ARANCA, ȘTIMA LACURILOR

Coperta : *Teodor Şalar*

CEZAR PETRESCU

ARANCA, ŞTIMA LACURILOR

PROZĂ FANTASTICĂ

Postfaţă şi bibliografie
de ION MAXIM

EDITURA MINERVA
Bucureşti — 1973

Textele prezentului volum au fost selectate din ediţiile : Cezar Petrescu, *Drumul cu plopi*, Editura pentru Literatură, 1961 ; *Aranca, ştima lacurilor*, ediţie definitivă, Editura Cugetarea, 1943 ; *Omul care şi-a găsit umbra*, Editura Cartea Românească, 1928.

Omul nu mă simţise apropiindu-mă.

Era cu toată atenţia magnetizată în altă parte. Am ridicat ochii după privirea lui spre cer. Şi l-am înţeles îndată, respectîndu-i lacoma încordare care-i crispase obrazul palid-verzui şi-i aprinsese scînteieri fosforice în pupile.

Acolo, în adîncul înalt al văzduhului, cu albastrul glacial şi calm, se desfăşura o rapidă dramă a singurătăţilor. Mută şi îndeobşte fără spectatori.

Un şoim ager şi de nebunească neînfricare se încumetase să atace unul din acei vulturi uriaşi, care au inspirat dintotdeauna muritorilor de rînd un fel de religioasă admiraţie pentru zborul de superbi monarhi ai altitudinilor. Lupta se anunţa deznădăjduită şi inegală. Cu zvîcniri repezi de acrobat aerian, şoimul se înălţa căutînd loc vulnerabil de ochire. Cobora glonţ. Lovea repetat cu pliscul în creştet. Se clătina o clipă ameţit de învăluirea puternică a aripilor adverse, cînd vulturul vîslea spre el înfăşurîndu-l. Luneca din prinsoare, rotea o piruetă şi

revenea sprinten, ca un reţiar întărîtînd mînia greoaie şi surprinsă a gladiatorului.

De jos, înţelegeam primejdia, tactica şi de unde nu mai putea veni salvarea.

Atîta vreme cît şoimul se va păstra deasupra, stăpînea el iniţiativa luptei. Cînd ostenit, va fi silit să descindă, îi vedeam pierzania. Vulturul căzînd asupra-i cu resortul neîndurat al ghearelor şi cu toată greutatea, potopindu-l stîrv la pămînt. Întru acest sfîrşit, vulturul îl atrăgea încet, tot mai sus, spre domnia atotputerniciei lui, înălţîndu-se acolo unde aripile scurte şi respiraţia nervoasă a şoimului n-aveau cum să reziste îndelung. Şoimul întetea loviturile de plisc şi încerca să-i taie ascensiunea lentă dar sigură, care însemna pentru el, inevitabil, pieirea.

Citeodată, în încleştare, făceau un singur ghem zburător şi spasmodic.

Credeam că răpitoarea gigantă l-a capturat şi-l sugrumă în cîngile curbe, sfîşiindu-i pieptul şi deşertîndu-i vinele.

Pe urmă se despărţeau. Însă nu era sfîrşitul.

Din smocul de pene şi fulgi plutind în legănare leneşă, şoimul săgeta scurt, se răsucea într-un drăcesc *looping-the-loop* [1], lovea din flanc şi se eschiva în zigzaguri; iar vulturul, cu o scuturare abia mai nerăbdătoare de aripi, continua să urce afundul străveziu de cleştar, cu

[1] Aici, figură acrobatică în aviaţie: *dare peste cap, învîrtire completă* (engl.).

încetineala metodică şi calmă a victoriei dinainte ştiută.

Atunci, cu ochii obosiţi de lumină şi cu vinele gîtului amorţite, mi-am întors privirea îndărăt spre pămînt, la omul care nu mă simţise venind lîngă el.

Şi mi-am mărturisit în acelaşi moment că spectacolul de jos era cel puţin tot atît de pasionant ca acel din văzduhuri.

Omul participa fascinat la toate zvîcnelile luptei. Ochii lui fulgerau crunt, se aprindeau de bucurie şi se întunecau de teamă ; pumnii se încleştau cu unghiile înfipte în palmă ; dinţii scrîşneau, iar respiraţia, pe rînd, se îneca şi scăpa şuierătoare.

Am înţeles că şi el dorea cu tot sufletul biruinţa şoimului.

Tremura pentru dînsul şi ar fi aplaudat, ar fi urlat cuvinte de îmbărbătare şi chiote de aprobare, ca publicul matchurilor, frenetic şi redat barbariei primitive, de cîte ori „şampionul lui“ cucereşte o parcelă din victoria decisivă.

Acum nu-mi mai puteam ridica ochii spre cer. Eram eu cel magnetizat — şi magnetizat de figura dureros torturată, în care citeam toate peripeţiile bătăliei aeriene, într-o identificare împinsă la paroxism.

Doamne ! îmi tresări deodată în amintire. Din ce ceaţă se lămurea ? Unde văzusem oare ochii aceştia, privirea aceasta teribilă, electri-

zată de fluidul războinic, asemeni acelei înfăţişări înfricoşătoare a lui Alexandru cel Mare Macedoneanul, cînd încăleca pentru luptă, după cum îl zugrăvise odinioară bătrînul Plutarh? Cine era omul acesta? Cine erau necunoscuţii aceştia; el şi femeia din chilie, exilaţi în văgăunile munţilor, la trei poşte de cea mai apropiată suflare omenească?

N-am avut însă răgaz să dau ascultare întrebărilor din nou revenite. Căci figura necunoscutului, după chinuitoarea contracţie, deodată se destinse într-o eliberare şi mîinile deşirate s-au întins spre cer, ca şi cum ar fi voit să îmbrăţişeze în recunoscător extaz, nemărginitul spaţiilor. După elanul acesta şi irupţia triumfului din ochii de fosfor, am ştiut dinainte de partea cui se hotărîse izbînda.

Dacă am răsucit privirea spre cer, fu numai ca să mă încredinţez într-adevăr cît de puţin mă înşelasem.

Vulturul cobora repede în diagonală, cu fîlfîiri ciunge de aripi, spre meterezele munţilor vineţi. Şoimul îl fugărea de-aproape, strîngîndu-l în spirale scurte, lovindu-l înverşunat cu pliscul, smulgîndu-i fulgii şi istovindu-şi adversarul în sacadate şi tot mai grăbite asalturi. Retragerea deveni capitulare desăvîrşită. Ghiceam panica victimei, după zborul dezordonat, mai încercînd cu o ultimă avîntare să se înalţe, şi brusc, prăvălindu-se cu aripile strînse. Au dispărut amîndoi. Îi înghiţiră văgăunile negre.

Duelul mai continua poate, undeva, nevăzut și crunt, într-o arenă neștiută de granit, pînă la agonia în spasmuri a pajurei rostogolită din superbia despotică a văzduhurilor și aruncată hoit pentru viermi, de acel temerar condotier către care mersese instinctiv toată simpatia noastră.

Cerul rămase gol, profund și impasibil.

Ideal cîmp de bătălie, întotdeauna pur, niciodată spurcat de putreziciunea cadavrelor.

Da. Cerul rămase nefiresc de gol, adînc și impasibil.

Abia în această tăcere pustie, cînd vraja fu ruptă și cînd ochii nu mai avură ce urmări în vidul albastru, omul se întoarse și mă văzu.

Nici o tresărire. Totul era din nou, în obrazul acela mort, pietrificat, nepătruns. Privirea coagulată. Trăsăturile de-o cadavercă neclintire. Buzele albe, uscate. Și omul întreg, ghemuit, cu mîinile descărnate crucificate pe piept, ca și cum l-ar fi zgribulit un frig iremediabil ori s-ar contracta să ocupe cît mai puțin, mai mizer și mai invizibil loc spațiului.

— Minunată lecție de atac aerian ! am vorbit într-o doară, ca să rostesc ceva și să risipesc stinghereala dintre noi. Un aviator oricît de încercat, un as chiar, ar fi avut ce învăța din acest spectacol. Unic exemplar de curaj și de agerime, șoimul !

Omul mă privi numai o clipă, cercetător. Cu o bănuială — mi s-a părut.

Dar a fost fără îndoială o părere și alt nimic.

Ochii căutau acum în altă parte. Poate în stîncile sure, care ne împresurau ca ziduri inexpugnabile de temniță. Sau, poate, nici nu vedeau nimic. De astă-noapte, de cînd am poposit rătăcit aci, tîrîndu-mi piciorul scrîntit și instalîndu-mă oarecum silnic în adăpostul necunoscuților cu chilia lor din stîncă, omul acesta bizar mi s-a părut că nu privește ca ceilalți oameni. Ochii trec absenți dincolo de obstacolul materiei. Văd în nevăzut sau urmăresc numai o halucinantă vedenie lăuntrică.

Singura dată cînd lumea exterioară i-a trezit un interes — și încă pînă la chinuirea cea mai nebunească — a fost adineauri, în lupta care-a golit cerul. Nici nu-l recunoșteam pe cel de atunci, în acesta de acum. Nimic din convulsia trăsăturilor, din sclipetul focos al ochilor, din gestul extatic de liberare al celuilalt, nu supraviețuiau în acesta. În spectrul acesta.

Am mers alături. Eu șchiopătînd. El zgribulit. Toamna era tîrzie și rece. Soarele revărsa o lumină palidă, melancolică și epuizată de calorii. Sfîrșit de anotimp, cînd ultimele flori, cu ofilitele frunți înclinate pe piept, își fac rugăciunea de moarte.

Tăcerea acestor pustii și înalte locuri, prăvălare de stînci încremenite după un cataclism geologic, sărace în vegetație și fără suflare de vietate — ne înfășura grandioasă, dar apăsătoare. Era greu să admiți că undeva veacul con-

tinuă, cu tumultoasa rumoare a oraşelor, cu trepidaţie sonoră de uzini, cu porturi în care-au ancorat pacheboturi fluturînd toate drapelele lumii, cu ediţii de ziar strigate în toate idiomele noroadelor, cu revoluţii şi festivităţi, semafoare şi staţii de telegrafie fără fir, tripouri şi hipodromuri, cu sute de catastrofe şi splendide plaje, unde se soresc, în nisipul cald, răsfăţaţii celor cinci continente şi somnolează, în confortabile leagăne de trestie împletite, femei ostenite de a nu fi făcut niciodată nimic... Viziunea aceasta sincronică a fiecărei clipe din acest veac, spectacol în care se amestecă irizînd ca într-o oglindă cu mii de faţete, rasele şi peisajele, voluptăţile şi suferinţele, risipite într-o mie de mii de oraşe, de golfuri, de şesuri, de podgorii, de fiorduri, de sate, de sanatorii şi de cazinouri, de pieţe şi de coline fertile, de uzini, de şantiere, de mine, de şcoli, de laboratoare, de ferme, policlinici, spitale ; fugitivele aceste imagini diverse şi totuşi simultane, despărţite de zeci de mii de kilometri şi totuşi prezente ; conştiinţa aceasta a vastului furnicar planetar, care mi s-a părut întotdeauna una din cele mai miraculoase achiziţii ale veacului, devenea deodată absurdă şi ireală. Aici era numai o fortăreaţă de blocuri granitice, care zăvoreau intrarea şi ieşirea spre veac.

Iar realitatea lumii de dincolo se înnegură ca niciodată îndoielnică.

Fără voie am strecurat o privire furişă spre culoarul strîmt pe unde străbătusem din această lume, acum atît de îndepărtată, încît îşi pierduse certitudinea fiinţei.

Mă temeam, parcă, să nu descopăr intrarea viclean astupată de-o stîncă, asemeni porţilor cu resort tainic, închise să mă reţină în captivitate eternă, ca în legendele cu peşteri de zmei, care mi-au înfricoşat copilăria. Netrebnică spaimă! Dovedind cît de repede se clătinase de ieri, lîngă aceşti oameni, cumpătul lucid care delimitează realul de ireal, posibilul de imposibil.

Calea era, firește, liberă. Nimic nu se schimbase. Nici o trapă nu jucase în încheieturi secrete. Captivii de aici nu erau încercuiţi cu ziduri materiale. Erau numai prizonierii cine ştie căror invizibile şi nesfărîmate cătuşe.

În prag ne-am oprit. Înăuntru se auzea femeia. Îndată tăcu. Ne simţise apropiindu-ne.

— Georges! chemă glasul mat.

— Mă scuzi un moment? îşi ceru iertare omul. Ia loc, te rog... îmi indică o bancă scobită în piatră.

Am gîngăvit nu ştiu ce întortocheată şi politicoasă mulţumită.

Erau nefireşti şi aceste exagerate formule convenţionale, în decorul de faţă turmentat şi ciclopic, între oamenii aceştia care din cine ştie ce tainică pricină evadaseră din civilizaţie, şi

conservau din ea, tocmai deșertăciunea reverențelor celor mai desuete.

O asemenea impresie de neliniștitor absurd m-a încercat numai acum cîțiva ani, cînd vizitam un azil de foști oameni : nebuni, maniaci și paranoici.

Se afla acolo o femeie a cărei frumusețe fusese celebră și acum își sfîșia cămașa, să se plimbe goală, zbîrcită, cu sînii vineți, pleoștiți și cu pletele sure despletite, urlînd animalic după gratii. Se afla și unul din cei mai inteligenți și mai subtili cărturari ai timpurilor, care răsturnase cîndva cu mintea-i scăpărătoare principii ce păreau indestructibile, pulverizate de logica lui de oțel și care acum, cinchit și hidos, scurma pămîntul cu unghiile și mînca țărînă cu pumnii plini. Dar între toți, mă înfiorase, cu deosebire, un pașnic grup de regi, de imperatori, papi și președinți de republică, discutînd între dînșii cu cea mai ceremonioasă gravitate și gratulîndu-se reciproc cu cele mai serenissime titluri protocolare.

Aceia nu mai păreau nebuni.

Odată acceptînd titlurile pe care și le atribuiau singuri, nimic din ideile, din întrebările și logica conversației lor cuminți nu suna mai nebunesc decît conclavul unor adevărați regi, imperatori, papi și președinți de republică, autentici, prin așa-zisa grație divină sau prin așa-zisa voință națională a popoarelor... Am fugit, fiindcă numai nebunia lor blîndă și inofensivă,

între atîția alți demenți furioși, izbutea să clatine contagios șubredul discernămînt între ceea ce este realitate și ce e nălucire, ceea ce este și ce ar putea fi. Lunecușul chema ispititor. Un singur pas, un nesimțit pas, o subțire despicătură în armătura cumințeniei de om teafăr, și erai furat să accepți dulcea lor nebunie din atît de puțin nebunescul lor sobor. Întrucît regii, împărații, președinții de republică și toată suita lor, cu toate protocoalele și ceremoniile lor, erau mai teferi la minte decît nebunii ospiciilor? Atît doar, că nebunia celor din aziluri era inofensivă; pe cînd sminteala celorlalți, cu ale lor fapte, alianțe, ambiții, războaie, o plăteau noroadele cu sînge și lacrimi și milioane de morți. Atunci, cînd am ieșit din ospiciu, mi se clătinase și mie cugetul, neștiind să mai fac deosebirea răspicată între real și ireal; între nebunii dinlăuntru și cei din afară, de dincolo de ziduri, care încă mai și cîrmuiau lumea.

De aseară, de cînd căzusem între acești schimnici ai deșertului de piatră, retrăiam aceeași neîncredere în propria-mi luciditate și aceeași teamă de mine însumi. Se insinua perfid, ca începutul de panică treptată care paralizează brațele celui mai sigur de el înotător cînd, sub apa calmă și de amăgitoare inerție, simte o altă apă vie, frămîntată de curenți încropiți și reci, tîrîndu-l și absorbindu-l, în ventuza unui aspirator. Tot ce vedeam de aseară încoace era atît de în afară de firesc!

Mi se pare că v-am spus...

Mă rătăcisem de ceilalți tovarăși, abia înaintam tîrînd piciorul răsucit din încheietură. La ecoul altor pași m-am oprit rezemat de un perete de piatră, să aștept. Singurătatea te îndeamnă, ca fiarele codrului, să pîndești la cel mai mic sunet, bănuitor. Se apropia, coborînd pridvorul. Oprindu-se și iar pornind.

Omul vorbea și gesticula singur!

Primul gînd, cînd auzisem pașii scrîșnind pe piatră, a fost că-mi va ieși în cale vreun pădurar, vreun cioban, poate un dezertor, un fugar, un evadat scos de sub scutul legilor celor de departe, de la cîmpuri, unde există legi și la fiecare pas veghează neîndurații lor paznici.

Dar omul acesta vorbea singur!

Un pădurar, un cioban, un dezertor ori un proscris al legilor nu vorbesc singuri. Cîntă, pîndesc, tac sau hălăduiesc. Mi-am încordat auzul. Întîi n-am înțeles. Era atît de neașteptat, nu ceea ce rostea, ci limba în care vorbea cu pustiul.

— *Sacré pays de malheur! Sacré, sacré pays de malheur*[1]*!*

I-am răsărit brusc de după ușorul de stîncă.

Gestul dușman cu care blestema dezolarea acestui ținut steril, căzu ca brațul unei fantoșe cu ața ruptă. Omul amuți cu ochii dilatați în orbite. Dacă i-ar fi ieșit în cale o apocaliptică rep-

[1] Blestemat loc nenorocit! Blestemat, blestemat loc nenorocit! (fr.).

tilă antideluviană, încă n-ar fi încremenit în mai mare stupoare. Un instinctiv reflex de fereală, de retragere — mîna căutînd o armă de apărare, absentă. Ne-am măsurat reciproc, fără prietenie. Examenul ne-a descoperit însă deopotrivă de inofensivi.

Străbunul preistoric din noi, pitecantropul peșterilor, o clipă deșteptat și gata de încăierare, aţipi iarăși, făcînd loc drumeţilor pașnici care eram.

I-am poftit bună ziua. Și, arătîndu-i piciorul invalid, l-am întrebat încotro se află cel mai apropiat adăpost omenesc, lămurind că locurile îmi sînt cu desăvîrșire străine. Bineînţeles, acestea toate, cum era firesc, în graiul băștinaș al acestui înalt ţinut carpatic, de unde au pornit cîndva spre șesuri, pe urma bourului din stema ţării, ceata descălicătorilor.

Omul privi și ascultă inert. Tot așa cum aș fi vorbit unui surd și aș fi așteptat răspunsul de la un mut. Am repetat întrebarea în limba în care îl auzisem blestemînd.

Aceasta era.

Din abia perceptibila tresărire îndată biruită, am văzut că, de astă dată, a înţeles. Dar răspunsul nu veni decît tîrziu, după o ezitare.

Politicos și distant, în cel mai perfect idiom de pe *Boulevard des Italienes*, necunoscutul mă informa că locaș omenesc nu se află cale de trei poște. Pînă acolo nici un drum : poteci doar,

călcate de fiarele codrilor. Munți, văi și iar munți...

Am privit consternat piciorul dureros sprijinit în pământ.

Îmi urmări privirea, îmi înțelese gîndul, dar nu dădu nici un semn. Atunci i-am observat întîia oară nefireasca împietrire din obrazul scheletic. Pielea verzuie pe oasele scofîlcite, privirea sleită, buzele uscate, de iască. Și hainele ciudate; vestonul uzat de piele, care fusese cîndva negru, încălțămintea inclasificabilă, între opincă și sandală, pantaloni bufanți, de călărie sau de uniformă militărească, din acea inuzabilă țesătură mai tare ca pielea, și în loc de ciorapi, obiele de pînză. Costum și aspect de famelic vagabond: resturi eteroclite dintr-un pretențios — mi s-a părut — echipament sportiv, cum se pot vedea la cerșetorii cartierelor mărginașe de porturi, după o razie polițienească de noapte. Dar capul descoperit, lăsînd liber în suflarea vîntului părul aproape alb, lipsa unui toiag și a unei desage, indica îndestul că vagabondul sălășluiește undeva pe aproape, și că nu e un trecător întîmplător. Era un localnic al acelor rătăcănii, ieșit de lîngă coliba ascunsă după cine știe ce vecin umăr de munte.

Tăceam cu insistență, așteptînd un cuvînt de ospitalitate.

Omul, ignorîndu-mi cu nepăsare voită prezența, se uită peste capul meu, spre cerul învăpăiat al amurgului. Acolo, cele din urmă rîndu-

nele întîrziate păreau că izbesc în bolta de cleștar trandafiriu, cu încăpățînarea viespilor cînd vor să treacă prin geam.

Nu mai aveam ce aștepta.

Nici nu știam cum să-mi hotărăsc purtarea față de un asemenea om. Aspectul dovedea ultima treaptă a declasării; în schimb, glaciala politețe cu care mă alunga, dovedea o rafinată și impertinentă bună creștere, distonînd întru totul cu decrepitudinea vestimentară și cu sălbăticia rătăcăniilor stîncoase din juru-ne. Am ales, ceea ce socoteam o soluție maliționsă. Cu resemnare exagerată de martir, ca să provoc compasiunea, am schițat gestul unei hotărîri deznădăjduite și mi-am luat ziua bună, cerînd iertare că i-am tulburat liniștea unei atit de solitare plimbări.

Mi-a răspuns pe același ton.

Un martor invizibil ne-ar fi crezut într-adevăr clienții unui ospiciu, asistînd aici, în deșerticul decor granitic, cum ne întreceam în ascuțite încrucișări de amabilități distante, ca doi consumatori de pe terasa unei cafenele din mai sus-amintitul bulevard parizian: cerîndu-și scuze după ce au asaltat același unic scaun, la ceasul crepuscular de supraaglomerație, cînd cameloții strigă a patra ediție din *L'Intran*, *La Liberté* și *Paris-Soir*.

Am pornit fără grabă, cum se cuvine la drum lung, spre văgăunile unde îmi arătase cu mîna

întinsă direcţia pînă la cel mai apropiat adăpost, dincolo de munţi, de văi şi iar de piscuri.

Tîram, cu ipocrită şi exagerată suferinţă, piciorul.

Nădăjduiam să îmblînzesc, astfel, nepăsarea necunoscutului. Căci mai mult decît durerea, mă atrăgea îndărăt acum, enigma acestui străin. Îi simţeam privirea urmărindu-mă. Bănuiam şi lupta-i lăuntrică. Îmi spuneam că în orice caz, dacă nu-l înduioşează suferinţa unui seamăn, va înfrînge, pînă la sfîrşit mai tare, irezistibila ispită de a sporovăi cîteva ceasuri, poate cîteva zile, cu un providenţial mesager al lumii civilizate.

Nu-l cunoşteam încă. Îl judecam după mine.

Apelul din urmă întîrzia. Iar noaptea cobora repede.

Înainte de a mă depărta dincolo de zidul stîncilor, am întors ochii. Omul se afla neclintit. Stană de piatră între pietre. Nu-mi rămînea nici o speranţă. Se dovedea el mai tare. Nimic n-avea să-l mişte de acolo. Şi, de-a lungul spinării, mă strînse un fior, la gîndul nopţii ce mă aştepta într-un găvan de munte ; la gîndul drumului de a doua zi, căţărat pe povîrnişuri, fără o coajă de pîine, fără o călăuză, cu glezna săgetată de sîrme de foc.

— Afurisit individ ! ciinoasă inimă de piatră ! *Sacré pays de malheur !...*

Acum eu vorbeam şi gesticulam singur...

M-a întrerupt din bombănirile de unul singur, ajungîndu-mă din urmă, cînd nu-l mai aşteptam. Gîfîia. Cu mîna descărnată îşi apăsa pieptul, se opri să-şi adune respiraţia întretăiată, ca să poată vorbi.

Cedase — îmi mărturisi — unei porniri mai tari ca el. Omeneşte explicabilă şi poate vrednică de laudă, dar, din punctul lui de vedere, absurdă... Totul îl obliga să mă lase să plec. Ba chiar să mă depărteze cît mai neîntîrziat. El nu se afla doar aici pentru a primi oaspeţi... Se izgonise în acest singuratic refugiu, fiindcă întîmplări care nu mă pot interesa l-au îndemnat să rupă pentru totdeauna orice legătură cu lumea. De îndelungă vreme nimeni nu-l tulburase... Iar acum alerga singur după cel dintîi om, care îi violase nepoftit, retragerea. Îşi dă seama că va regreta amar mîine. Dar mă considera un gentilom, după puţinele cuvinte schimbate adineauri. Îmi oferea, aşadar, ospitalitatea cu o singură rugăminte. Să nu-l întreb nimic. Să nu iscodesc nimic. Cînd voi pleca să uit drumul pe unde am venit. Să-i uit existenţa. Nu era cine ştie ce supraomenesc sacrificiu. Pentru lumea de unde veneam şi la care aveam să mă întorc peste cîteva zile, existenţa lui de aici e de tot atît de infimă importanţă, ca prezenţa unui vierme într-un măr. Pe cînd pentru el, lumea aceea !...

Nu-şi isprăvi gîndul.

Poate nu găsea cuvîntul cel mai potrivit sau poate orice cuvînt omenesc îi părea prea neputincios și uzat. În întunecarea repede nu-i mai vedeam fața. Dar, din suspensia glasului surd, am putut să înțeleg că într-adevăr lumea aceea de unde se exilase însemna acum pentru dînsul ceva plin de groază și de oroare.

Cînd își reluă firul spuselor, cu aceeași voce egală, amorfă, dinadins lipsită de accente patetice, fu ca să adauge că, în dorința oarecum dezordonată, să-mi anunțe o hotărîre pentru el atît de bruscă, nu se rostise cum trebuia. A pomenit numai despre existența lui. Și voise să spună : *„Despre existența lor"*. A lui și a tovarășei sale, fiindcă se aflau doi.

Pe urmă tăcu.

Aștepta.

În înnoptarea albastră și densă, în zadar căutam să-i descifrez obrazul, pe care după glas, îl știam devastat. Îi simțeam numai ochii sfredelindu-mă întrebător.

I-am prins mîna inertă. Am scuturat-o bărbățește. I-am jurat să primesc legămîntul și să nu-l calc sub nici un cuvînt.

Mărturisesc că, în aceeași clipă, am și gîndit că-mi iau un legămînt ușor, de care mă va desface el singur. Se temea să nu-l întreb ? să nu-l iscodesc ? Dar n-aveam de ce să-l întreb. N-ar fi folosit aceasta decît să-l închid mai precaut și mai ostil, în crusta lui. Fiindcă știam din proprie experiență că nimic nu pecetluiește o con-

fesiune care e gata să expire pe buze, ca nerăbdarea imprudentă a copiilor cînd deschid florile înainte de vreme. În loc de miracolul violat cu de-a sila, aceşti copii — ca o pedeapsă a nerăbdării — descopăr mai întotdeauna, în interiorul pîngărit de degete, un biet pistil, crud şi inform ca o larvă.

O confesiune nu vine decît cînd i-a sunat ceasul.

Bărbierul regelui Midas, supus poate celor mai crunte cazne, n-ar fi mărturisit călăilor înfricoşătoarea taină că stăpînul său poartă urechi de măgar. A spus însă singur, cînd nu-l întreba nimeni şi tocmai fiindcă nu-l întrebase nimeni ; a spus-o urechii scobită în pămînt, de unde au răsărit mai apoi trestiile cu a lor foşnet trădalnic.

Aşa judecasem. Iar împotriva aşteptării, această spovedanie întîrzia.

De aseară, nici omul, nici femeia, ferecaţi în ermetica lor taină, nu-mi serviseră decît întrebări şi răspunsuri vătuite în formule de politeţe. Îmi fu dat, astfel, să experimentez întîia oară cît de subtilă armă de disimulare poate însemna această perfectă politeţe. Înţelegeam, în sfîrşit, cum neamurile cele mai secrete ale lumii, noroadele Asiei, dezarmează îndeobşte violenţa cea mai provocatoare a cuceritorilor şi ispitirile lor cele mai viclene, răspunzînd cu aceeaşi egală, savantă şi complicată ceremonie, care lasă timp gîndului să rămînă mereu tăinuit şi

treaz, în defensivă. Hotărît, aceşti Robinsoni ai munţilor, oricine vor fi fost în cealaltă viaţă a lor — criminali, eroi, ori numai victime — nu erau plămădiţi dintr-o humă de rînd. Oricum va fi fost taina care i-a adus aici — sublimă sau odioasă — ştiau să şi-o apere cu armele lumii din care veniseră.

— Un masaj cu această decocţiune de ierburi, cred că va putea înlocui în lipsă, alt medicament... Elsa pretinde că e un leac suveran, scumpe domn.

M-am ridicat de pe banca de piatră, înclinîndu-mă cu respectuoasă recunoştinţă, necunoscutei.

Omul aşeză, pe marginea lespezii, o ulcică de lut, din care se răsfirau aburi cu o aromă dulceamăruie. Femeia lămuri, folosind în chipul cel mai firesc o autoritate severă şi proteguitoare în acelaşi timp, de mult încercată şi expertă infirmieră.

— O fricţiune de un sfert de oră. Apoi, cu restul lichidului, o compresă. Mîine, articulaţia va fi degajată, şi poimîine, îndestul de... îndestul de...

— ...îndestul de restabilită ca să suporte un drum de trei poşte ! M-am grăbit să trag concluzia, cu un surîs stupid, cînd am crezut că înţeleg sensul pauzei.

— Domnule, mă readuse femeia la realitatea cuviinţei ce-i datoram, n-am voit să spun aceas-

ta. Ești oaspetele nostru, stimate domnule, dacă mizeria de aici poate oferi cuiva ceea ce se numește ospitalitate. Nu vei pleca, odată ce ai acceptat-o, decît atunci cînd vei fi cu desăvîrșire valid. Mi se pare că Georges a stabilit lucrul acesta îndestul de lămurit cu dumneata...

Am simțit că roșesc sub asprimea usturătoare a lecției.

Dacă omul mă primise acolo, călcîndu-și voința, cum mi-a mărturisit, femeia mă acceptase încă mai în silnicie. Cum nu contenea să mi-o arate mereu. Îmi oferise un medicament. Era singurul mijloc să se dezbare mai repede de prezența mea, fără să calce orînduielile bunei ospitalități. Atît și nimic mai mult.

Totuși, astăzi dimineață, cînd apăruse în haină mai îngrijită, cu părul de culoarea caldă a spicului, adunat mai strîns la ceafă și cu unghiile netezite, am crezut o clipă, după aceste semne de cochetărie feminine, că voi găsi o aliată cu voința șovăitoare. Dar încă o dată mă înșelasem.

Omul era numai rece, enigmatic și absent; concentrat în gîndurile care-l țintuiau veșnic aiurea. Femeia era de o autoritate poruncitoare și de o ostilitate inflexibilă, ca lama zbîrnîită de oțel. Nici de astă dată nu i-am putut suporta privirea cenușie și dură.

Vorbi, fără nici o prietenie:

— Am prescris nemișcarea, onorate oaspe, ca să nu obosești articulația. Dumneata n-ai ascultat. Ai plecat să ne cercetezi domeniul. Dacă

întreprinzi o anchetă pentru a controla mijloacele de evaziune de aici, te previn că te osteneşti de prisos. Nici nu intră cine vrea ; nici nu rămîne cine vrea, scumpul meu domn. Şi nici nu pleacă cine vrea şi cînd vrea.

— N-am vrut să evadez, doamnă ! am cercat să întorc dojana în glumă. M-am predat ; *kaput !* Şi nu plec decît atunci cînd voi primi ordinul de eliberare.

Privirea femeii îmi răspunse în locul vorbelor, dreaptă şi rece, ca o lance. Ea nu accepta tonul acesta.

De aceea am explicat adevărata pricină părăsind definitiv intenţiile glumeţe :

— M-am depărtat numai cîţiva paşi... Pe urmă, am întîrziat. Reţinut de un spectacol rar pentru mine care vin de la cîmp şi de la prozaicile noastre desfătări urbane. O luptă între un şoim şi un vultur... Poate să confirme şi... şi... (nu găseam cuvîntul) şi „domnul", că era un spectacol într-adevăr pasionant.

— Georges ! se întoarse femeia cît era de înaltă şi superbă, încît vestmîntul simplu şi sărac de ermită a munţilor, păru o mantie princiară. Te-am rugat a nu ştiu cîta oară, *mon ami*, să înceteze oroarea aceasta ! Sînt sigură că iar i-ai dat drumul lui *Vieux Charles*.

Ca să se convingă, făcu numai cîţiva paşi, pînă la cuşca înaltă, cu gratii subţiri, pe care n-o observasem, lipită în flancul chiliei de piatră.

Uşa era dată în lături ; cuşca goală.

Elsa îşi încrucişă braţele arămite de soare peste vesmîntul drapat :

— De ce te torturezi singur, Georges ? Numai de acest amuzament inutil şi crud, nu ai tu nevoie acum. Acum şi aici.

Admonestarea femeii era în aceeaşi vreme severă şi ocrotitoare.

O infirmieră tot aşa îşi mustră convalescentul recalcitrant...

Nepotrivită împerechere de oameni ! — mi-am spus. El, arăta lîngă femeie, încă mai subţire şi mai firav, cu nervii istoviţi într-o pasivă apatie, ca o zdreanţă umană distrusă de întîmplările care-l vor fi adus aici. Ea, orgolioasă, sumeţind fruntea înaltă, îl domina ca o neîmblînzită vietate, care nu ştie să se încovoaie deprimării şi e gata, pentru nefericirea lor, să provoace tot restul universului. L-am asemuit, în clipa aceasta scurtă, cu acele monstruoase împerecheri din subsolul regnului animal, păianjeni şi scorpioni, sau insecte ca *Mantis religiosa*, unde femela e mult mai arătoasă şi mai voinică, iar bărbatul mai firav la înfăţişare şi prea îndată stins de puteri. Şi mi-am amintit cu un soi de repulsie, că la aceste arahnide sau insecte, de obicei femela îşi devoră masculul, după încheierea festinului nupţial.

Omul înclinase fruntea ca un vinovat prins asupra faptului. Cu un fel de rîs bătrîn şi înfiorător, cum arată unele cranii hilare din traves-

tiurile de carnaval, care fac copiii să țipe în convulsii de groază și să se ascundă agățîndu-se de poalele mamelor.

— Elsa !... Nu puteam să suport ! încercă să invoace o scuză. Se zbătea în cușcă și scîncea. I-am dat drumul... Pentru ei libertatea... cerul...

Femeia strînse din umeri :

— Libertatea... cerul !... Dar nici nu pretind altceva, *mon ami*, decît să-i dai odată pentru totdeauna drumul. Nu vreau să-l mai văd venind îndărăt !

Mi s-a părut că numai printr-o încordare de voință, prin acea armătură a cuviincioasei creșteri care interzice exploziile violente de mînie, femeia s-a abținut să nu bată din piciorul cuprins în sandală și înfășurat în curele subțiri, cînd a poruncit : „Nu vreau !...“

— Nu-l chem eu ! făcu bărbatul un gest obosit și resignat, de neputință. Nu-l aduc eu. Vine singur. De cîte ori nu l-am alungat și de cîte ori nu s-a întors singur ?... O știi prea bine, draga mea Elsa...

Pe urmă, întorcîndu-se către mine, cu glasul iarăși amorf :

— Te rog, domnule, să scuzi această ridicolă dispută de menaj. E singura neînțelegere dintre mine și Elsa...*Vieux Charles* e un șoim... Poate cel care lupta adineauri... L-am găsit pui, cu piciorul și aripa ruptă, tîrîndu-se printre stînci. L-am vindecat și l-am crescut. Vreau să-l alung și se întoarce. E tot atît de fidel, pe cît

e de brav... poate că adineauri era el, poate era altul. Îi dau drumul. Lipsește o zi, două... Pe urmă se întoarce. Mă simt în drept a crede că nu revine decît după ce a săvîrșit o ispravă de ale lui... Elsa socoate că e o cruzime. Eu îl absolv. Înțeleg cu totul altfel. Își îndeplinește misiunea lui de șoim. Atacă... Desfide primejdia... Nici dumneata, nici Elsa nu puteți înțelege.

— Eu înțeleg perfect! Am protestat energic, apăsînd pe cuvinte, fiindcă un gînd, o bănuială, deocamdată nemotivată, mijise încă de aseară în dosul frunții. Înțeleg, căci am zburat și eu cîndva.

Amîndoi întoarseră ochii, în același timp și în aceeași încruntare de sprîncene.

Eu am continuat cu nevinovăție, prefăcîndu-mă că n-am surprins nimic din tresărirea lor, repede stinsă.

— E o poveste acum îndestul de veche. În timpul războiului, pe front... Cîteva zboruri, cîteva atacuri, un *Taube* doborît. Peripeții despre care nimeni astăzi nu-și mai amintește... Dar înțelegeți că, după aceasta, sînt și eu în măsură să cunosc ceva din voluptatea unei asemenea lupte în văzduhuri. Mărturisesc, adineauri, am participat cu aceste suveniruri de fost aviator rezervist, la victoria șoimului, despre care am înțeles că se numește *Vieux Charles*. Acum, judecînd mai rece, găsesc însă că exagerăm, cînd atribuim animalelor și păsărilor în luptă, un sentiment, o premeditare și un cuget, identic cu ale

noastre, omenești. Mobilul actelor noastre — hai, să le zicem eroice! — e întotdeauna ceva mai nobil. Datoria, gloria, jertfa de sine!... Totul la ele se reduce însă la cruzime și la instinct. Adeseori e numai o ferocitate inutilă. Simpla exercitare a puterii care se cere cheltuită. Ceea ce numim noi curaj, e la ele, în fond, un simplu și stupid instinct de distrucție. Între admirabil și odios, nu rămîne decît o nuanță. Depinde de timp și de mobil. Ucideai pe front — decorație și citație pe corp de armată! Ucizi acum, curtea cu juri și oprobiul public!...

— Este ceva adevărat în tot ce spui d-ta... recunoscu femeia milostivindu-mă întîia dată cu o privire indulgentă.

Omul ascultase, însă, indiferent.

În ochii coagulați, străpungînd marea și irremediabila osteneală, am crezut că citesc o compătimire plictisită. Tot așa cum ascultă un savant, invitat într-un salon monden, inepțiile unei femeiuște care vrea să epateze maestrul cu rudimentele sale de cunoștinți pigulite dintr-un manual de inițiere. Îl scîrbiseră desigur într-atît opiniile mele, încît ne întoarse spatele și merse cu pașii lui zgribuliți spre o lespede mai depărtată, unde se așeză, cu obrajii scofîlciți în pumni și cu coatele sprijinite pe genunchi.

Femeia întîrzie o clipă. M-am simțit jignit de privirea rece cu care mă drămăiuia, ca pe un obiect neînsuflețit și de o atît de mizeră importanță! Gura senzuală și umedă, care, îm-

preună cu părul de culoarea caldă a aurului, alcătuia singurul semn de feminitate în această făptură tranşantă şi orgolioasă, strînse buzele devenite deodată subţiri şi acide, într-o schimă de dispreţ, menită să pună din nou distanţa interastrală dintre noi. Absurd, ca o revanşă, am vrut să-mi imaginez gura aceasta rugînd, implorînd sau muşcînd într-un suspin de voluptate, ca şi cum închipuirea-mi răzbunătoare ar putea s-o umilească şi s-o coboare de pe soclul arogant. Dar imaginea refuză să se precizeze. N-o îngăduia nimic din înfăţişarea-i atît de austeră şi mîndră, care îi prefăcuse chiar vesmîntul sărăcăcios în mantie princiară.

Pasiunea unei asemenea femei — am gîndit — trebuie să devasteze total, ca acele nefaste şi teribile forţe ale naturii care nu lasă în urmă decît un peisaj calcinat şi pentru totdeauna sterp.

Îmi trecu pe dinainte, în foşnetul hainei albastre. Voiam să văd şi această haină, aşa cum era într-adevăr ; un dreptunghiu de pînză decolorată, abia prinsă în cîteva împunsături de ac şi susţinută cu un biet şnur încins peste şolduri — şi, totuşi, vesmîntul păstra prestigiul de somptuoasă mantie.

Mă simţeam ridicol şi vrednic de milă, lîngă ulcica de lut, din care nu mai fumega acum aburul răcit.

Cine sînt ? mă tortura din nou întrebarea. Ce a însemnat oare solidaritatea aceasta a bărba-

tului, cu isprăvile aeriene ale puiului de şoim şi ce a însemnat antipatia femeii pentru acest corsar al văzduhului ?

Am ridicat ochii. Ne-am văzut tustrei, în vasta singurătate a stîncilor, izolaţi în trei lumi deosebite şi poate — nu poate, sigur — ostile.

El, cu obrajii în pumni, uitîndu-se neclintit în piatra stearpă. Ea, cu spatele rezemat de uşorul chiliei, cu braţele încrucişate, învăluindu-l într-o privire teribilă şi dulce : plină de iritare şi de proteguitoare compătimire. Iar eu, străinul nepoftit, martorul incomod şi stupid, al unei drame care mă depăşea.

Căci, de aceasta, nu mai aveam nici o îndoială.

Întrebarea de aseară şi chiar de adineauri — cine sînt ? — îşi pierduse însemnătatea. Nu cine sînt interesa, ci, neînţeles şi absurd, îmi părea că există ceva atît de puternic, încît să-i reţină printr-o cumplită eroare, înlănţuiţi într-acelaşi destin comun. Oricine vor fi fiind şi orice taină ispăşesc aici, cert este că nu se află legaţi prin nimic idilic. Sub pojghiţa gheţoasă a strictei politeţi dintre aceşti oameni, îmbrăcaţi în zdrenţe şi binevoind a nu se coborî pînă la familiaritatea unei tutuiri, străbătea o animozitate mai neîmpăcată ca aceea care împinge brutal, amanţii sau soţii de la periferia umanităţii, să-şi vitrioleze obrazul şi să se încaiere de chică, să-şi strivească oasele, ca eroii atîtor procese de la curtea cu juri.

Dacă se iubeau cumva (și privirea femeii, îndulgentă și aspră în aceeași vreme, dovedea în felul ei pasiune orgolioasă și de o demoniacă voință), dacă se iubeau, viața lor o plătea crunt. Erau două lumi adverse, pîndindu-se, pipăindu-se; două elemente iritate ale naturii care s-au căutat prin contrast, s-au întîlnit spre nefericire și vor sfîrși prin exterminare.

Îmbrățișările lor, mi le-am închipuit ucigașe și amare, voluptatea lor acră, cu dezmierdări care se prefac în scrîșnet omucid.

Din aceste meditații m-a deșteptat un fîlfîit mătăsos de aripi. Cu precizia unui minuscul avion aterizînd, șoimul coborî pe acoperișul cuștii.

Și îndată răsuci în căutarea stăpînului capul vioi, pliscul curb și ochii rotunzi ca bilele de onix. Penele pieptului erau stropite de sînge. Ghearele încă ude. Vivacitatea plină de neastîmpăr a privirii era într-adevăr a unui victorios în care nu s-au potolit frigurile luptei. El singur aducea aici nu știu ce înfățișare de francheță și de bravură, de fără de grijă și puritate, cum stătea firesc în aceste înalte și limpezi locuri. Ceilalți, noi ?...

Vieux Charles ! mi-am cerut în clipa aceasta iertare mută, pentru rechizitoriul în care eu, nevrednicul om al cîmpurilor, trîndav și laș în existența-mi de larvă, găsisem drept să te osîndesc! Cine ar rezista oare acelui efluviu de energie nervoasă, ochilor ce nu cunosc înfricarea,

agerci răsucituri de privire inspectînd fortăreața noastră de piatră, fidelității atît de simple, cu care te-ai întors din libera vastitate a spațiilor ?

Femeia păși și trînti ușa custii, cu vuiet sec.

Șoimul își zburli penele agresiv, cu aripile deschise de atac și cu pliscul furios căscat.

Se înfruntară amîndoi străpungîndu-și privirile într-o încordare îndeopotrivă de crudă. Cum se urau ! Ah ! cum se urau ! Șoimul tremura, gata să zvîrnească. Am vrut să strig : „Păzește ochii" — știind că acolo va lovi întîi. Dar n-a fost nevoie. Penele șoimului căzură treptat, aripile se strînseră, ochii ocoliră în altă parte ; iar pasărea cerului fu umilă și mizerabilă, sub cealaltă privire, ca un pui rebegit de curcă. Femeia îl apucă de o aripă și-l zvîrli cîrpă, departe. *Vieux Charles* se ghemui într-un ungher de piatră, cu mersul ciumpav și grotesc, cum calcă stîngaci pe pămînt toate păsările înălțimilor.

Atunci mi-am adus aminte de om.

Văzuse și nu se clintise. Îmi păru că rîde surd, cu rîsul acela, bătrîn și inuman, care mă înfiorase.

E un nebun, un biet nebun ! — am hotărît, de astă dată, definitiv. Amîndoi sînt niște nebuni și nimic mai mult ! Aș face bine să-mi strîng cît mai repede catrafusele de aici, să-i las cu nebunia lor, cu șoimul acesta laș și nevolnic, cu taina lor care va sfîrși în una din diminețile

acestea, încleștîndu-și unghiile unul în gîtul celuilalt.

Tăcerea era de o măreție solemnă. Cerul boltit de o străvezie cristalică. Totul înalt, calm și impasibil ca eternitatea.

Numai viața omenească și aici, ca oriunde, se zvîrcolea hidos ca o larvă tăiată, căutînd să-și unească jumătățile despărțite într-un dezgustător spasm.

Am trecut pe lîngă om, cu ulcica mea ridicolă de leacuri, să-mi fac undeva, la loc ferit, oblojelile atît de sever poruncite. Șoimul se trase la picioarele omului. Iar omul îl îndepărtă lovindu-l înciudat, cu rîsul lui bătrîn și înfricoșător, cu glasul lui surd :

— Și tu, netrebnicule ?... Așadar, și tu !...

Șoimul ridică ochi omenești și triști. Se apropie, neînțelegînd dizgrația. Îmi părea că imploră explicarea pentru vina pe care nu și-o cunoștea. Cînd se tupila, umil, aproape, omul cu obrajii în pumni îl privea de deasupra un răstimp, ca pe o jivină curioasă și vrednică de cea mai nemilostivă scîrbă, apoi îl rostogolea cu piciorul :

— Și tu, netrebnicule ?... Haha ! Așadar și tu !...

Ah, ah ! rîsul acesta rău ca rîsul pușcăriașilor cînd le-a intrat pe ușa temniței, tovarăș nesperat, fostul lor aspru judecător, prăbușit în aceeași egală infamie. Toți de aici sînt nebuni. Și pasărea e molipsită de nebunia lor, întorcîndu-se

de bunăvoie la tortură, în loc să-şi ia zborul pentru totdeauna, în cerul pretutindeni deschis.

Înfăşurîndu-mi improvizate pansamente din batistă şi din pînza cămăşii sfîşiată, nu mai doream acum să aflu nimic. Doream numai să scap cît mai repede de acolo, să-mi văd de drum, să revin la lumea aceea care mi se părea, din aceste văgăuni de munte, cu desăvîrşire inaccesibilă. Eram vindecat definitiv de „liniştea calmantă a naturii". Căci, oricît de jalnică şi de nevrednică socotisem vreodată viaţa ticăloaselor tîrguri, mi se părea acum paradisiacă faţă de iadul nefericitelor trei vietăţi din închisoarea lor cu vinete creneluri.

După ce-am sfîrşit să-mi înfăşor pansamentele, m-am căţărat pe o stîncă mai înaltă, însetat să văd zările la care mă voi întoarce mîine, poimîine, cît mai curînd.

Piscurile se etajau spre vale în amfiteatru. De pe vîrful acela pleşuv, se orînduiau în jos alţi munţi cu ale lor nepătrunse păduri, iar departe de tot, în negurile albăstrii, nu se vedeau, dar se ghiceau şesurile, cu şerpuiri sclipitoare de ape şi cu reconfortantele oraşe unde oamenii mulţimilor nu rămîn niciodată singuri.

Gîndul mi l-a rostit cu glas tare, omul răsărit lîngă mine, fără să-l simt. L-a rostit aproape cum l-aş fi vorbit eu :

— Aici vin să privesc spre viaţa celor de departe... Să privesc şi cîteodată s-o regret — ...

— Şi ce te opreşte să te întorci ? am replicat, aproape fără să-mi dau seama de imprudenţa întrebării cu care îmi călcam legămîntul.

Omul făcu un gest ostenit cu mîna. Şi, îndată, îşi strînse braţele zgribulite. Vorbi, ca să-mi schimbe firul gîndurilor şi să înlăture răspunsul la întrebare :

— E într-adevăr minunată priveliştea de aici ! Mă întreb cîteodată, ce fel de oameni sînt aceştia din ţara dumitale ?... Cum trăiesc ?... Ştii că pentru noi, orice ţară e un fel de Franţă mai prost întreţinută şi populată cu profesori de limbi bizare... Dar ceea ce iubesc mai mult să privesc e atunci cînd se ridică negurile, înainte de răsăritul soarelui. Atunci totul e acoperit ca de o zăpadă albă, peste care aurora pune o lumină trandafirie ca pe un peisaj polar, cu banchize şi ninsori eterne.

— Ştiu ! i-am luat vorba din gură. Tot aşa este priveliştea deasupra norilor, cînd te-ai înălţat cu avionul la două şi trei mii de metri... jos plouă, e posomorît şi umed ; deasupra, dai deodată în soare şi în senin veşnic, iar norii par, într-adevăr, dedesubt, o banchiză nesfîrşită, cu zăpezi nepîngărite de pas omenesc. Dumneata trebuie să le cunoşti acestea prea bine...

— De ce numaidecît să le cunosc ?

— Fiindcă sînt sigur că şi dumneata ai zburat ! am dat drumul îndrăzneţ bănuielii mele, devenită certitudine.

Omul rîse, cu rîsul acela bătrîn și insuportabil :

— Ce fel ai pronunțat cuvintele : „Sînt sigur că și dumneata ai zburat !“... Parcă m-ai accepta cu un fel de generozitate, în legiunea zburătorilor dumitale ! Unde sînt atîtea mii, mai meargă și nenorocitul acesta !... E o cursă pe care vrei să mi-o întinzi ? Crezi că așa, ai să-mi storci ceva și ai să-ți satisfaci curiozitatea care te roade de ieri ?...

Făcu o pauză.

Acum nu mai vorbea cu nepăsarea politicoasă și distantă de ieri. Glasul era rugător. S-ar fi spus că se teme de el și că apelează la generozitatea mea, să nu-l tîrîi unde se simte lunecînd fără scăpare.

— Te-am rugat — continuă — te-am rugat să nu întrebi nimic. Să nu iscodești nimic. M-am încrezut în cuvîntul dumitale.

— Dar nici nu întreb ! mă apărai cu aceeași siguranță cutezătoare, fiindcă simțeam cum vine spre noi ceasul confesiunii. Nu întreb ; sînt sigur ! Și, ca să dovedesc că n-am iscodit, și că toată convingerea mi s-a oferit singură, sînt gata oricînd să explic. Știu că ai zburat fiindcă cugeți și simți ca un zburător !

— Ta — ta — ta ! Interesant !... Cîrpa aceasta, un zburător ! făcu omul, arătîndu-și brațele descărnate și toată înfățișarea mizerabilă. Ești după cum văd, un jude-instructor foarte fantezist.

— Nu sînt jude-instructor, şi nu sînt deloc fantezist! am răspuns ofensat pentru această desconsiderație a calităților mele de inchizitor. Las la o parte episodul cu șoimul. Deși, atît numai, ar fi destul ca să îndreptățească o convingere!... Dumneata ai participat la lupta aeriană a șoimului cu vulturul, cum ar fi participat, irezistibil, orice pilot de pe un aparat de vînătoare. Dar există altceva încă mai sigur... Ieri seară, cînd am vorbit despre toamna înaintată, eu am spus o prostie. Că n-ar fi plecat încă lăstunii. Confundam. Dumneata m-ai corectat. Mi-ai amintit că lăstunii au plecat demult, de la finele verii, odată cu pitulicile, grangurii și privighetorile. Mi-ai dovedit că ceea ce eu crezusem că sînt lăstuni, erau rîndunelele care rămîn printre ultimele păsări călătoare... Şi mi-ai amintit viteza zborului de la cincizeci de kilometri pe oră în sus. Mi-ai vorbit și despre alte păsări care zboară cu o sută cincizeci pe oră, inițiindu-mă în taine la care nu m-am gîndit niciodată: fiecare cît rezistă, cum caută să învingă diferite dificultăți de zbor și de osteneală... În sfîrșit, a fost singura chestiune care te-a însufleţit, fără să prinzi de veste. Tot timpul, și ascară, și astăzi, ai tăcut — în afară de atunci. Era nevoie să fiu jude-instructor — și încă fantezist — pentru a înțelege? Explicația venea firească. Toate aceste observații la care ai fost constrîns în singurătatea unde te afli: viteza zborului, direcția și ordinea de migrațiune, în fine, toate amănun-

tele insesizabile pentru profani, indicau un ochi, un fel de a judeca și a simți, care trădau omul care a zburat. Am înțeles că prin aceasta, fără să vrei și fără să-ți dai seama, ți-ai satisfăcut o trebuință imperioasă de a reduce lumea ce te înconjoară la problemele care te preocupă, ori te-au preocupat cîndva, așa cum un matematic gîndește și simte aritmetic, reducînd frumusețea, problemele existenței, muzica, tot spectacolul lumii, la calculul celor patru operații. Asta e tot! După cum vezi n-a fost nevoie să întreb. Nici să iscodesc... Concluzia s-a oferit singură. Aș fi curios să aflu cum m-ai putea dezminți! am sfîrșit cu un surîs triumfător.

Omul tăcu, privind cu ochii coagulați în depărtările sinilii.

Toată figura reintrase în neclintirea de totdeauna, așa cum melcul se retrage în crustă. Degetele osoase răsuceau însă un fir destrămat al hainei. Numai acest neînsemnat amănunt mi-a fost îndestul ca să înțeleg neliniștea care fremăta sub atît de împietrita înfățișare.

— Poate că ai dreptate... încuviință într-un tîrziu.

— Mă mulțumesc și cu acest *poate*... Deși pentru un adevărat zburător, cuvîntul a fost șters din vocabular. Lindbergh n-a spus : *poate* voi sosi, *poate* voi traversa Atlanticul, *poate* voi ajunge la ora cutare!... A fixat ora și minutele cînd va sosi, și a sosit cu adevărat la ceasul fixat.

cu aproximație de zece minute... Cu zece minute mai devreme...

— Cine e acest Lindbergh ?

„Cum, nu știi ?“ eram gata să întreb, scandalizat de atîta ignoranță.

Pe urmă mi-am explicat că în pustiul de aici era firesc poate să nu fi aflat nimic despre numele și fapta aviatorului american. Am reținut însă amănuntul, spunîndu-mi că va servi pentru a fixa o dată. Viețuitorii aceștia din pustietățile de aici, rupseseră, așadar, legătura cu lumea, în orice caz, mai mult de un an. Și, admirîndu-mi aptitudinile de jude-instructor, în progres de la un ceas la altul, am răspuns recitînd cu placiditate, ca un aliniat din Larousse :

— Lindbergh e un tînăr american, de douăzeci și ceva de ani, care a traversat vara trecută, Atlanticul... singur și cu o pălărie de pai. Abia cîteva zile, după dispariția lui Nungesser și Coli. O ! A fost la Paris un moment care nu se poate uita niciodată. Toți îl așteptau, dar nimeni nu credea într-adevăr că va ajunge... Cu zece minute înainte de ceasul hotărît apare un avion. Aterizează ca la el acasă. Coboară un băiețandru înalt cît o prăjină, după ce scotocește în carlingă ceva — își căuta pălăria de pai. Și se prezintă cu simplitate : „Eu... Lindbergh“. Lăcrimau oamenii pe stradă de emoție, dar poate mai mult plîngeau parizienii pentru Nungesser.

Omul nu se clinti, cu bărbia prinsă în pumni, deasupra depărtărilor vaste, neliniștitor de goale și mute.

Vorbi târziu ca pentru el singur, cum îl surprinsesem vorbind ieri :

— Cineva a trecut Atlanticul !... Și n-a fost un francez ?... Nungesser a dispărut... Așadar trăia. N-a căzut în război...

— Nu ! am răspuns, deși nu mă întrebase (în aceeași vreme notam această dovadă de ignorare, care îndepărtă peste toate prevederile, data când omul se desprinsese de restul universului). Nungesser n-a căzut în război, dar a căzut tot așa de brav cum ar fi murit pe front, încercînd să dea Franței gloria celui dintîi zbor peste Atlantic... Dealtfel, bătălia aerului, se poate spune că n-a contenit. A schimbat numai de front. Dacă nu se dau lupte cu mitraliere, se dau pentru a cuceri distanțele. Lindbergh a trecut cel dintîi Atlanticul. După el Chamberlain. După Chamberlain alți aviatori, germani aceștia, au făcut drumul îndărăt, din Europa în America. Și alți americani au traversat Pacificul... Ar trebui să citez un întreg anuar al aviației mondiale, ca să enumăr toate recordurile, lupta aceasta într-adevăr eroică pentru a stăpîni văzduhul. E o cursă grandioasă... Ce importă deci un mort, doi, o sută și o mie de morți ? După ei rămîne fapta și după fapta lor, pentru amintirea oamenilor, legenda, ca după un Guynemer.

— *Hein ?...*

Omul se afla cu obrazul coborît de tot spre pămînt şi cu ochii apăsaţi în podul palmelor.

Am crezut că n-a auzit. De aceea am repetat:

— ...ca după un Roland Garros sau după un Guynemer.

Omul ridică spre mine o faţă mai albă ca varul, cu ochii stinşi, de orb. Şi deodată obrazul se crispă în rîsul acela al său, neomenesc. Întrebă surd, cu o curiozitate sarcastică:

— Există o legendă Guynemer?

— Dacă există o legendă Guynemer? i-am smuls cuvintele de pe buze cu înfocare, fiindcă era numele celui mai pur şi mai legendar dintre eroii văzduhului. Dar pe ce lume ai trăit domnule? m-am indignat, ridicîndu-mă în picioare de pe blocul de piatră şi gesticulînd înălţimilor. Te compătimesc, dacă nici nu i-ai auzit măcar numele! Te compătimesc, dacă în existenţa aceasta absurdă şi imposibilă de aici, nu cunoşti şi n-ai auzit nimic din viaţa unui supraom care a reabilitat şi a înnobilat veacul... Omul acela care după toate victoriile, s-a ridicat, într-un sfîrşit de bătălie, atît de sus, încît nu s-a mai întors niciodată, ca şi cum cerul ar fi voit să-l absoarbă, ca să-l cruţe de moartea pămîntenilor de rînd, în putreziciune şi în hîzănie. În cărţile de citire din ţara dumitale, domnule, copiii învaţă alături de legenda Jeanei d'Arc şi sfîrşitul căpitanului Guynemer, invincibilul; iar dumneata întrebi despre dînsul ca despre un biet fost pilot oarecare, ca mine sau

ca dumneata... Ca să înțelegi cine a fost Guynemer, gîndește numai la cucernicia fără precedent a mulțimei, îndeobște zgomotoasă și fără respect, pășind în vîrful picioarelor și vorbind în șoaptă, cînd dormea Guynemer, istovit după o bătălie în care culcase cîte două și trei avioane într-o singură zi. Gîndește la sfîrșitul acela misterios și plin de noblețe, cum nu l-ar fi imaginat nici o baladă : Guynemer, pierdut în văzduhuri, fără să lase o urmă a aparatului, fără ca nimeni să-i găsească vreodată corpul. Nici sînge, nici așchii, nici cadavru carbonizat! Nici un mormînt. Om al cerului ; l-a luat cerul și nu l-a mai redat viermuielii pămîntești, ca să-l păstreze pur și intact, pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor. Iar dumneata întrebi dacă există o legendă Guynemer ! Îi ofensezi memoria... Nu sînt francez ca dumneata, dar dacă aș fi, n-ai cuteza să-i pomenești numele cu ricanarca aceasta, să-l profanezi cu rînjetul acesta de ratat, de sperjur, de declasat, de mai știu cu cine ești și ce infamie te-a adus aici !...

M-am oprit, fiindcă așa, în picioare, cum mă aflam și cum ridicasem glasul în înfocarea acestei perorații, mă așezasem de bună seamă într-un punct de încrucișare a ecoului.

Glasul mi se întorcea amplificat de patru și de cinci ecouri, ca și cum ar fi strigat toți munții deodată deșteptați din tăcerea mormîntală și ar fi răcnit bietului om strivit de pe

stîncă toate blestemele țîșnite dintr-o sută de neîndurate guri.

Mă auzii și atît îmi fu destul, ca să-mi apar ridicol, odios și inutil de crud, cu acest sărman fost om.

Hotărît, nebunia lor era contagioasă.

După ce mi-am șters broboanele de pe frunte, m-am întors umil și pocăit, către necunoscut:

— Te rog să mă ierți !... Nu știu ce-am avut. Nu știu ce viperă m-a mușcat. Nu-mi dau seama cum am ajuns să pronunț cuvintele acestea atît de... așa de... în sfîrșit, ignominiile cu care am recompensat ca un netrebnic, o ospitalitate atît de... așa de...

Omul desprinse încet fruntea din palme și mă privi de jos în sus, cu ochii în care mă așteptasem să-i văd împroșcînd fosforice fulgere de mînie, dar care nu erau decît tot așa de coagulați ca întotdeauna.

Rîse cu rîsul său înfricoșător:

— În amintirea acestui Guynemer, te-am scuzat, domnule. Am înțeles că-ți aperi o legendă scumpă... Ce însemn eu, aici, o cîrpă umană, față de o legendă ? Ai toată dreptatea... recunosc că destinul i-a acordat toate favorurile acestui Guynemer... Să doboare în scurta-i viață, cincizeci de avioane inamice...

— De unde știi că a doborît exact cincizeci ? am întrebat repede, amintindu-mi sigur că eu n-am rostit cifra și surprins că omul meu spu-

nea exact, cum stătea scrisă în carnetul de zbor.

— Ah ! Am spus cincizeci ? Şi am ghicit ? se minună el cu o grabă care mi s-a părut nu ştiu de ce, suspectă. Am ghicit exact ? Rostisem doar o cifră la întîmplare... Să presupunem, totuşi, că această cifră e cea bună ; lucrul n-are nici o importanţă, deci, cum spuneam : să doboare cincizeci de avioane inamice, să moară tînăr, în plină glorie, să nu cunoască toată mizeria care te învăluie încetul cu încetul cu anii, să lase în urmă o admirabilă legendă, menţionată şi în manualele de şcoală alături de Jeana d'Arc, şi să-şi găsească pînă şi în creierul cel mai pustiu al munţilor, un apărător atît de înverşunat ca dumneata, — recunoaşte, te rog, domnule, că destinul n-a fost de fel ingrat cu acest Guynemer ! E drept, a plătit gloria şi legenda cu moartea. Dar moartea nu e un preţ prea scump. Dimpotrivă... Să ne imaginăm o clipă că supravieţuia. Atunci cine ştie dacă gloria i-ar fi rămas tot atît de intactă şi dacă legenda îi găsea tot atîtea virtuţi nepămîntene ! Viaţa nu cruţă pe nimeni ; dar mai cu seamă se înverşunează împotriva eroilor. Singura cuminţenie a eroilor e să ştie a muri la vreme. Imaginează-ţi o Jeană d'Arc, bătrînă şi surdă, imaginează-ţi un erou în papuci pe care îl înşeală nevasta şi care are procese cu vecinii... Pe un asemenea erou îl respinge legenda. Trivialul cotidianului îl coboară la nivelul comun.

Acestea toate pentru Guynemer al dumitale nu mai există. Să- fie sufletul uşor acolo unde se află şi să mulţumească providenţei că l-a păstrat intact pentru legendă...

— În orice caz, am spus cu un surîs de conciliere, dacă Guynemer are ceva de mulţumit providenţei dumitale, nu-ţi rămîne dator cu nimic. Îmi pare că nu împărtăşeşti de fel entuziasmul meu şi al unei lumi întregi, pentru destinul lui.

— Aici, unde mă aflu şi cum mă aflu, nu pot să împărtăşesc nici un fel de entuziasm pentru destinul lui Guynemer ! răspunse sec omul şi se ridică.

Şoimul, care aşteptase undeva, ascuns după vreo înălţime, veni în zbor lîn spre noi, încercînd să aterizeze pe umărul omului, cum va fi fost deprins.

Necunoscutul îl respinse cu un gest duşmănos, iar pasărea se rostogoli în ţărînă :

— Uite ce destin îl aşteaptă pe oricare !... L-ai văzut acolo, sus ?... Numai bravură ; întruparea temerităţii... Şi, pe urmă, l-ai văzut şi dincoace, jos, cum nu poate înfrunta o privire ? Se tîrîie ca o orătanie vulgară de curte. Se milogeşte şi te scîrbeşte... Cine-ţi garantează oare, că alta ar fi fost soarta lui Guynemer al dumitale, dacă am presupune prin absurd, că nu s-ar fi volatilizat, cum vrea legenda atît de ciudat ; dar mai ales, atît de oportun, în aer ?

„Judeci după dumneata — am vrut să spun. Fiindcă dumneata suporți tirania unei femei, fiindcă expiezi aici cine știe ce vină sau eroare necunoscută, îți imaginezi drept consolare, că și un Guynemer ar fi acceptat capitulările muritorilor de rînd".

Dar nu mi-am rostit gîndul.

Acum eram calm și rușinat încă de explozia de adineauri. Am făcut numai un gest vag, cu mîna.

Omul mă privi în față atît de rece, încît am întors ochii să nu-i văd rîsul atroce.

Vorbi :

— Știu ce-ai gîndit... Ai vrut să spui că judec după mine, fiindcă sînt aici unde mă aflu și sînt așa cum mă aflu. Aceasta ai vrut să spui. Știu, căci de unsprezece ani, de cînd n-am înainte decît o singură față omenească, am învățat să citesc gîndul fără să-l mai aștept rostit. Dacă aceasta ai voit să-mi răspunzi, îți declar că ai, poate, dreptate. Judec prin mine, fiindcă nimeni nu poate evada din el însuși. Poate evada din lume ; dar pe el e osîndit să se poarte cu el...

— Nu prea înțeleg... am mărturisit. Însă găsesc excesiv să atribui lui Guynemer, un fel de a gîndi și de a simți confecționat după chipul și asemănarea dumitale. Sînt memorii care nu se cuvin profanate...

— Ce știi, dumneata ? ! strînse necunoscutul din umerii zgribuliți și rămase cu ochii opaci, privind dincolo de depărtări.

Se întoarse brusc. Îmi puse amîndouă mîinile pe umeri, cu o familiaritate neașteptată, și, fixîndu-mă întîia dată omenește în ochi, întrebă:

— Mărturisește drept, ce gîndești despre mine?

— Nu-mi permit să gîndesc nimic! am răspuns, ferindu-mi privirea, fiindcă întrebarea din ochi era încă mai dureroasă și mai insuportabilă, ca resignarea sleită dintotdeauna.

— Și mîine?... Cînd ai să te întorci în lumea dumitale?

— Cînd am să mă întorc în lumea mea, am să uit drumul care duce aici... Am să uit ce-am văzut, ce am vorbit, ce am gîndit... Tot. Tot. Cum se șterge un vis absurd, îndată ce ai deschis ochii la lumina reconfortantă a zilei. Am jurat doar...

Omul își trase mîinile de pe umerii mei, și mîinile căzură de-a lungul trupului, neînsuflețite. Se așeză din nou pe piatră, uitîndu-se spre ceața șesurilor.

Cu privirea pierdută în nevăzute depărtări, spre Occident, vorbi atît de încet încît trebui să mă aplec spre el, ca să aud:

— Cînd vreau să-mi amintesc lumea aceasta unde te întorci dumneata, nu-mi apare nici hangarul din care aparatul așteptă scos, înconjurat de mecanici... Nici chipul unui camarad. Nici o figură lămurită de cunoscut sau de rudă. Totul e șters. Toți nu mai au figură. Sînt o procesiune de umbre, care-și ascund fața în mîini.

Iar absurd de limpede și de viu, îmi apare numai un colț din *Bulevardul Haussmann* cu *Rue de Havre*. O vitrină cu bară de alamă, unde o singură dată m-am rezemat. Văd tramvaiele trecînd. Tramvaiul 15. Și autobuzele... autobuzul A K : gara Saint-Lazare — gara de Lyon ; A I : gara Saint-Lazare — Place Saint-Michel, A F : Grandes Carrières — gara Montparnasse... un domn citind ziarul pe platformă. Un licean, cu ghiozdanul sub pelerină, acăţîndu-se din mers, o midinetă chicotind la braţul unui tînăr cu pardesiu cafeniu... Altă dată tabloul se întunecă. Plouă... În asfaltul ud se reflectează luminile. Roţile taxiurilor derapează. Domnul are umbrela șuruind de ploaie și midineta impermeabil ieftin, de la soldul galeriilor *Samaritaine* sau *Au bon marché*. Dar colţul e întotdeauna acelaşi. Îmi sună în urechi șușuitul roţilor cauciucate, glasurile omenești ; îmi barează orice altă priveliște în ochi, firmele zugrăvite, vitrina debitului de tabac. Nu m-am oprit acolo decît o singură dată, cîteva minute, cît un prieten a intrat să cumpere un pachet de ţigări. Și, printr-un capriciu al amintirii, din tot Parisul, din tot ce am trăit, din tot ce se mai află acolo încă scump mie, n-am păstrat decît această imagine. Vreau s-o alung !... Vreau să chem alte momente care-mi sînt de o mie de ori dragi, figurile celor ai mei... O pîclă îmi acoperă totul, ca să apară numai această și această priveliște... Poate, fiindcă în clipa aceea, undeva mi se ho-

țăra soarta... Îmi amintesc că am tresărit fără motiv, cînd a apărut prietenul lîngă mine ca și cum m-ar fi atins un mesager al nevăzutului. Priveam spre *Rue Taitbout,* unde bulevardul sfîrșește...

— Sfîrșea ! am corectat. Acum e tăiat linie dreaptă pînă în bulevardul Montmartre.

— Posibil. Atîtea se vor fi schimbat de atunci !

După o pauză :

— N-am vrut să mai știu niciodată — nimic... Pentru mine viața cea din afară e suspendată de acum unsprezece ani... Ți-aș spune că uneori, cînd mă aflu aici, pe piatra aceasta, sondînd în deșert depărtările invizibile, mă întreb dacă Franța e astăzi regat, ori imperiu, sau a rămas tot republică ? Și dumneata, desigur, nu m-ai crede, cum nu mă crezi acum. Atît știu, fără să fi aflat de la nimeni. Că Franța a sfîrșit războiul victorioasă. De aceasta n-am nici o îndoială. Știu că altfel nu putea fi.

„E un mistificator — am gîndit — un mistificator neîndemînatic și de prost gust. Cum poate cineva în mijlocul Europei și în plin secolul al douăzecilea, cum se scrie în ziare — cum poate să nu cunoască dacă Franța e republică ori imperiu ? L-am crezut pe rînd, un criminal, un nefericit, mai apoi un nebun, dar e numai un mistificator de cea mai vulgară speță".

Omul rise înăbușit cu mîinile încrucișate pe piept. Îmi ghicise și acest gînd :

— Așa e că nu poți crede în această imposibilă ignoranță? Cum aș putea să te conving? Domnule, viața depășește mai des decît se crede, fantasmagoriile imaginației.

Pe urmă se ridică, se depărtă cîțiva pași, se întoarse și își luă locul, pe piatră:

— Știi, dumneata, ce fac eu de un ceas?... De un ceas dau tîrcoale spovedaniei. Cred că și dumneata ai înțeles, mă compătimești și îți surîzi cu satisfacție, fiindcă vezi că ți s-au împlinit previziunile. O știu aceasta și mă umilește. Aș vrea să tac — dar poți cunoaște dumneata ce înseamnă să taci de unsprezece ani? Ți-o spune aceasta un fost om, care s-a crezut odată îndestul de tare ca să dorească singurătatea și să trăiască în singurătate... Încă de ieri, deodată, m-am temut de mine. De aceea, te-am rugat să nu întrebi. Să nu iscodești... Și iată-mă astăzi, că vin singur, să-ți vorbesc fără să mă întrebi și fără să iscodești. Vin să-ți cerșesc ascultare... Aceasta, domnule, fiindcă nu există tortură mai înfricoșătoare decît tăcerea. Fiindcă nu o pot suporta, criminalii se întorc la locul unde au făptuit crima, vorbesc prin somn, caută o femeie pierdută ori un tovarăș întîmplător de beție să se destăinuiască și să-și retrăiască infamia... Există la noi un ordin ciudat de călugărițe. Din clipa cînd îmbracă haina călugărească, pînă la moarte, își iau legămîntul să nu mai schimbe între ele nici un cuvînt, decît întîmpinarea de cîte ori se întîlnesc pe culoarele mănăstirii:

„Sora mea, amintește-ți că ai să mori !“... Dar și acestora le rămîne o eliberare. Pe patul morții au dreptul la spovedanie. Aici, eu rămîn pentru totdeauna zăvorît în mine însumi. Nici o eliberare nu-mi e îngăduită. Iar în această teribilă mizerie, vezi că mai am încă îndestulă tărie să rămîn egoist. Căci ți-am vorbit tot timpul numai despre mine. Uit că și Elsa e condamnată la același supliciu. Cred că ai înțeles, domnule, că solitudinea noastră e încă mai înspăimîntătoare, fiindcă e singurătatea în doi.

Omul părăsi piatra și mi se așeză în față, scormonindu-mi privirea să ghicească un început de neîncredere sau de batjocură.

Nu descoperi însă nici una, nici alta.

Eu m-am simțit dator să vorbesc pentru a-i dovedi oarecare înțelegere, apelînd la expedientul aforistic :

— Între bărbat și femeie nu poate exista niciodată decît singurătate în doi. Iubirea nu este decît singurătate în doi. Sînt două suflete care se caută și rămîn numai două corpuri care s-au găsit.

— Generalități banale... mă întrerupse omul cu nerăbdare. Înțelepciune ieftină, care se vinde cu șaizeci de centime suta de duzini, costul unei broșurele de maxime. Nu la aceasta m-am gîndit. Înțelege-mă, domnule, că nu mă aflu aici pentru a debita experiența altora, cugetarea altora, amabile considerații generale și toate paradoxurile cu care cea mai mediocră nu-

litate, apare inteligentă și spirituală la un pahar de aperitive. Toate acestea îmi sînt indiferente. Pe mine nu mă interesează decît cazul meu, experiența mea, dacă vrei, catastrofa mea. Restul universului mă dezinteresează. Plătesc pentru mine, nu pentru restul umanității... Observi domnule, că nu te mai întreb dacă ești ori nu dispus să mă asculți ? Știu că de aseară nu aștepți altceva.... Mărturisește că ești satisfăcut mai repede decît te așteptai...

Necunoscutul se zgribuli, cinchit pe piatră, înfășurîndu-și genunchii cu mîinile împresurate și privind în pămînt. Nu-i mai vedeam decît ceafa slabă și părul alb — înduioșător contrast : un gît subțire de copil, cu păr de moșneag.

— Imaginează-ți, domnule, un tînăr... la un țărm de mare, la o plajă frivolă... sau mai bine să încep altfel : A fost undeva un copil aproape, care n-a dorit altceva, de pe băncile școlii, decît... în fine, n-a...

Se opri și împinse depărtările cu amîndouă mîinile. Apoi păru că le atrage la piept :

— Nu ! Așa n-am să ajung niciodată la un sfîrșit. Nu-ți povestesc o întîmplare imaginară. E vorba de mine... Am fost, așadar, și eu, după cum ai ghicit, un pilot ca dumneata și poate chiar ca acel Guynemer pentru a cărui memorie erai gata să mă sfîșii. Eram tînăr, aproape un copil, și după cît se spunea, îndestul de curajos. M-am zbătut să fiu primit voluntar, și am debutat cu o victorie, care mi-a adus un soi de

glorie timpurie, medalie militară și citațiune, la o vîrstă cînd alții își tapează încă părinții cu o piesă de cinci franci pentru biletul de cinematograf și pachetul de țigări... Dealtfel, aceste amănunte nu interesează. Căci n-am rămas la primul avion doborît și la prima medalie. Doi ani n-am trăit decît pentru aceasta. Copil, nu visam decît aceasta ; de cum am îmbrăcat uniforma, n-am realizat decît aceasta. Poate pentru unii voi fi părut un ambițios, pentru alții un copilandru zănatic, cu simțul de conservare atrofiat. Ce importă acum, ceea ce numeai dumneata, mai înainte „mobilul" actelor ? Mă întreb și nu descopăr noblețea acestui mobil... Poate, fiindcă totul îmi pare foarte îndepărtat... trăit în altă viață... Mă uit la mîinile acestea, îmi pipăi oasele acestea, ale feței... Sînt ale mele și nu mă recunosc în ele. Dacă în această materie pipăibilă nu mă mai recunosc, dacă nimic din ce-a fost nu mai supraviețuiește, cum aș regăsi oare sufletul de atunci, sufletul care este insesizabil și nestatornic ?

Mă întovărășea pretutindeni o mică glorie, dar, domnule, n-o căutasem. Actele mele îmi păreau dictate de o putere necunoscută și imperioasă : poate porunca de dincolo de timp, a atîtor și atîtor înaintași. Nu știu cum este definit și explicat eroismul. Eu îl socot o posedare. Fiindcă tot ce am săvîrșit curajos, îmi venea de dincolo de mine. Eram lucid pînă la cel mai mărunt amănunt, calculam fiecare mișcare, scon-

tam fiecare greşeală şi şovăială a inamicului cu o răceală de gheaţă : dar parcă nu eram eu, ci numai procuristul unei puteri care mă depăşea şi mă stăpînea. De unde-mi venea luciditatea din clipa decisivă ? Însă un somnambul oare nu săvîrşeşte, cu simplitate, cu precizie şi fără risc, o sumedenie de acte încă mai grele decît le-ar putea înfăptui vreodată, în deplinătatea conştiinţei? E, desigur, o mizeră explicare, care ar ridica într-un singur glas, scandalizînd, toţi comentatorii de birou şi de bibliotecă ai „vieţilor eroice" ! Dar puţin îmi pasă şi acum, după cum şi atunci, puţin mă interesa explicarea şi interpretarea actelor mele. Eu înfăptuiam — alţii interpretau, într-o dezgustătoare neînţelegere şi mai dezgustătoare întrecere de platitudini. Eu şi atîţia camarazi ai mei, fiindcă alcătuiam atunci o legiune, iar dintre dînşii nu mă aflam poate nici printre cei dintîi, dar nici printre cei din urmă...

Doi ani am schimbat, astfel, front după front şi escadrilă după escadrilă. Mă atrăgea primejdia. O căutam. Alergam unde se anunţa mai plină de ameninţări. Căci nu trăiam decît sub stăpînirea ei. Ţi-am spus, domnule, că eram posedat.

Douăzeci şi unu, douăzeci şi doi de ani, înseamnă îndeobşte vîrsta cînd suspini pe o bancă, sub lumina lunară, după o pereche de ochi ; cînd febril aştepţi ceasul unei întîlniri de dragoste ; cînd îţi urzeşti proiecte de fericire înde-

lungă și calmă — eu n-am cunoscut însă nimic din toate acestea. Mă înălțam de fiecare dată, cu mai mulți sorți să mă prăbușesc carbonizat, în sfărmături de oase, de carne, aschii și pământ, decît să mă întorc victorios pe cîmpul de aterizare, unde mă așteptau mîini întinse prietenește și un fel de uimire, că și de astă dată tot m-am întors. Și, totuși, mă întorceam... Viața de toată ziua, cînd pășeam pe pămînt, cînd schimbam glume cu prietenii, cînd petreceam cîteva ceasuri de permisie printre ai mei, mi se părea nefirească, străină, netrăită. Adevărata viață era numai cea de sus, cînd aplecat zăream dedesubt gurile de crater ale frontului, șanțurile bizare, gîturile cenușii de tun înălțate peste metereze, masele omenești mișcîndu-se în nori de fum, și cînd vedeam ivindu-se în geana cerului un aparat dușman. Da! Atunci, domnule, și numai atunci, trăiam într-adevăr. Dacă aceasta se numește eroism, eroismul e atunci virtutea cea mai ușoară. Virtutea peștelui care trăiește în apă și a păsării care trăiește în aer. E acceptarea docilă și pasivă a funcției, cum să spun? a misiunei pentru care ai fost creat. Te rog, domnule, să crezi că nu vreau deloc să susțin paradoxuri. Sînt numai concluziile logice, ale unor ani îndelungi de meditațiune, în care am voit să mă explic mie însumi. Unii sînt născuți să-și petreacă întreaga viață în fața unui birou; alții să meargă în fața primejdiei. Nu este nici un merit excepțional, domnule, cînd cel născut

pentru birou rămîne la birou şi cînd cel născut să provoace primejdia, aleargă în întîmpinarea ei. Nefiresc şi extraordinar şi supraomenesc ar fi dacă cel predestinat biroului, împins de o dezaxare subită a orînduielilor, ar porni să înfrunte primejdii pentru care n-a fost pregătit, şi, cînd cel născut pentru primejdie, s-ar resemna monotoniei fără surprize, a unui orariu de percepţie. Cum vezi, domnule, vorbesc fără nici o vanitate. Dacă voi fi săvîrşit fapte de oarecare bravură, nu-mi descopăr mai mare merit, decît al celor care, în vremea cînd eu mă întorceam cu aparatul străpuns de gloanţe, dînşii îşi puneau cataplasme şi beau ceai de tei. Îndeplineam ceea ce eram dator să îndeplinesc. Nimeni nu-şi poate evita misiunea pe lume, dacă e cinstit cu el însuşi. Că eram un brav ? Că mi se numărau cu uimire isprăvile eroice ? Haha ! Dar socoteşte, domnule, numai aceasta, că dintr-o companie de infanterie, intrată în foc, la Verdun, cei mai mulţi dintre soldaţi nu aveau nici o şansă la o mie să se mai întoarcă, obscuri şi anonimi căzuţi, ca să mărească statistica de pierderi a unei bătălii, pe cînd într-o luptă aeriană, unde tu eşti singur stăpîn şi deţii iniţiativa, ai măcar tot atîţia sorţi să te întorci întact, cîţi aveai să cazi doborît. Socoteşte, domnule, că ceea ce trăiam eu nu însemna nimic excepţional, ci era viaţa tuturor de atunci, cu abnegaţia de atunci şi cu sîngele rece de atunci. Printre ceilalţi copilandri de vîrsta mea, cu

eram încă un privilegiat. Fiindcă din văzduh, reveneam la un așternut cald și capitonat, la o masă copioasă, la înveselire și la confort. Eram un animal de lux, cum sînt caii de curse ținuți în boxă amenajată special, ventilată, la temperatură egală și înconjurați de toate atențiile, fiindcă vor concura la marele Derby. Pe cînd în vremea aceasta, ceilalți frați ai mei, de aceeași vîrstă, de același sînge și cu aceleași drepturi omenești, trebuiau să se tîrîie în șanțuri glodoase sub canonadă, să doarmă în scorburi de pămînt, să-și împrumute pipa de la unul la altul, să se mulțumească cu drojdia de pe fundul unui bidon coclit, și după ce s-au tîrît luni și luni în grote subpămîntene, pierzînd tot ce-i mai lega de umanitate, să moară înainte de a fi ridicat capul din glod cu creierii împroșcați de-o granată. Era, domnule, vremea cînd părinții nu știau unde se află risipite osemintele copiilor și cînd nimeni nu se gîndea la cruzimea aceasta monstruoasă de a smulge acești copilandri din pașnica atmosferă în care fuseseră crescuți, de pe băncile școlii, de la muncă, de la nimicurile vîrstei și ale veacului, din admirația pentru celebre îndrăgostite, din vanele teorii ale adulterelor moderne, cu toate sutele de piese și de romane care studiau cazul cutare și cutare, din toate snobismele, pretins fin psihologice și toate schimonoselile de buduoar, — pentru a-i azvîrli, brutal, într-o realitate năprasnică, unde singura datorie, voluptate,

fericire și glorie era acceptarea morții. Abia deschiseseră ochii la toate miracolele vieții și această viață le era interzisă, ca să se ofere cu un chiot de fericire morții... Poate sînt plicticoase, domnule, toate aceste amintiri. Poate lumea din care vii dumneata, de mult le-a uitat. Pentru mine sînt încă proaspete, fiindcă viața mea e suspendată de acum unsprezece ani și am trăit față în față, în pustietatea de aci, numai cu această unică realitate.

Dar, domnule, nu pentru a-ți înșira astfel de suveniruri, m-am abătut de la firul istorisirei mele. Ci numai pentru a arăta cu insistență că eram încă de pe atunci, îndestul de sever cu mine însumi. Nu-mi recunoșteam nimic din ceea ce, excepțional și demn de laudă, îmi atribuiau poate comandanții și anecdotele ziarelor. Dimpotrivă. În simplitatea mea dreaptă, mă socoteam inferior milioanelor de camarazi de arme ; fiindcă mie îmi era îngăduit să-mi risc viața exercitîndu-mi o pasiune, pe cînd ceilalți, cei de jos, erau mînați în turmă să-și îndeplinească în anonimat spăimîntătoarea lor datorie. La aceasta mă gîndeam, domnule, de cîte ori pregăteam aparatul să mă înalț. Și aceasta explică de unde îmi venea modestia, simplitatea și mîhnirea, care pentru mulțime și pentru reporterii ziarelor, dădeau înfățișării mele o coloratură romantică.

Pînă cînd, domnule, într-o dimineață, nu m-am mai întors. N-am fost absorbit de cer, cum spuneai adineauri despre eroul dumitale,

Guynemer, pe care legenda l-a voit cruțat de moarte vulgară, în țărînă și scrum. Acest privilegiu mi-a fost interzis.

Nici nu știu cum am căzut. Nici nu știu cum m-am ridicat. Nici nu știu cît am zăcut. Scurt îmi străfulgeră în cuget doar amintirea valului de sînge năvălind pe buze și smuncitura cu care am încercat să ridic aparatul, cînd am văzut pămîntul apropiindu-se vertiginos. Smuncitura n-a întrerupt căderea, dar a atenuat lovitura. Prin ceață îmi aduc aminte că m-am tîrît cîțiva pași, am îngenuncheat și am căzut cu fața în jos, în clipa cînd aparatul se prefăcea vîlvătaie de flăcări.

Omul se opri.

Încruntat, bătu aerul cu pumnul.

— Că n-am rămas atunci să ard acolo, rug omenesc !... Domnule, camarazii îmi spuneau în glumă, că încheiasem un pact cu cerul. Altfel, nu-și explicau cum de atîtea ori scăpasem intact din primejdii, de unde nu mai fusese îngăduită nici o speranță. Și, în acest pact, credeam și eu ! Cerul mă cruța, fiindcă îi fusesem întotdeauna fidel. Dar, domnule, din clipa aceea pactul nostru a încetat. Cerul m-a părăsit. În loc să mă trimită carbonizat pămîntului, m-a păstrat pentru un sfîrșit mai teribil ca moartea. De ce, domnule, mă întreb și astăzi, de ce m-am tîrît pe brînci, ca un vierme, să-mi salvez viața, în loc să rămîn lîngă aparatul care-mi oferea credincios, pînă la sfîrșit, moartea prin focul care purifică ?

Necunoscutul rîse, cu rîsul lui inuman.

— Vezi, că nu oricăruia providența îi acordă un sfîrșit atît de simplu, de teatral și de generos, ca lui Guynemer al dumitale!

Își prinse tîmplele în palmele sirăvezii și continuă:

— Ce să povestesc despre lunile dintre viață și moarte, strămutat din lazaret în lazaret, pînă cînd am ajuns în spitalul din fundul Sileziei? N-am ieșit din mutenia încăpățînată, decît atunci cînd am înțeles că nimeni nu-mi bănuia adevăratul nume. Din movila de metale arse a aparatului, nu rămăsese nici o urmă precisă pentru identificare. Nu purtam nici un document, nici o tăbliță. Am rostit un nume la întîmplare, și am rămas cu el, scris cu creta pe placa de la căpătîi. Ce mîndrie m-a împins să-mi ascund numele? Poate ispita pierzaniei... Atunci judecam altfel. Îmi spuneam că, odată cufundat în marele anonimat, îmi va fi mai ușor să încerc o evadare. Căci la aceasta am fost hotărît, îndată ce-am înțeles unde mă aflu, între două accese de delir, și înainte încă de a putea duce singur la gură lingurița cu doctorie.

Domnule, de aci începe ceea ce nu trebuia să fie.

În adîncul cel mai îndepărtat al Sileziei, în orășelul acela fără însemnătate, mă aflam singurul francez între răniții prizonieri, ruși, italieni, români și sîrbi.

Nu eram trataţi cu prea mare delicateţă. Medicii arătau surpriză în fiecare dimineaţă că mă regăseau încă suflînd. Infirmierele erau plictisite de această prea lungă agonie. O spuneau fără milă, fiindcă mila devenise atunci un sentiment tocit. Eram întîia oară singur, condamnat la izolare, rămas să mă mistui în mine însumi. Nemişcat, cu ochii în plafon, aşteptam moartea cu o mare linişte. Şi, ciudat : o doream ! Îmi pipăisem, cu toată panica aceea cunoscută a răniţilor, picioarele şi mîinile, să mă conving că sînt întregi. M-am temut întotdeauna de un picior amputat, ca de-o dezonoare a corpului. Eram întreg. Nimic nu intervenise nou, care să facă mai imposibilă o evadare, de cum mi se păruse atunci cînd într-acest scop, îmi ascunsesem numele. Eram întreg, oraşul părea tihnit, paza slabă, rămînea numai să mă însănătoşesc şi să-mi pregătesc fuga cu îndestulă prudenţă ; şi, totuşi, nu doream însănătoşirea şi nu mă mai gîndeam la evadare. Despre ai mei, îmi aminteam cu răceală. Cu indiferenţă mă gîndeam şi la camarazi şi la zborurile pe care aş fi putut să le reiau, la faima care ar fi fost transmisă de toate aparatele fără fir ale lumii : „Cunoscutul aviator francez, evadat din captivitatea germană, şi-a reluat zborurile şi inaugurînd seria glorioaselor lupte, a doborît ieri un Aviatic şi un Focker, ambele căzute în flăcări". Cunoscutul aviator !... Glorioasele lupte !... Totul îmi devenise indiferent. Ceva era suprimat în mine. Nu mă mai atrăgeau, după cum nu-mi spuneau

nimic. Domnule, aceasta era. Pactul între mine și cer încetase. Odată coborît la pămînt, fusesem redat pămîntului. Adică îmi fusesem redat mie însumi. Puterea teribilă care mă poseda se scursese din vine odată cu sîngele rănilor. Devenisem un biet copilandru ca oricare altul care nu-și trăise viața și care, decît s-o trăiască așa cum îngăduiau numai acele vremuri, își aștepta cu bucurie moartea, fiindcă moartea îi aducea calmul veșnic. La aceasta gîndeam cu ochii în plafon, înconjurat de o lume care îmi era străină. Nu-mi mai era dușmană. Ci îmi era numai străină.

Omul își apăsă ochii în podul palmelor, tăcu fără să mă privească. Nu puteam crede totuși că a isprăvit, fiindcă nu-mi dezlegase încă taina. Și nu isprăvise într-adevăr.

Continuă, fără să-și dezvelească ochii :

— Te-ai întrebat, domnule, de ce pasiunea degradează oamenii, numiți „mari", și de ce înnobilează numai pe cei mediocri? Eu n-am înțeles niciodată. Îmi compătimeam camarazii, pe care îi știam bravi, loiali și de-o mare noblețe a sufletului, și pe care îi vedeam indisolubil și stupid legați de femeiuști instabile și frivole din neamul celor ce-și petrec ziua în fața oglinzii vopsindu-și buzele, verificîndu-și buclele părului și cutele rochiei, chemîndu-și prietenele la telefon de douăsprezece ori în douăsprezece ceasuri, să le întrebe dacă le-a sosit pălăria, dacă au fost la cutare ceai și dacă au aflat cine

s-a mai logodit, cu ce dotă și spre dezolarea cărui amant. Domnule, pentru mine asemenea femei nu existau. Însemnau un al treilea sex, vulgar și degradator. În vagile mele reverii de adolescent, îmi făcusem de cîteva ori, fugar, o imagine confuză, despre o femeie unică, neasemănîndu-se cu nici una alta. Cine n-a cunoscut această însetare a imposibilului la douăzeci de ani? Eu trecusem peste aceasta îndată, fiindcă fusesem pînă atunci reținut cu toată viața la altceva; la avionul meu, la zborurile mele, la atacurile și victoriile mele. Acum eram singur și imaginea se lămurea insistentă. Cînd închipuiam o fericire pentru zilele ce-ar putea să vie, dacă moartea avea să mă refuze cumva pînă la sfîrșit; fericirea aceasta nu-mi apărea decît sub forma unei femei care să-mi cuprindă în mîna subțire fruntea încinsă de febră, să aplece asupra mea ochi înțelegători și să-mi vorbească așa cum nu-mi vorbise încă nimeni. Era firește vîrsta care își cerea revanșa; era singurătatea, lumea nouă de gînduri care-mi clocotea în mine și n-avea cui se împărtăși. Domnule, cu fiecare zi trecută imaginea aceasta se lămurea și totuși nu-i cunoșteam culoarea ochilor, nici a părului, nici glasul: îmi era prezentă și încă n-avea ființă. O chema gîndul și o chemau simțurile mele; o chema o tinerețe care încă nu trăise și se cerea trăită...

Și, domnule, într-o dimineață cînd am deschis ochii cu senzația unei fericiri încă nesimțite,

această femeie se afla în haina ei albă de infirmieră, pe marginea patului meu, îmi cuprinsese cu palmele fruntea mea și îmi vorbea limba mea, întocmai cum o cerșisem imposibilului. O recunoșteam, deși niciodată nu o văzusem. Îmi surîdea și surîsul m-a readus la viața vîrstei mele. Era cea unică, și atît ! Venise cînd o așteptam, și atît !

Omul se ridică :

— Povestea mea, domnule, este aceasta ! Restul îl poți înțelege... După respectul de care Elsa se afla înconjurată, am ghicit că era din alt neam decît al infirmierelor de rînd, cîte îmi purtaseră grijă pînă atunci. Și era într-adevăr, din neamul cel mai înalt al vrăjmașilor mei. Ce importă ? Am spus, domnule, că nimeni nu-și poate evita ceea ce este inevitabil, printr-o anume conjurație a împrejurărilor. Tot ce era inofensiv ieri, devine primejdios și fatal azi, fiindcă deodată ți-a slăbit rezistența robustă de ieri. Medicii explică oare altfel, rezistența sau nerezistența unui organism la perfida „infiltrare a unui agent patogen", pentru a mă exprima ca medicul de-atunci, care nu știa cum mă numesc. Față de el puteam să-mi păstrez secretul. Față de Elsa, nu ! Am știut-o, din cea dintîi zi, din cel dintîi ceas.

I-am destăinuit adevăratul meu nume, și m-a iubit încă mai mult, fiindcă află că iubirea nu o cobora. La însănătoșire, i-am arătat că nu mă simt în stare să mai îndur captivitatea, și tot ea

a găsit îndată singura dezlegare. Să ne refugiem undeva, la capătul lumii, unde să ne întoarcem la viața elementară și simplă, și unde să rămînem închiși în ceea ce numea emfatic „iubirea noastră veșnică". Se mai aflau încă destule țări neatinse de război, pe unde puteam găsi poarta de evadare spre insulele exotice ale Pacificului, unde totul, natura și cerul în splendoarea lor, oferă această întoarcere la viața elementară și devine complicele unei iubiri extraterestre, ca a noastră ! Să fugim de război, de ucidere, de nebunia continentului nostru, de toate prejudecățile, conjurațiile și datoriile care ne țineau prizonieri... Am cercetat hărți, am studiat totul ; a pregătit, prin legăturile ei înalte, totul, pînă și această cale de evaziune romantică, și, vezi bine, conformă cu faima mea de „erou al aerului" — un avion eliberat din porunca ei pentru un pretins zbor de încercare cu care ne-am pierdut într-o bună dimineață, dincolo de nori, pe drumul fără întoarcere. Domnule, în planul nostru minuțios chibzuit și înarmați cu toate documentele trebuincioase, urma să coborîm într-un oraș fără însemnătate al Suediei, de unde să ne îmbarcăm pe cel dintîi vapor spre apele Pacificului. Nimic nu fusese lăsat întîmplării ; totul era socotit, prevăzut. Vîntul, ceața, norii și capriciul busolii, ne-au adus însă aici. Am coborît cînd se epuizase ultimul litru de benzină în rezervor. Și aici am rămas, fiindcă la început ne era greu să mai găsim drumul însemnat

pe hărțile noastre, să-l înșirăm pe jos, într-o țară necunoscută — și, fiindcă mai tîrziu, am descoperit că în acest pustiu stîncos, putem rămîne tot atît de singuri și de îndepărtați de restul omenirii, ca în insulele Pacificului.

Acum, domnule, ai privit și ai înțeles.

Eu nu mă pot întoarce ; ea nu se poate întoarce. Sîntem legați aci, pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor. Dacă a iubi înseamnă a-ți încătușa viața de ființa care te face fără voie să suferi mai mult decît oricare alta și pe care o faci, fără voia ta, să sufere mai mult decît oricare alta — atunci pot spune că ne ține captivi aci numai iubirea. Dar pentru această mizerie, domnule, nu era nevoie să ne surghiunim pînă aici. Sîntem de unsprezece ani, față în față, și între noi s-a căscat tăcerea. Eu gîndesc pentru mine. Ea gîndește pentru ea. Ca în orice iubire, de toată ziua, domnule. Am crezut că atît este destul pentru a umple două vieți. Atît este însă destul, numai pentru ca să neantizeze două vieți... Dacă i-aș putea descoperi o clipă cît de mică, un regret, o singură șovăială, aș fi atît de laș și de egoist, să mă simt dezlegat. Să dispar într-o dimineață... Să fiu oriunde, în afară de locul acesta blestemat. Și orice să fiu. Cerșetor, slugă, vagabond. Dar totul, domnule, totul pentru dînsa nu este decît o orgolioasă generozitate de a se oferi pînă la sfîrșit, de a nu regreta nimic, de a accepta pînă la ultimele consecințe viața pe care ne-am ales-o

ca o fericire unică, și a devenit justa expiere a păcatului nostru. Ea continuă să-și spună că am săvîrșit ceva unic, însă nespus, monstruos și divin ; că am plătit iubirea cu un sacrificiu fără precedent, renunțînd la tot ce e pe lume, renunțînd la lume și la noi înșine ; și e încă mai mîndră că acest preț va rămîne pentru toți și pentru totdeauna ignorat.

Domnule, nu poți înțelege ce umilință e pentru cineva, să se simtă strivit de-o vietate care-i stă alături, cu o conștiință limpede ca sticla ; cînd el se simte invadat de toate duhurile rele și gînduri lașe, care se tîrăsc ca larvele. Această permanentă umilință e hrana mea de toată ziua. Căci ea e înspăimîntător de dreaptă și de logică, de loaială, de consecventă, de egală cu ceea ce a fost ieri și alaltăieri și acum unsprezece ani și egală cu ceea ce va fi mîine.

Îi pîndesc un surîs de amărăciune, un suspin de regret.

Aș vrea s-o știu coborîtă pînă la mizeria mea. Știu că a lăsat o lume care-i era cel puțin tot atît de scumpă cît prețuia a mea, pentru mine ; și domnule, în fiecare dimineață, cînd deschide ochii, îi descopăr în privire aceeași inalterabilă seninătate.

Mă deștept, să-i surprind prin somn, semnele unei chinuiri secrete. Somnul îi e însă tot atît de pur ca al unui copil.

Atît numai că ea mi-a citit gîndul și suferința — și de aceea mă compătimește. Vrea să mă apere împotriva mea însumi. Iubirea ei a devenit

ocrotitoare și insuportabilă. Ai cunoscut, domnule, pentru un bărbat o umilință mai infamă ? Oricînd, îmi poate spune : „Eu sînt aceeași, tare, stăpînă pe mine, fericită fiindcă te am numai pentru mine, ca în ziua dintîi. Numai pe tine trebuie să te apăr, fiindcă ești slab și n-ai știut ce-ai vrut ; fiindcă ești laș și regreți ceea ce ai părăsit nesilit de nimeni !“ Se poate suporta această conștiință mereu trează, supraveghindu-ți fiecare privire și ghicindu-ți fiecare gînd netrebnic ?

Domnule, orice altă ispășire din lume ar fi fost mai suportabilă decît aceasta.

Am văzut trecînd pe deasupra noastră acum doi ani, mașini de zburat gigante, de-o formă necunoscută și de-o viteză pe care nici nu îndrăzneam s-o visez... Aflu de la dumneata, că un oarecare Lindbergh a traversat Atlanticul... Veacul n-a stat. Numai acest om rămîne aici, inutil și nevrednic, mai mort decît îl cred cu toții mort. M-am despărțit de poporul meu, care mă susținea în toate fără să-mi dau seama atunci. Fără să-mi dau seama, despărțindu-mă de el, l-am trădat. Acestea nu rămîn nepedepsite. Am învățat-o prea tîrziu...

Omul tăcu. Era din nou cu ochii coagulați, cu umerii zgribuliți, strîns în el însuși să ocupe cît mai puțin loc spațiului.

Arătă spre asfințitul vînăt, tăiat de fulgere depărtate :

— La noapte vom avea furtună. Să ne întoarcem, domnule.

Peste noapte s-a dezlănțuit într-adevăr furtuna. În culcușul de mușchi din tinda chiliei, m-am răsucit cu ochii deschiși în negrul de păcură, ascultînd detunarea munților și cataractele puhoaielor.

Dar ascultam mai ales, gemătul omului prin somn, dincolo de ușă, chinuit ca noaptea ultimă a unui osîndit la spînzurătoare. Auzeam glasul șoptit al femeii, trezindu-l ușor, să-i suspende supliciul. O ghiceam ridicată într-un cot, privindu-l peste piept în noaptea opacă și încruntîndu-se cu aceeași milă crudă și înduioșătoare. Iar întunericul era dens ca bezna celui din urmă fund de mormînt.

A doua zi, ploaia lividă ne-a condamnat captivi sub acoperișul de piatră, unul în fața altuia. Omul îmi ocolea ochii. Femeia mă silea să-i ocolesc ochii. Și totul era surd și mocnit de apăsător, ca într-un mormînt în care vor începe să se miște morții.

Încercam să dau ființă tuturor celor ascultate. Recunoșteam ingenioasele unelte fabricate din rămășițele aparatului ascuns undeva, pe aproape. Era înduioșătoare truda de om al peșterilor, cu care înfăptuise mici nimicuri, de la ulcica de lut pînă la cuțitul delicat curbat, de la neplămădita pită de secară, din spicele sărăcăcios cultivate în vreun găvan vecin, pînă

la zdrențele lor de alți Robinsoni ai veacului. Însă, mai mult decît această înduioșare, bietele mărturii despre iscusința naufragiatului din văzduhuri căscau în mine o spaimă.

Căci recunoșteam acum mîna aceea, care de copil, la cinci ani, înjghebase surorilor o delicată jucărie ingenioasă. Cum recunoșteam acum și privirea fosforică și înfricoșătoare, ca aceea a lui Alexandru cel Mare, Macedoneanul, înainte de a încăleca pentru luptă. Cum recunoșteam semnul rănii din maxilar, unde-a rămas înfiptă o așchie de aluminiu, după atacul de la treisprezece martie, la Brocourt. Cum recunoșteam și numele șoimului — *Vieux Charles*, bimitralierul dispărut la unsprezece septembrie 1917, deasupra comunei Poelcapelle, în Belgia, după comunicatul oficial.

Acestea nu mai îngăduiau nici o îndoială; nici una. Și năruiau o lume, o legendă, din care și scrumul era blestemat.

Copilandrul acela, neastîmpărul întrupat. Totul fusese numai viață. Numai acțiune. Numai vibrație contagioasă, pentru toți cîți se apropiau de el; cînd cobora, toate mîinile se întindeau spre dînsul. Copilandrul povestea întretăiat, ștergîndu-și fumul obuzelor și, cîteodată, o picătură închegată de sînge. Rîsul acela limpede și victorios. Izbucnirea de bucurie copilăroasă:

— *Et alors, couic !...*

Omul era cu fața scufundată în pumni.

Ne mișcam încet, cum morții trebuie să înceapă a se mișca în adîncurile mucede de pămînt, cînd se apropie judecata cea înfricoșată, dacă mai este nevoie de vreo judecată și de vreo ispășire, după toate ispășirile din viață. Ne temeam de glasurile noastre. Ne temeam de privirile noastre.

Aș fi vrut un miracol să se întîmple. O dezmeticire ca după nopțile torturate, cînd îți freci ochii la lumina triumfală a dimineții și suspini ușurat, că tot ce-ai trăit înfiorător și absurd și crud a fost numai un vis urît și alt nimic.

Dar omul era aici, și femeia era aici, și peștera lor de piatră, și ploaia șuroind afară, necontenit, necontenit.

Încă o noapte. Și iar gemătul omului prin somn.

Am plecat dimineața, în pîcla udă și înghețată, spre tîrgurile cele de departe, unde e soare și larmă și unde totul e încă fericire divină și ucigașă de a trăi.

Omul m-a petrecut pînă la piatra lui. Era mai zgribulit încă, în vîntul ghețos care despletea negurile, sub cerul scund care-și tîra norii peste capetele noastre. S-a oprit. A căzut pe piatră, cu ochii astupați în pumni.

Și-am vrut ca o ultimă nădejde, să aflu o dezmințire la toată nălucirea mea. Să-mi strige în față : „Nu e adevărat ! Cum ți-ai putut imagina că poate fi adevărat ! ?“

I-am strîns mîna. I-a căzut neînsufleţită şi rece : mînă de mort. I-am căutat ochii şi ochii au fugit de privirea mea : ochi sleiţi de mort. Am rostit apăsat :

— *Adio... Adio, Georges-Marie-Ludovic-Jules Guynemer !*

Cum aşteptam o împotrivire ! Cum aş fi dorit să văd mîinile că resping cu indignare nebunescu-mi gînd ! Alungînd spectrul.

Dar omul nu se clinti, nu tresări, căzu cu ochii în pumni, pe piatra lui.

Tîrziu, m-am întors încă o dată să-l mai văd, din vale, ultima dată. Era o pată vînătă şi abia lămurită, în lumina sepulcrală. Atît de zgribulit în şuroiala udă, în pîcla gheţoasă, în înălţimile suflate de marile vînturi !

Uuuu ! Ce frig de moarte trebuie să fie, acolo sus şi acolo singur.

Luminile bulevardului îşi dădeau sufletul, asfixiate în ceaţa densă, acăţată în haine, şuroind în zidurile îmbibate, pătrunzînd ud pînă în măduva osului.

Oraşul se topea fantomatic. Clădirile fără contur pluteau ca fregatele năluci în brumele nordului. Trecătorii arătau chipuri nehotărîte şi gelatinoase, asemeni spectrelor astrale din şedinţele spiritiste. Pe urmă nu mai trecu nici unul.

Şi totul fu deodată gol, posomorît şi plictisitor, ca şi cum pînă la capătul lumii, soarele fusese pentru totdeauna stins şi n-aveau să mai strălucc niciodată pe-un cer adînc, eternele stele.

S-ar fi spus că planeta s-a rătăcit într-un ţinut interzis al spaţiilor cu văzduhul înveninat, de unde pînă mîine nu va scăpa nimeni cu răsuflare vie. Poate pămîntenii se şi zăvorîseră în cămări cu ferestrele vătuite, îmbulziţi în pivniţi, proteguiţi cu aparate de scafandri, nădăjduind o salvare miraculoasă. Un bec clipi şi

muri. Pentru cine mai suna oare alarma, un semnal de vardist ?

De nicăiri nu mai trăia să răspundă nimeni.

Numai din capătul bulevardului se materializă din tenebre, clătinîndu-se, un beţiv. Mergea în zvîcnituri oblice, amărît foarte, bombănind către un tovarăş imaginar, pierdut cine ştie unde, pe drum, în ceaţă :

— N-are decît !... Nici nu-mi pasă. Îţi spun pe onoarea mea : nici nu-mi pasă !... Eu sînt stăpîn...

Interlocutorul invizibil se arăta desigur de un demoralizant scepticism. Căci beţivul se propti în stîlpul unui bec, şi, icnind, reteză noaptea mucedă cu mîna, mustrînd scepticismul tovarăşului absent :

— Îmi pare rău. Pe onoarea mea ! Eu sînt stăpîn... Dacă-i place. Dacă nu, adio şi n-am cuvinte, puică !... Este ? De bună seamă că este !

Beţivul hohoti răguşit dar triumfător, zguduindu-se din creştet pînă în tălpi, ceea ce-i primejdui echilibrul şi-i dădu de lucru pînă să-l regăsească. Cînd fu din nou aproximativ fixat pe scoarţa planetei, întrebă încă o dată, agresiv :

— Este ?

Tot el răspunse imediat, îmblînzit pentru tovarăşul invizibil, redus la tăcere :

— Păi vezi bine că este ! Aşa te vreau, puiule !...

Își șterse cu podul palmei mustățile pleoștite de vin și de ceață. Scoase o țigară din buzunarul vestei, cu un gest larg și patetic cum și-ar fi smuls inima din piept s-o ofere martir, călăilor. Încercă fără succes s-o înfigă în nas, în guler, între sprîncene, pînă nimeri gura.

Pe urmă, începu să caute cutia cu chibrituri explorînd toate buzunările, pe rînd : la haină, la vestă, la pantaloni. Își dădu pălăria pe ceafă, pe-o ureche, pe ochi ; privi bulevardul fuliginos, în sus, în jos, sperînd un drumeț cu foc.

Nimic.

Țigara îmbălată se frînse de la carton. O aruncă pe asfaltul vîscos și o strivi cu talpa. Într-o inspirație subită, descoperi vinovatul acestor vrăjmașe întîmplări și sughiță cu energie :

— Jos guvernul !

Strigătul din rărunchi îl smulse de lîngă stîlpul electric. Se clătină, descrise o semicircumferință și reveni la loc, ostenit de aceste aventuroase peripeții, rotind ochii provocator, să descopere în noapte o împotrivire de undeva. Dar nu era nimeni să ia apărarea guvernului. Ceea ce-l înverșună să repete cu îndoită energie :

— Jos guvernul ! Așa sînt eu... Dacă le place... Dacă nu, adio și n-am cuvinte ! Pe onoarea mea !

Jjjosss guvernul !

În împrejurările acestea, apăru coborînd din celălalt capăt al bulevardului, Ion Burdea-Niculești.

Pășea repede, elastic, descheiat la pardesiu, lăsînd să se vadă reverul de mătase al hainei negre și piepții de zăpadă ai cămășii ; cu țigara de foi în colțul gurii ; cu pălăria de castor fin, imperceptibil înălțată pe frunte ; în mers cu înfățișarea sigură și biruitoare pe care i-o cunoaște dintotdeauna, toată lumea. În după-amiaza aceea, rostise în Cameră o fulminantă cuvîntare care scurtase zilele guvernului ; prietenii politici în unanimă pornire de entuziasm, calcule și respect îi oferiseră o masă de sărbătoare ; deși era deopotrivă de indiferent la șampanie, toasturi și la ușoare succese, primise, fiindcă știa că o asemenea manifestație demoralizează mai desăvîrșit adversarul.

Din piața Teatrului, după banchet, trimisese mașina acasă, iar el străbătea drumul acum pe jos, să respire și să se dezmorțească, împlinindu-și numărul de pași prescriși de higena zilnică.

Pe dînsul nu-l indispunea nici ceața bolnavă, nici pustiul lugubru al bulevardului, după cum nu-l exaltase nici frenezia aplauzelor de după-amiază și nici entuziasmul toastărilor de adineaori ; tot ce întîmpina în viață era numai prilej de egală satisfacție de a trăi pentru a birui. Mai cu seamă acum, cînd nu mai exista nici o îndoială că el va fi chemat să alcătuiască guvernul viitor, peste cîteva săptămîni, peste cîteva zile, poate.

Nesiguranța din ultima vreme era înlăturată. El nu cunoștea alt vrăjmaș care să-l alarmeze decît nesiguranța. Iar țara trecuse și de astă dată de partea lui, hotărît unanim, spontan. Cum drept spunea ediția specială a gazetelor de seară, cu fotografia pe două coloane și cu numele lui, scris cu litere de-o șchioapă.

Din ceața scămoasă, glasul poporului sughiță confirmarea acestui apropiat deznodămînt :

— Jos guvernul !

Ion Burdea-Niculești ridică sprîncenele să măsoare cu toleranță curiozitate cetățeanul rezemat de stîlpul de schijă, prin care grăia conștiința anonimă a țării.

Bețivul făcu un semn misterios cu mîna :

— Psst ! Pardon...

Se dezlipi imprudent de stîlp. Lipsit de reazămul moral, descrise o semicircumferință în direcție inversă decît cea de adineaori, se propti și reveni ricoșînd la loc, hipnotizat de vîrful țigării aprinse, către care întindea mîna cleioasă.

— Psst ! Pardon...

Scotoci în buzunarul vestei altă țigară : boțită, beteagă și dezlipită, cadavrul mutilat al unei foste țigări. Fără să se descurajeze de înfățișarea-i invalidă, o netezi să-i aducă forma dintîi și lărgind compasul picioarelor să-și mențină echilibrul instabil, țuguie buzele după foc.

Ion Burdea-Niculești primi în plin obraz ră-

suflarea dospită de vin a poporului suveran care cere schimbarea domnilor.

Strîmbă din nas, fiindcă poporul suveran consumă vin ieftin și prost. Dar întinse resemnat, cu vîrful degetelor înmănușate, focul, fiindcă înaintea unei țigări care se cere aprinsă toți fumătorii sînt prin consimțămînt mutual, egali.

Bețivul sorbi setos primul fum cu ochii închiși. La al doilea îi deschise, pe urmă îi căscă largi, cu teribilă surprindere, recunoscînd în domnul cu pieptul cămășii alb și obrazul proaspăt bărbierit, personagiul sărbătorit de ediția specială a gazetelor.

Se trase îndărăt, arcuind pălăria cu o superbă eleganță de mușchetar.

— Cucoane Ionel !... Avem onoarea... Pardon ! Omul dumneavoastră, cucoane Ionel...

Iar în chip de concluzie, repetă sentința sumară :

— Jos guvernul !

Ion Burdea-Niculești îl privi cu dezgust.

Bețivul nu păru că ia seama la semnificația acestei priviri. Se apropie cu gura umedă să-l sărute.

— Dă-mi voie să te pup, cucoane Ionel... Tot ai noștri, sireacii ! Omul dumneavoastră, cucoane Ionel... Ordin, și mă supun !...

Uitătura aspră a lui Ion Burdea-Niculești îi paralizează elanul. Distanța între el, viermele, și astrul zilei, se restabili.

Suspină, pocăit și amar :

— Pardon ! Dacă vă supără, mă retrag !...

Vorbind, scăpă ţigara din mînă. Plecîndu-se s-o ridice, o călcă. Înaintea acestui dezastru, se opri consternat. Cuprins de compătimire şi scîrbă, Ion Burdea-Niculeşti răsturnă în pumn ţigările de foi din tocul de piele şi i le întinse pe toate... Beţivul le primi cumplit de umilit în conştiinţa propriei sale decăderi.

— Sînt un păcătos, cucoane Ionel !... Numai dumneata ai să mă faci om...

Pe urmă, complice, făcînd cu ochiul :

— Jos guvernul !... Trăiască cuconu Ionel al nostru ! Trăiască România Mare !

Ion Burdea-Niculeşti dădu să plece.

Beţivul îşi aminti :

— Psst ! Pardon !

Cu mîna descrise semnul unui chibrit aprins de cutie. N-avea ce face cu ţigările, dacă nu-i oferea şi chibrituri

Ion Burdea-Niculeşti îi întinse şi cutia de chibrituri. Zdrobit de această ultimă mărinimie, beţivul lăcrimă, scoţîndu-şi profund pălăria :

— Cucoane Ionel... nu merit ! Sînt un rău, cucoane Ionel... Vai de capul meu... Eu sînt un copil orfan, cucoane Ionel !

Clătinîndu-se, sări deodată în lături, într-o neaşteptată inspiraţie destrămată din aburii vinului :

— Nu merit să vă calc nici pe umbră, cucoane Ionel !... Nici pe umbră !

Într-adevăr, beţivul se ţinea acum departe de umbra desfăşurată pe asfaltul umed, păşind cu evlavie în vîrful picioarelor, ca pe lîngă cea mai sacră nestemată din lume. Cum se clătina, fără centru de gravitate, părea un sălbatec din ţinuturile hiperboreene, dansînd un joc magic în jurul unui cerc cu un idol tabu.

Dar Ion Burdea-Niculeşti ridică gulerul pardesiului şi-i întoarse spatele, scîrbit cu desăvîrşire.

Celălalt sughiţă din urmă, gesticulînd în pîclă :

— Jos guvernul !

„Imbecil beţiv... Ce brute ! Ce brute !“ gîndi Ion Burdea-Niculeşti, reluîndu-şi mersul elastic sigur şi biruitor dintotdeauna, cu pălăria de castor împinsă puţin pe ceafă şi observînd că el, el îşi calcă pe umbră.

Pe umbra care se lungea cînd lăsa un felinar în spate ; pe urmă, se topea în ceaţă ; apărea din nou ţinîndu-i tovărăşie pe-un zid ; îi rămînea în urmă, se dubla, erau trei, reveneau iarăşi, închegîndu-se din ceaţă în forme fantastice, întotdeauna alta şi totuşi aceeaşi. „Imbecil beţiv !... De unde i-o mai fi dat în cap idioţia aceasta ?... Nu merit să vă calc pe umbră !... Cuvinte de beţiv !“ Se întoarse să-l vadă unde a rămas ; iar umbra se întoarse şi aşteptă şi ea.

Beţivul se balansa în faţa unei vitrine verzui luminată ; straniu, ca un înecat în fundul oceanului, printre filamente de alge, înaintea unui

transatlantic scufundat, prins în razele unui proiector. Cu mîna dreaptă făcea un gest energic de retezare. Se înţelegea că repetă şi acolo, clătinat în fundul irespirabil al apelor translucide, voinţa-i nestrămutată :

— Jos guvernul !

„Ce brută ! Ce brute !“ iuţi paşii Ion Burdea-Niculeşti, bombînd pieptul şi liberîndu-şi fruntea să se răcorească în umezeala nopţii.

Umbra îşi dădu şi dînsa pălăria mai pe ceafă, îl ocoli în jurul unui bec să-i iasă înainte, se deşiră pe un zid peste măsură, se topi în negură şi tot din negură se închegă, alăturîndu-i-se discret la stîlpul electric următor. „Ce idioţie !“ căută Ion Burdea-Niculeşti să-şi strămute gîndul în altă parte, de la această tovarăşă dintotdeauna, la care acuma lua întîia dată aminte.

Ceaţa deveni mai opacă, bulevardul mai deşert.

În tăcere păşeau alături, prin solitudinea nopţii, numai omul şi umbra lui.

Cînd au traversat, un automobil cu farurile lăptoase trecu vertiginos peste pieptul umbrei, încît Ion Burdea-Niculeşti se trase cu un pas îndărăt, cu senzaţia fizică absurdă, că într-adevăr roţile au călcat ceva dureros din el. Dar după ce maşina fu înghiţită de pîclă, umbra se înălţă pe zid intactă şi sprintenă, păşind credincios alături de dînsul. „Imbecil beţiv !“

Acum îi păru că înadins grăbeşte pentru a scăpa de tovărăşia umbrei ; încetini pasul, în-

cetini și umbra. „Idioții!“ Deprins să-și pîndească și să-și înfrîngă singur toate slăbiciunile, Ion Burdea-Niculești își adună gîndurile la grijile lui apropiate : lista noului cabinet, campania electorală, declarația de a doua zi... Uită existența umbrei, dar umbra nu-l părăsi, tîrîndu-se în noroaie, destrămîndu-se în întunerec, lungindu-se pe pereți, alergîndu-i înainte, ocolindu-i pașii ; neobosită, fidelă și mută.

Acasă, cînd trînti ușa grea de stejar, o închise afară ; dar abia urcă prima treaptă de marmoră și umbra se prelinse pe sub picioare, luîndu-i înainte și așteptînd în capul scărilor, ca cineva de mult deprins să aștepte. „Idioții, curat idioții!“ își repetă Ion Burdea-Niculești, cu un început de enervare.

Încăperile erau mari, reci și deșarte. Ion Burdea-Niculești trăia de multă vreme singur, ca un adevărat om tare.

Slugile pășeau pe covoare în vîrful degetelor ; pereții erau împodobiți la distanțe simetrice și larg spațiate cu sobre tablouri de muzeu : oglinzile răsfrîngeau în apele înghețate figura stăpînului întotdeauna calmă, sigură și nebrăzdată de vîrstă : totul era aci ordonat și sever.

Ca întotdeauna, după ce-și îmbrăcă pijamaua de mătase de China, înainte de culcare, Ion Burdea-Niculești trecu în biroul cu biblioteca masivă și neagră, cu cărțile înșirate după cristalul dulapurilor în legăturile de piele neagră, cu

aurul literelor stins, cu bustul său de bronz susținut pe piedestalul negru — așa cum l-a primit omagiu de la partid la o aniversare de guvern — provizoriu fragment inanimat al monumentului de viitoare imortalizare.

Pe masa uriașă, secretarul orînduise în dosare cartonate hîrtiile pentru a doua zi.

Ca întotdeauna, nu le atinse. Aprinse o singură lampă, mică și joasă, din vechi obicei de lucru al studentului nevoiaș care a fost odată : a tras trei foi albe înainte și, deschizînd ultimul volum de matematică ermetică, începu să aștearnă cu creionul ascuțit subțire cifrele complicate, tipuri de funcțiuni pentru integrarea funcțiunilor din mecanica aplicată la teoria elasticității materiei. Era un joc al inteligenței, ascuțit și lucid, fără nici un folos imediat, fiindcă de multă vreme inginerul Ion Burdea-Niculești nu mai însemna decît conducătorul temut al unui puternic partid politic ; dar era un exercițiu fără de care nu-și încheia niciodată ziua.

Din lumea abstractă a cifrelor își întreținea mintea ageră și calmă pentru realitățile concrete, pe care avea misiunea să le soluționeze. Un ceas nimic nu exista pentru el, decît cifrele mărunte din tomurile lui Weierstrass și Poincaré pe cele trei foi albe.

Vîrful creionului fîșîia abia auzit pe hîrtie ; cînd se tocea, alegea altul dinainte ascuțit fin de secretar ; de afară, prin cele două rînduri de

geamuri cu perdele compacte, nu străbătea nici un vuiet, în încăperile spațioase nu trosnea nici o mobilă, nu scîrțiia nici un pas, nu adia nici o răsuflare ; în tăcerea adîncă numai omul singur și tare, eliberat de restul vieții vegetative, străbătea spațiile străvezii, reci și eterne, ale inteligenței pure, dincolo de toată zadarnica viermuială omenească.

Orașul era dincolo.

Alții își ruinau trupul în spasmuri de viciu, sau animalic, dormeau pumnii strînși ; el, într-o dilatare a ființei, absent de la tot ce e vremelnic și hîd, cunoștea numai pentru dînsul ascensiunea inteligenței absolute, dematerializată, descătușată de rădăcinile pămîntene.

Aceasta punea nemăsurată distanță între el și ceilalți semeni. Îi compătimea. Îi disprețuia. Pentru fiecare noapte avea cunoscut numai de el singur tărîmul de evadare întăritoare, unde uita răsuflarea amestecată cu duhoare de vin prost a vulgului, tocmelile netrebnice, abdicările cotidianului ; de acolo se întorcea întotdeauna purificat și reconfortat. Orașul îmbibat în ceață, posomorît și trivial, nu mai avea ființă aievea. Ion Burdea-Niculești era tare, și se știa tare, fiindcă era înfricoșător de singur în universul lui secret și altora inaccesibil.

Dar peste umărul său, încovoiată din plafon, plecată atent, umbra imobilă îi veghea ca întotdeauna, de nopți și nopți, migala cifrelor. Nu

o observă nici acum, ca și altă dată. Însă prezența neînsuflețită, răbdătoare și mută, avea acum în vastitatea biroului negru, ceva misterios, neliniștitor și irevocabil.

Și mai neliniștitor era că omul nu o presimțea încă plecată peste el, așteptînd.

Cînd cele trei foi fură complet acoperite cu scrisul mărunt, Ion Burdea-Niculești își îndreptă mijlocul, frecă degetele osoase cu mulțumirea lucrului isprăvit, orîndui creioanele în cupa de cristal, închise hîrtiile în sertarul unde zăceau alte teancuri. Se ridică alături de umbra care se pregătea să-l însoțească. Trecu în dormitor; nu citi și nu medită la nimic care să-i tulbure cugetul limpezit și desprins de la nimicniciile terestre. Stinse lumina și ca întotdeauna, înainte de a fi trecut cinci minute, a adormit.

Umbra absorbită de întuneric emigră în lumea unde se retrag umbrele izgonite.

Dar de astă dată în somn reveni.

Alta.

Sălbăticită și dușmană. Împinsă de o putere rea, serva resemnată apăru din noapte cu pași neauziți să-și sugrume stăpînul...

Fu în întuneric o luptă zvîcnită și inegală. Luptă de panică, fără nădejde, cu un duh înfricoșat de care nu știi să te aperi, fiindcă nu seamănă cu nimic. În așternutul moale, în care întotdeauna Ion Burdea-Niculești se deștepta pe aceeași parte, cum se culcase, chiar prin somn orînduit și stăpîn, pernele se mototoliră,

dantelele olandei fură sfîșiate, plapuma alunecă ; cu genunchii fără oase împletiți pe pieptul lui, cu degetele aderente de gumă lipite în gît, umbra strîngea încet și metodic, cartilagiile care trosneau sub rece a și umeda încleștare de șarpe.

Pe urmă, vrăjmașul fără nume și fără formă, îl încinse de jur împrejur, strivind coastele sub care se zbătea deznădăjduit inima... Omul își încorda mușchii să rupă strînsoarea vîscoasă. Strîngea dinții să nu scoată un geamăt, orgolios, chiar atunci, să nu-și mărturisească prin accentul de durere o înfrîngere. Dar o șoaptă cunoscută și bună, din altă lume revenită, cerea ea pentru dînsul îndurare. Zadarnică. Fiara aderentă — umbra ? moartea ? — strîngea, strîngea, strîngea...

Ion Burdea-Niculești se deșteptă într-un disperat spasm, înăbușit în noaptea opacă. Pipăi butonul de porțelan și făcu să explodeze lumina. Privi încă nedezmeticit, răvășeala patului... Își apăsă inima zvîcnind dureros în gratiile pieptului...

Absurd vis, stupid vis !

Gîndise o clipă să sune, dar și-a retras îndată mîna. Spaima abia risipită făcea loc altei temeri. Își imagină chemarea stridentă și metalică în casa goală ; valetul apărînd somnoros și speriat. Ce era să-i spună ? Cum să se arate înainte-i, înfricoșat ca un copil care a visat urît ?

Marele om își șterse tîmplele umede. Reculeș, privi obiectele familiare din încăperea unde dormea singur de zece ani. Surîse, căci toate îi dădeau siguranță, îl întorceau la realitatea certă care n-avea nimic de-a face cu vedeniile deșuchiate ale unui vis chinuit. El știa un leac la îndemnă : cinci minute sub ploaia rece a dușului, destind nervii și ordonează ritmul sîngelui în artere. Totul e să știi a domina animalul, să-l constrîngi sclav rațiunii, să-l ții din scurt cînd șovăie.

Coborî din pat, pipăind cu piciorul pantofii moi.

Umbra coborî și ea. Se lungi pînă în tavan. Ion Burdea-Niculești, cu toată constrîngerea rațiunii, nu izbutea s-o ignore. Era acolo, gata și ea, așteptîndu-l să vadă ce face. „Idioții !" vorbi tare : „Afurisit bețiv"...

Cuvintele sunară bizar în dormitorul dreptunghiular, de unde, pentru desăvîrșita izolare, fusese alungată chiar bătaia monotonă a pendulului. Îi fu rușine de el : a început acum să vorbească singur !

Hotărît, aceasta nu mai poate dura așa ! Sumețindu-și pieptul, se apropie de perete, să o cerceteze atent. Umbra coborî din tavan, deveni egală și mai conturată, exact de înălțimea lui, suportînd neclintită examenul. Avea parcă și dînsa în statură, o provocare batjocoritoare, cu pieptul diform lățit. Se confruntară amîndoi. „Idioții !... Începe să mă enerveze serios afacе-

rea aceasta !“ constată, nu mai știa a cîta oară, Ion Burdea-Niculești, întorcîndu-i spatele.

Pătrunse în camera de baie, răsuci robinetele de nichel ; cînd dădu drumul snopului de apă rece pe peretele de porțelan, umbra născoci gesturi grotești, parodiind cu o deșănțată lipsă de respect mișcările marelui om gol.

Dar Ion Burdea-Niculești era de astă dată redat calmului dintotdeauna, imunizat, neutralizat : din nou, ignorînd ca orice om normal prezența iritantă, spioană, a umbrei. Înfășurîndu-și trupul ud în cearșaful spongios, simți cu satisfacție odihna relaxîndu-i nervii.

În pat deschise o carte potrivind lampa pe măsuța de noapte, la distanța calculată care să-i obosească ochii, exact cît este nevoie ca să-i cheme somnul. Totul era în viața lui calculat ca o mașină precisă, ce la anumită mișcare face să joace ingenios, anumite, întotdeauna aceleași resorturi.

Totuși... Totuși cînd întoarse foaia, se surprinse că n-a reținut nimic din sensul literelor ; o luă de-a capo, străbătu pagina din nou, nu o întoarse, gîndul se risipea confuz. Ceva stăruia dincolo de gînd și dincolo de voință.

Ce glas cunoscut !... Ah ! Își lămurea bine acum ce glas cunoscut fusese acel de adineaori, din somn, cînd cerea pentru el îndurare umbrei.

Ion Burdea-Niculești își aminti astfel, după atîția ani, ceea ce hotărise să nu-și mai amin-

tească niciodată și într-adevăr nu-și mai amintise.

Cartea lunecă. O lăsă jos. Glasul acela. De cît de departe, glasul acela !...

Îi suna ca întîia oară. Iar din uitarea cea mare, totul recăpătă viață. Tristă viață.

Un șuvoi rece între lespezi, brazi întunecați, miros aspru de rășină, o fluturare albă de eșarfă, o copilă în străveziu veșmînt feciorelnic, întoarsă cu spatele... Și glasul acela chemînd pe cineva, pe urmă izbucnind în hohot ; rîs în care veselia nu izbutea să acopere spaima de o clipă. De pe colțul stîncii un picior lunecase în apă. Ce spaimă și ce rîset ! Acum sărea din lespede în lespede să-și pescuiască pantoful furat de torent. Corăbioara albă sălta pe undele fugace, părea că a ancorat într-un golf de o palmă adînc ; cînd se pleca să o prindă, se răsucea viclean, săgeta pe gîlgîiala apei cine știe unde...

El s-a repezit în cale, a capturat pantoful...

L-a adus trofeu, ud și minuscul, copilei necunoscute cu mîna la pieptul mic, zvîcnind de rîset și de spaimă. Necunoscuta l-a privit în ochi, cu obrajii învăpăiați — pe sub pielița se vedea fluxul sîngelui cum se răsfira ca un trandafir magic care se involtă — pe urmă ochii au coborît în pămînt.

Ochii Marei !...

Încep toate basmele cele mai dulci, altfel ?

Au așteptat pe marginea șuvoiului pînă s-a uscat olanda pantofului și pînă ce-au învățat să se cunoască.

Ascundea piciorul gol, numai în ciorap, pudic, acoperindu-l cu marginea rochiei. Ochii Marei nu s-au mai ridicat decît pe furiș, cînd credea că el privește în altă parte ; ochi în care lucea fără astîmpăr un tremur de început de rîs. Cum de n-o văzuse încă ? Cum de n-o știuse ?...

Cînd s-au întors, tăceau.

Păreau că au isprăvit de spus tot ; întîmplări de la facultățile lor deosebite, gînduri despre aceleași conferințe ascultate, banalități, piese de teatru, cărți și tot ce putea fi de un interes pentru viața lor studențească ; asistaseră la aceleași cursuri pe vremuri celebre, parodiaseră aceleași ticuri ale dascălilor bătrîni, se miraseră că nu s-au văzut ; nu-și spuseseră, dar gîndeau amîndoi că numai fiindcă nu se cunoscuseră pînă atunci, ceva în tinerețea lor le lipsise încă. Tăceau alături. El smulgînd din treacăt vîrful crenguțelor de brad, care se frîng fragede, ca mici cruciulițe vegetale și lasă în dinți un gust metalic. Ea, smulgînd mașinal, cu gîndul în altă parte, petalele unei margarete de cîmp, în eterna și superstițioasa joacă feminină : mă iubește ? nu ? foarte mult ? deloc ?...

Tăcea, dar glasul ei îi cînta melodic în urechi.

Glasul de adineaori, din somn, cerînd îndurare pentru el. Ca și cum el ar fi fost deprins să ceară îndurare cuiva !

Da ! Veche poveste și tristă poveste.

Începuse atît de senin și sfîrșise atît de crunt... Dar sfîrșesc oare toate basmele altfel ?

Un rîs ; obrazul învăpăiat ; o piruetă fluturînd fustele ; altă gîlgîire sonoră de hohot ; privirea strecurată cu nevinovată șiretenie pe sub gene. Înaintea unei întrebări, în colțul gurii tremurînd zîmbetul gata să se destindă ; viața aceea tînără, plină de neastîmpăr, însetată de toate nimicurile din care se întreține miracolele lumii, făptura nebunatică pe care nimic nu părea că are s-o ostenească și s-o întunece cîndva ; toate curmate deodată, de ireparabilul care strivește ca o talpă, zbaterea fragilă de aripi a celei mai inocente și divine gîze ! După scurtă vreme, în alt capăt de țară, departe de toți ochii, tinerețea aceea, și vioiciunea, și rîsetul care păreau că nu vor conteni niciodată, au fost înecate într-o crîncenă ispășire : o biată vietate cu obrajii supți, cu ochii sticloși, ocolită, izgonită. „Mă văd aci și mă întreb dacă tot eu am fost aceea ?... Undeva, atît de departe de tine, abia reală, sînt arătarea celei ce-am fost. Mai bine că nu mă vezi. Ți-ar fi milă de mine, și nu mi-ar place mila ta“... scrisese ea atunci, iar el arsese scrisoarea repede, își dogorîse degetele și călcase scrumul, apăsat, să șteargă orice urmă, orice.

Cînd prietenul cel mai bun din aceste timpuri, Atanasie, venise de *acolo,* cu știri, îl așteptase la gară, cu inima strînsă, nu de cele ce i se întîmplau ei ; ci ghemuit în el și mizer, de cele ce puteau să urmeze pentru dînsul.

Era doar toată cariera lui în joc, viitorul, toate proiectele îndrăznețe care se surpau, anii grei încă de studiu, sărăcia care nu mai putea fi împovărată de altă sărăcie, și stupid, de un copil. Și acum îi strecoară în oase un fior amintirea acelui ceas, pe peronul cutreierat de vîntul gheţos !

Așteptarea îi aţîţase bolnav închipuirea ; prevedea scene mai absurde una decît alta... Trenul oprindu-se ; el, deodată, pomenindu-se, cu un copil în brațe, pasagerii întorcînd capul, ghiontindu-se, hohotind de acest june care voia să cucerească lumea și pînă una alta, sfîrșea pe un peron de gară, cu un prunc în plapumă roșie la piept, ca în melodramele proaste... Se gîndise să fugă. Nici acum nu-și lămurește ce l-a ținut...

Dar n-avea de ce fugi.

Toate fuseseră închipuiri. Viața e mai simplă. Atanasie i-a răspuns la întrebarea lacomă, abia coborît de pe treptele vagonului, cu strîngere de umeri : „Fii fără grijă, Ioane... nu vei avea nici o neplăcere. Nu fiindcă aș fi convins-o eu ; ci fiindcă așa vrea dînsa. Știi prea bine că aceleași legi fac pietrele să se scufunde și păsările să se înalțe. Ea se scufundă ; tu rămîi liber să te înalţi".

Atanasie răspundea totdeauna obscur și cu o intenție de dispreț batjocoritor în tot ce rostea. Nu l-a întrebat mai mult și nici el nu i-a spus mai mult. I s-a părut că prietenul îl privește cu

o bucurie rea, cînd l-a văzut respirînd uşurat. I-a fost ruşine de această senzaţie de eliberare pe care nu şi-a putut-o stăpîni. A ocolit şi atunci, şi mai tîrziu, vreo explicaţie, măcar o aluzie, o scuză.

Atanasie era singurul om a cărui privire nu o putuse înfrunta, de al cărui rîs de capră, în vîrful buzelor, înecat, sacadat, se temea. He-he-he ! Da, rîs de capră ! Nesuferit, răutăcios şi demonic. Descoperea toate slăbiciunile, le căuta cu o răbdare de maniac colecţionar, le scormonea, le aţîţa savant, îşi rîdea de ele ; încheia o zi fericită, numai cînd găsea cuiva, pînă atunci invulnerabil, o sminteală în armură, o faptă rea ascunsă, o greşeală, o umilinţă dureroasă, rănile acelea triste care desfigurează şi mistuie tăinuit. Hehe-hehe ! Îşi încovoia spinarea cocoşată, plecîndu-se deşirat să-i rîdă în ureche : Hehe-hehe ! Ce meschină şi mizerabilă devenea deodată toată viaţa şi oamenii ce biete fantoşe, cînd behăia rîsul acela : hehe-hehe !

Un singur martor existase la acest dintîi şi singur episod imprudent al vieţii lui ; dar ce martor !

Cum se simţea împuţinat şi netrebnic şi şovăielnic sub ochii lui, cînd îi întîlnea, privindu-l neclintit, ochii de capră, gălbui şi bulbucaţi !

Cîteodată, pe neaşteptate, rostea o constatare enigmatică, în care-i părea că străbate un tîlc

ascuns : „Îmi vine să cred Ioane, că pentru a face ceva într-adevăr bun și trainic în viață, trebuie să începi prin a sacrifica pe cineva. Cum cei vechi luau umbra trecătorului cu trestia, să o zidească în piatră. Numai atunci clădirea durează... Hehe-hehe !“

Ochii de capră îi căutau atunci ochii, cu o înveselire plină de curiozitate, să-l descopere roșind ; îl studiau ca pe un șoarece pus sub globul aparatului aspirant, de făcut vidul, unde animalul rămîne în neclinire de panică, în aerul rarefiat. Hehe-hehe !

Tîrziu, tot Atanasie i-a spus, așa, ca din întîmplare, în plina bucurie a celui dintîi hotărîtor succes, că poate să-și vadă copilul dacă dorește, aici, la bunicii Marei, care l-au înfiat cînd Mara n-a mai fost. A spus și l-a privit răsucindu-și bărbița roșcată, cu rîsul acela behăit și insuportabil, cînd a văzut cu bucurie că tace și ocolește ochii în altă parte. Îndată a părut că uitase ce-a vorbit. Dar în ochii gălbui dura bucuria lăuntrică, și buzele subțiri descopereau dinții urîți, în rîsul necontenit de capră.

Pe urmă, altă dată, după un an, l-a dus pe nesimțite, ca într-o cursă, în focul unei discuții, într-o stradă lăturalnică, aci, aproape de bulevard ; l-a oprit în fața unei case de pensionari, cu vitraj cu olendri și cu strîmtă grădină de-o palmă — tupilat adăpost de oameni nevoiași... Un copil în șorț albastru se juca în curte

cu o pisică cenușie, o bătrînă într-un scaun de pai împletea cu ochelarii ridicați pe frunte. Copilul s-a oprit din joacă să-l privească ; l-a privit și bătrîna. Din rîsul mut al lui Atanasie a înțeles cine sînt.

A înțeles și-a fugit.

Atanasie l-a ajuns din urmă, cu pașii lui răș-chirați, nu i-a rostit nimic, continua doar cu cea mai nevinovată insistență discuția lor începută... Dar ochii îl scormoneau și nu mai contenea rîsul acela de capră : hehe ! hehe !...

A revenit mai apoi de cîteva ori, pe ascuns, singur.

Era în anul cînd se însura. Trecea ca din întîmplare, privea printre zăbrele verzi : copilul se afla acolo, bătrîna în același scaun : a doua oară se adăugase un bătrîn numai în vestă, plivind un strat cu mixandre, același pisic cenușiu... Copilul lui !... Pe urmă a venit iarna. Grădina fu goală, ferestrele cu două rînduri de geamuri. Nu mai putea ști ce fac cei dinlăuntru. N-a mai trecut. S-a însurat. A lipsit din țară un an. A uitat. Cecil nu-i aducea numai averea cu toată siguranța zilei de mîine, dar și alte griji noi, îndatoriri politice, pentru misiunea înaltă la care îl pregătea bătrînul Clejanu, părintele Ceciliei și din vechi timpuri, sfetnicul cel mai ascultat al tronului.

La Florența l-a găsit telegrama de la Atanasie : „Fii pe pace. Au dus ieri și copilul la ci-

mitir. Mulțumește providenței sale Anghina. Ai dreptate. Omul singur e tare. Felicitări !"

Parcă i-a auzit rîsul de capră : hehe ! hehe ! pîngărind aerul sonor al Florenței, acolo, pe terasa hotelului Carlton, de unde se vedeau colinele unduind sub cerul siniliu. Cecil l-a întrebat distrată, ce veste îi aducea depeșa din țară. A îngăimat ceva la întîmplare, mototolind hîrtia și aruncînd-o peste marginea balustradei.

Dealtfel, nici n-avea nevoie să se prefacă, s-o mintă. Între el și Cecil n-a existat niciodată decît cea mai desăvîrșită indiferență. Ea și plecase ochii fără să aștepte răspunsul, continuînd să citească, înfășurîndu-și șalul subțire în jurul pieptului. Așa a cunoscut-o întotdeauna ; friguroasă, nepăsătoare la tot ce nu era curent de aer sau primejdia unei răceli.

Dar el nu și-a putut stăpîni o bucurie. În sfîrșit, nu-l mai amenința nimic : săvîrșise o prostie tinerească, putea să-i primejduiască viața, a scăpat, orice urmă era ștearsă. Nu mai exista Mara. Nu mai exista copilul... Și s-a trezit fluierînd o veselă melodie la modă, obsesie de la orchestra de seară a restaurantului.

Cînd a trecut, după mulți ani, din nou pe strada lăturalnică, în locul casei nu se aflau decît dărîmături. Mai sînt și acum. Locul a fost supus alinierii. Se va deschide o piață. Pînă atunci au crescut oțetari prăfuiți, a rămas

un prun cu crengile torturate, cărămizi roșii și moloz, se adună ciini rîioși, s-au înălțat movile de gunoaie. Hehe-hehe!

Cum i-ar suna rîsul de capră al lui Atanasie!

Dar nici Atanasie nu mai există; ori, dacă este, e undeva o larvă omenească, strivită, confundată cu celelalte.

Rînjind de slăbiciunile altora, n-a luat aminte la aceea a lui, care-i pregătea prăbușirea... A fost o cădere neașteptată, cum nu se pomenise de mult.

În dimineața cînd a venit cu ochii nedormiți, fără rîsul de capră, șters definitiv de pe buzele vinete, să-i spună că peste două ceasuri trebuie să se înfățișeze judecătorului de instrucție, a simțit și el o satisfacție răutăcioasă. Va să zică acesta era Atanasie, pe a cărui privire, singura dintre toate, n-o putuse înfrunta? În sfîrșit, îl putea scormoni și el în ochi: hehe-hehe! Aceasta era tot? Așa de repede se sfîrșea cariera de aspru jude al tuturor?

Hehe-hehe! Celălalt i-a citit în ochi condamnarea.

A înțeles... A pogorît în pămînt privirea și a ieșit șovăind.

A regretat imediat. Numai după două clipe a regretat, copleșit de mustrare. A alergat după dînsul să-l cheme. A luat telefonul... Prea tîrziu!

Atanasie de acolo a scăpat; dar nu om, ci fost om. Nimeni nu i-a mai auzit numele. Încă

unul șters. S-a topit în marele anonimat. E undeva, poate vreun slujbaș alcoolic, cu o droaie de copii, făcînd hazuri acre pe socoteala șefilor de birou, la cîrciuma aperitivelor. Poate mai rău. Poate va fi murit demult, declasat, în vreun spital, îngropat de vreo comunitate. Hehe-hehe ! Viața nu e defel o glumă ușoară, cînd nu ești lucid la fiecare pas ; *cînd o lecție nu-ți folosește, odată pentru totdeauna !*

Lui i-a folosit. Una — destul ! De atunci nici o slăbiciune : în fiecare seară trei file de calcule, cea mai bună terapie pentru animalul omenesc, rațiunea pusă în dreptul ei : luciditate, răbdare, perspectivă a universului, alta decît cea mărginită, dobitocească, a vulgului.

Dar glasul acela ? De unde a tresărit în mijlocul nopții, într-un vis absurd, căutîndu-l din lumea de unde nu mai este întoarcere ? Și umbra ? Vis idiot !... Propria ta umbră să te sugrume prin somn ! Ar rîde să afle, oricine ; chiar bețivul de aseară.

Ion Burdea-Niculești, ridicîndu-se să-și îndrepte pernele fierbinți, observă umbra pregătindu-și și dînsa culcușul, în lumea ei de două dimensiuni. Se opri. Se opri și umbra. Cînd se întinse, umbra se furișă sub așternut, dar nu sub așternutul ei care dispăru de pe zid, ci lîngă el, în așternutul său, aderentă...

În ultimul timp s-a surmenat fără cruțare. Va pune ordine. De mîine chiar...

Stinse lampa. Fiindcă voi cu toată voința să adoarmă, și fiindcă voința îl mai asculta încă, adormi.

Dar a doua zi nu puse ordine. A doua zi avea lucruri mai grave de îndeplinit.

Întîi expozeul de la club. Pe urmă reporterii chemați pentru interviu. Pe urmă consfătuirea cu șefii organizațiilor convocați telegrafic din provincie.

Secretarul nu dovedi luînd note, clasînd hîrtiile, pregătind datele precise, fără de care Ion Burdea-Niculești nu rostea nici o declarație și nu lua nici o hotărîre. Realitatea era prinsă în logica lui ca într-un clește, în care trebuia să cedeze, cum cedau prea curînd, toți adversarii.

Pentru această severă metodă și pentru disprețul fără cruțare de slăbiciunile omenești, secretarul își făcuse de la început, din patron, un idol. Era tînăr, sfîrșise studii strălucite, socotea un noroc fără seamăn, că-și putea face ucenicia lîngă asemenea om, pe care nu-l naște o țară de două ori într-o jumătate de veac. Avusese și el o iubire copilărească, o fetiță săracă roșind sub privirea lui, apăsîndu-și zvîcnirile inimii în bluza subțire, cînd se pleca să-și apropie buzele de gene ; se lepădase de tot, se mecanizase, se apropia cu fiecare lună decursă, mai desăvîrșit se apropia de idealul supraomului care era Ion Burdea-Niculești.

Corect, după ce sfîrși de clasat fișele, le orîndui în ghiozdanul de piele.

Ion Burdea-Niculeşti nu era nevoit să-l întrebe dacă a uitat ceva; învăţase să nu uite nimic.

Alături, în automobil, cu geanta pe genunchi, păstrînd distanţa respectuoasă între el şi patron, fura cu coada ochiului gestul cu care Ion Burdea-Niculeşti descoperea părul cărunt, răspunzînd la salutări, cum îşi încheia şi descheia mănuşile, cum privea, cu capul puţin dat îndărăt, forfota norodului de pe uliţi, spintecată de strigătul agresiv al goarnei. Şi ciudat, între amîndoi oamenii aceştia şase ceasuri pe zi alături, nu existase niciodată alt schimb de cuvinte, decît al îndatoririlor stricte pentru care Ion Burdea-Niculeşti îşi angajase un secretar. Nu-l întrebase niciodată despre studii, despre planurile lui de viaţă, despre greutăţile familiei lui nevoiaşe. Vorbele sunau întotdeauna aceleaşi, seci, egale: „Fă aceasta... îmi trebuie aceasta... răspunde aceasta". Iar secretarul îl admira mai nemărginit, pentru indiferenţa cu care îl confundase cu obiectele neînsufleţite. N-ar fi îndrăznit niciodată să bată la uşa biroului cu cinci minute mai devreme; n-a întîrziat niciodată; nu şi-a îngăduit să întrebe ceva, să-şi încălzească glasul vreodată, să ceară un sfat ori să roage pentru vreo intervenţie în ajutorul cuiva. Respirînd aceeaşi atmosferă, se uscase şi începuse să se simtă şi el tare, fiindcă şi el se pietrifica.

Cu trei luni înainte, tatăl secretarului, funcționar obscur de gară, fusese mutat, printr-un capriciu ori o eroare, într-o stație mărginașă a țării. Se ruina, astfel, brusc și injust, o întreagă gospodărie. Copiii erau rupți de la școli; tîrau cu tribul lor calic o femeie de mulți ani bolnavă; ar fi fost destul să ceară un singur cuvînt de la Ion Burdea-Niculești pentru ca mutarea să fie revocată. Dar să ceară aceasta, i s-ar fi părut secretarului nu o îndrăzneală ori o necuviință, ci abdicarea de la ceea ce învățase mai adînc despre înțelepciunea vieții de la patron: *nimeni să nu aștepte nimic de la nimeni*. Și oamenii și-au cărat gospodăria lor ticăloasă la marginea hotarului cu resemnarea săracilor care se supun fără cîrtire destinului.

Acum chiar, secretarul avea în buzunar o scrisoare de la bătrîna bolnavă, — își socotea zilele numărate, îl chema cît mai neîntîrziat. Nu apucase să isprăvească de citit rîndurile tremurate, o primise cu cîteva minute înainte de ceasul cînd trebuia să se înfățișeze patronului, o mototolise și aștepta pînă după-amiază, mai tîrziu, răgaz, să continue cînd va fi liber. Își spunea că bătrîna îi cere un lucru cu neputință. Cum s-ar gîndi oare să-l lase pe Ion Burdea-Niculești, chiar numai trei zile, singur, în preziua luptei de răsturnare a guvernului, fără geanta, dosarele și notele lui? Își imaginează privirea rece, surîsul de mirare, de milă și de dispreț, cu care ar ridica ochii să-l măsoare la

cele dintîi cuvinte... Secretarul cercetă pe furiș, să citească pe obrazul patronului această mustrare, milă și acest dispreț. Dar Ion Burdea-Niculești, cu mîna în mănușa cenușie rezemată de ușa automobilului, își privea umbra fugind pe asfalt paralel cu goana mașinei, zdrobindu-se sub roți, mînjindu-se sub pașii trecătorilor, izbindu-se cu capul de stîlpi, frîngîndu-se în ziduri și reapărînd intactă și vertiginoasă, cînd roțile scăpau la drumul liber.

Atunci Ion Burdea-Niculești își scutura fruntea, întors la realitate :

— Pregătești situația județelor...

Secretarul se înclina.

— ...Și textul moțiunii bătut la mașină, pentru ziare...

Secretarul se înclina.

— Dejunul îl iei cu mine, am să-ți dictez...

Secretarul se înclina.

Așadar, abia diseară va putea sfîrși scrisoarea cu litere păianjenite, de la bătrîna care îl chema acasă.

La club, intrarea lui Ion Burdea-Niculești fu primită cu tăcerea respectuoasă ce stingea brusc, întotdeauna, rumoarea încăperilor.

Șeful strînse mîinile ; pe altele abia le atinse ; pe altele se făcu a nu le zări. În această savantă dozare a atenției pentru propriii săi partizani, se afla o ierarhie fără greș — acum se citea o indicație. În cinci minute se știu cine vor fi viitorii miniștri și cine și-au luat nădejdea...

Cînd Ion Burdea-Niculești începu să rostească expozeul, nu mai scîrții nici o gheată, nu se mai deschise nici o ușă. Cuvintele cădeau subliniate de aplauze, dar aplauze măsurate, atît cît era nevoie pentru a dovedi consimțămîntul unanim, fiindcă era prestabilit că șefului nu-i plac manifestările zgomotoase și lăbărțate. Frazele sunau egale, puțin disprețuitoare, ca și privirea care se plimba de la unul la altul, căci Ion Burdea-Niculești știa cît prețuiește fiecare din capetele lungite să-l asculte, știa că pentru cei mai mulți, programul, angajamentele, manifestele către țară și moțiunile însemnau numai fățarnice formalități fără importanță. Realitatea singura pentru toți era: vin ori nu vin la putere? Și cînd? Iar atunci, ce folos va trage pentru sine fiecare?

De aceea Ion Burdea-Niculești își disprețuia partizanii lacomi și cinici; dar îi compătimea pe cei naivi. Căci mai multă nevoie avea de lăcomia și cinismul celor mulți, decît de naivitatea celor puțini și dinainte sacrificați.

— Doresc, domnilor...

Ion Burdea-Niculești făcu o pauză. Surprinse pe perete umbra mîinii parodiindu-i gestul. Retrase mîna și umbra căzu.

Cîțiva întoarseră ochii să descopere ce va fi zărit șeful pe zidul gol. Ion Burdea-Niculești simți broboane de sudoare pe frunte.

Umbra de pe perete își șterse fruntea, cu o umbră de batistă.

Tăcerea dură.

— Doresc, domnilor... își drese glasul, biruindu-se.

Restul expozeului îl rosti repede, cu vîrful degetelor sprijinit pe masă, preocupat, stăpînindu-se să nu înalțe mîna, ținînd sub degete umbra degetelor.

— Îmi pare cam obosit șeful. Nu e în formă! spuse cu oarecare satisfacție, un exministeriabil mustăcios.

Șeful trecu, încheindu-și și descheindu-și nervos nasturii mănușii.

Ceva nou, neobișnuit, straniu, i se întîmpla; un nimic, un fleac, o umbră, propria lui umbră, îi zădăra calmul pînă atunci nezdruncinat încă de nimeni.

Mergînd, umbra se făcuse ghem la picioare. Se sili să n-o privească. Dar la întrebări, răspunse cu gîndul în altă parte și mersul avea ceva nefiresc, întrerupt, ocolind și cercînd să pună prin surprindere piciorul pe pieptul umbrei, să o captureze sub talpă.

La club, partizanii rămași să discute în urmă, văzură în această nervozitate a șefului, semn că situația nu e atît de limpede cum se grăbiseră prea optimiștii să o socotească. Ion Burdea-Niculești știa desigur ceva. Se iviseră, probabil, complicații. Complicații grave, dacă și omul cel mai imperturbabil își pierdea răbdarea.

Seara, o informație de ziar lua notă cu îngrijorare de aceste simptome, la buletinul politic. Guvernul, de bună seamă, își păstra undeva o rezervă care să-i prelungească agonia. Dar nota încheia tot optimist, amintind țării că Ion Burdea-Niculești a știut în cariera-i politică să înfrîngă conspirații mult mai tenebroase.

Cînd citi rîndurile subliniate de secretar cu creion roșu, Ion Burdea-Niculești surîse întîi cu milă, pe urmă simți intrîndu-i în oase o neliniște necunoscută.

O teamă de el însuși... Așadar, o neînsemnată șovăială, o oboseală a nervilor, o singură schimbare în felul lui firesc de a fi, o obsesie rizibilă și absurdă, erau destul să clatine ceea ce durase temeinic în douăzeci de ani! Se răsuci pe scaun să-și privească ostil umbra. Umbra se răsuci și ea — dar ea, calmă. De-ar fi un om, l-ar strivi. De-ar fi o dificultate, ar înfrînge-o. E însă imaterială și enigmatică, îl așteaptă, așteaptă...

Așteaptă ce?...

Aprinse toate luminile — era în sufragerie — umbra se ascunse sub picioarele lui sub scaun.

Împinse farfuria; mîncarea i se oprea în gît. Servitoarea intrînd, se uită cu mirare la stăpînul posomorît înaintea felului neatins, la toate becurile luminate. Nu se aprindeau toate luminile decît cînd erau invitați. Dar nu îndrăzni

să întrebe. Nimeni nu îndrăznea să întrebe ceva în casa aceea solemnă, întotdeauna tăcută şi severă.

Ion Burdea-Niculeşti aruncă şervetul. Merse urmat de umbra lui prin toate încăperile, pînă la birou ; trase sertarul şi cu cele trei foi albe de hîrtie înainte, îşi porunci să uite.

Şi uită.

Cît aşternu cifrele subţiri, din nou nimic n-a mai existat decît tăcerea imobilă şi gîndul lucid, evadat din carcera cărnii. Creionul ronţăia mărunt ; ferestrele cu draperii compacte nu lăsau să străbată zbaterea vană a oraşului, omul fu din nou singur şi tare. Dar cînd se opri, aproape de sfîrşit, să ridice ochii obosiţi şi să-şi destindă umerii, surprinse întîia dată după douăzeci de ani, umbra plecată peste el, în tavan, spionîndu-l atentă, răbdătoare şi aşteptînd. Aşteptînd ce ?...

Fu o senzaţie rece, de spaimă, cum descoperi neaşteptat că afară, din întuneric, te priveşte de cine ştie cînd, cu nasul turtit de geam şi cu ochii holbaţi, un nebun evadat. Nu ştii ce te aşteaptă, ce va face peste o clipă, de unde va începe : numai rînjeşte şi aşteaptă.

„Stupid“ ! — trînti cu pumnul în tăblia biroului, de jucară creioanele ascuţite fin în cupa de cristal.

Umbra bătu aerul cu un pumn giganţ ca un ciocan şi stătu, fiindcă şi Ion Burdea-Niculeşti a stat.

De acum, înțelegea că toată odihna e pierdută, dacă umbra a intrat și aci să-l prigonească. Făcu ghem hîrtiile, le aruncă în coșul împletit, își apăsă ochii. Tăcerea îl neliniști. Îl împresura dușmană.

Întîia oară se cutremură constatînd cît e de singur în răceala de cavou a camerelor vaste. Și întîia oară nu se mai simți tare fiindcă era singur.

Umbra cu fața acoperită în palme, îl aștepta plecată. O simțea deasupra. „N-am să scap de ea de acum, nici în coșciug ! — gîndi. Au s-o închidă cu mine".

— Nu mai înțeleg nimic. Trebuie să-i cerem explicație ! vorbi nervos Tudoriță Stîrcu, aprinzînd o țigară de la altă țigară și mutînd cu neastîmpăr serviciul de șvarț pe tava nichelată. Nu admit ! Asta e : nu admit !...

Celălalt dădu moale și fără convingere din mînă :

— Vorbește tu !... Eu nu mă amestec.

Își schimonosi obraz de suferind, cerînd să arate astfel că numai boala îl silea la această neutralitate :

— Înțelegi, cu ficatul meu... Am avut iarăși o criză. Mi-a recomandat medicul liniște. Altfel !...

Mîna voi să completeze gîndul cu un gest energic, dar căzu moartă, ca o mînă de manechin umplută cu tărîțe de lemn.

Tudoriță Stîrcu se ridică de la masă, împingînd tava de zăngăniră paharele, făcu cîțiva pași

apăsați pînă la fereastră de unde privi cu indiferență prefăcută forfota străzii. Mușcă în dinți cartonul țigării. Mustața i se zburlise ca la pisoi, cînd se pregătesc să se repeadă.

Se întoarse brusc și izbucni :

— Vorbește-i tu... Eu nu mă amestec !

— Aceeași poveste întotdeauna ! Îți aperi pielea... M-am săturat de atîta diplomație. Nu admit ! Înțelegi ! Nu admit ! Nu e vorba de noi, de ficatul tău și de toate fleacurile, ci de partid. Se duce de rîpă ! Într-o singură lună, am pierdut de două ori ocazia să dăm lovituri repezi și decisive. Mai sînt cincisprezece zile și se închide sesiunea... Atunci înseamnă că rămînem pînă la toamnă, mai mult poate... Eu aștept, tu aștepți ; dar partidul se descompune ! Nu admit ! De la Romanați am primit iarăși o listă de demisii. Niște imbecili, niște lichele ! E adevărat ! Publicul însă se impresionează ușor. Dacă începe debandada, să-mi răspunzi atunci, te rog : ce facem ? Țăria noastră era disciplina. Unde e disciplina ? Șeful a devenit somnambul !... Tu nu te amesteci !... Ceilalți s-au deprins să le vină totul de-a gata, n-au nici o inițiativă. Și partidul se risipește ! Nu admit ! Azi unul, mîine altul ; cînd corabia se înecă fug toți șobolanii... E destul începutul. Pe urmă să te văd cum ai să-i oprești ? Sînt curios să văd, cum ai să-i oprești ?

Celălalt dădu vag din umeri, ca unul care nu știa nici el cum are să-i oprească.

Tudoriță Stîrcu aprinse o a treia țigară și se duse la fereastră, să roadă cartonul, privind trecerea necurmată a automobilelor și trăsurilor, pe Calea Victoriei. Pufnea pe nări și bătea mărunt, cu unghiile, tamburul în geam.

Erau amîndoi făcuți să nu se înțeleagă. Moștenitorii prezumtivi ai șefiei, cînd Ion Burdea-Niculești n-ar mai fi ori s-ar retrage.

El, Tudoriță Stîrcu, ghem de nervi în necurmată agitare, pus pe luptă, păros, precipitat și imprudent, în război cu toată lumea și „neadmițînd" nimic, săvîrșind de douăsprezece ori pe an măcar douăsprezece acte necugetate, dar luîndu-și îndată toate răspunderile, curajos și loial; celălalt, Sache Algiu, moale, nehotărît, meșter trăgător de sfori ascunse, leneș și fanariot, bucurîndu-se tainic de toate greșelile și slăbiciunile celorlalți din partid, care-i înlăturau încă un concurent.

Destul să-i fi privit o dată, ca să înțelegi din ce capete opuse de lume veneau.

Tudoriță Stîrcu scuturînd mîinile să le smulgă din umeri, uitîndu-se drept și tăios în ochi, cu văzduhul întotdeauna răscolit în jurul lui de gesturi smucite, rîzînd cînd era vesel cu toți dinții.

Sache Algiu, cu privirea întotdeauna piezișă de ipohondru, cu nasul moale de cocă, încleind vorbele tărăgănat și onctuos, întinzînd o mînă umedă care rămînea flască în mîna celuilalt, încît omul se simțea îndată stînjenit, nu știa dacă

să-și retragă ori nu mîna, nu mai avea altă preocupare decît cum să scape de atingerea aceasta vîscoasă care se eterniza.

— E patru ! La patru și jumătate vine... De aceasta sînt sigur. Atît i-a mai rămas : e punctual. Și dacă vine îi vorbesc. Nu admit ! hotărî Tudoriță Stîrcu, răsucindu-se de la fereastra clubului și apăsînd butonul soneriei, fatal, ca resortul unei mașini de execuție, prin electricitate. Adă alt șvarț ! porunci răstit chelnerului. Clocotit și cu rom. Șvarț, nu zeamă de prune ! Porcăriii nu admit !

— Și mie pălăria și pardesiul, molfăi Sache Algiu, cu fața mascată de un ziar desfăcut, după care se retranșase curajos.

— A ! Va să zică eviți să asiști la explicație ? îi trase Tudoriță Stîrcu ziarul într-o parte, să-i descopere ochii. Comod ! „Nu știu, n-am văzut ! Lasă nebunul, să se descurce el !" Dragă Algiule, de astă dată nu admit ! Ai să rămîi aici. N-ai decît să taci și să asculți. Dar să fugi, asta nu ! Nu admit !

Celălalt scoase ceasul plat de aur și păru foarte alarmat, atît cît figura lui cu trăsăturile lîncede putea arăta îngrijorare.

— Am o întîlnire... Nu pot lipsi. Exact la patru... Am întîrziat.

Tudoriță Stîrcu se trînti în jilțul de piele și hohoti cu picioarele rășchirate, frecîndu-și genunchii.

— Haha ! Ai întîrziat ? Parcă spuneai adineaori că îl aştepţi şi tu...

— Uitasem...

— Tu să uiţi ? Să fim serioşi, Algiule ! Eşti aci, rămîi aci !

Şi întorcîndu-se către chelnerul care aştepta cu pălăria şi pardesiul lui Algiu pe braţ, porunci :

— Du-le îndărăt ! Domnul Algiu s-a răzgîndit. Pleacă mai tîrziu.

Chelnerul lipi uşa cu băgare de seamă. Sache Algiu rămase prizonier. Mai privi încă o dată la ceas, deşi nu-l aştepta nimeni, ca să arate că întîlnirea n-a fost o născocire. Oftă cu aer de victimă silită să se supună celor mai absurde capricii. Tudoriţă Stîrcu îl măsură cu milă şi cu dispreţ, aruncîndu-i în faţă colaci de fum. Privi pe urmă în tavan, fluierînd un tril.

Îşi recapitula în minte explicaţia pe care avea să o ceară.

Cu Ion Burdea-Niculeşti era prieten vechi. Îl iubea şi îl preţuia. Ştia, ca toţi ceilalţi, că partidul există numai prin el. Că tot ce-a săvîrşit Ion Burdea-Niculeşti în viaţă, era limpede şi precis, fără nici o şovăială, şi în cea mai desăvîrşită dezinteresare. Pentru dînşii şi pentru partid, nu pentru dînsul.

Şi îi părea de aceea, cu atît mai inexplicabilă, nehotărîrea din ultima vreme, absenţa lui de la tot ce se petrecea, indiferenţa cu care a lăsat să-i scape toate „momentele politice". Poate era

bolnav. Poate îl mistuia o pasiune ascunsă. Carnea se revoltă la o anumită vîrstă, se răzbună... Nu ? Se gîndise să-i ceară o explicație — Ion Burdea-Niculești are mai multă nevoie poate, de un sfat prietenesc !... În acest caz nu e de nici un folos prezența lui Algiu, cu prudența lui de spion, cu egoismul lui inuman. Sînt lucruri despre care nu se poate vorbi, decît între patru ochi, între bărbați întregi, bărbătește.

Omul cu nas de proboscidian ridică ochii decolorați de cafea crudă și privi imediat în lături, pe lîngă jilțul lui Tudoriță Stîrcu.

— Sache... Am glumit ! rosti Tudoriță. Nu vreau să te fac să pierzi o întîlnire... (subliniind intenționat) mai ales cînd îmi închipui ce fel de întîlnire e... Nu admit, mă-nțelegi ?

Sache Algiu surîse flatat, viclean și cu aer de inocentă victimă, căreia i se recunoaște, în sfîrșit, dreptatea.

Vorbele îi făceau îndoită plăcere : întîi, îl elibera ; putea să plece. Pe urmă, prietenul confirma astfel reputația lui de om cu multe aventuri feminine — faimă născocită nu se știe de unde și de cine, absurdă pentru un individ cu înfățișarea lui bleagă și îndoielnică, dar la care ținea nemăsurat, deși nu s-ar fi gîndit vreodată, din prudență, să-și înșele, în ruptul capului, nevasta mult mai bătrînă, șașie de un ochi și tiranică.

Acum cînd știa că poate pleca, făcu mofturi. Cercetă a treia oară ceasul și dădu din cap descurajat :

— Prea tîrziu ! Nu cred că mai așteaptă... Dealtfel, ai dreptate... Eu să pierd vremea cu fleacuri și voi să discutați lucruri serioase !...

Tudoriță Stîrcu rîdea lăuntric de fățărnicia prietenului. Își făcu o plăcere să-l încerce, jucîndu-se cu lațul pe care îl strîngea și-i dădea drumul :

—Bine ! Atunci nu insist. Rămîi și vorbești și tu ! Tu ești mai calm. Poți vedea mai obiectiv.

Celălalt se așeză între brațele fotoliului, consternat, cu figura lungită. Se uită încă o dată la ceas, cu resemnare.

— Ce e ? Poate te mai așteaptă ? îl iscodi Tudoriță Stîrcu.

— De... Știu eu ? Sigur că poate mă mai așteaptă.

— Atunci, mai bine du-te ! Cele mai serioase lucruri din lume nu sînt destul de serioase ca să merite o nepolitețe față de o femeie. Nu admit. O femeie nu poate să aștepte !

Sache Algiu clătină nasul de coacă, deplin convins de acest mare adevăr. Aproape pe furiș, întinse degetul pe buton și sună, abia atins.

— Adă pardesiul și pălăria domnului Algiu ! porunci Tudoriță Stîrcu, pentru a sfîrși o dată, plictisit.

— Dacă vrei tu ! capitulă celălalt, îmbrăcîndu-și mînecile pardesiului, cu aerul de sacri-

ficiu al omului gata să facă orice, numai să nu contrazică plăcerea unui prieten care „nu admite".

— Da! Dacă vreau eu... firește! repetă în batjocură Tudoriță Stîrcu, cu buza de jos făcută accent circumflex, privindu-l din tălpi pînă în creștet.

Celălalt se întoarse de la ușă, să adauge un sfat:

— Știi? Fii energic, dragă! Să se limpezească o dată situația. Nu mai merge... Ai dreptate... Se descompune partidul... Dacă e surmenat, să se repauzeze. Partidul are nevoie de conducere energică — mai ales acum! Un tren pierdut nu se mai întoarce... Să i-o spui răspicat. Dacă nu înțelege singur, să-l faci să înțeleagă...

— Fugi, Sache, că întîrzii! îl întrerupse Tudoriță Stîrcu. Cele mai serioase lucruri din lume nu sînt destul de serioase ca să...

— Ai dreptate... La revedere și succes!

Sache Algiu grăbi să închidă ușa, nu fiindcă întîrzia de la întîlnirea imaginară, ci fiindcă își luă seama că putea să dea ochii, pe scările clubului, cu Ion Burdea-Niculești.

„Scîrbă!" rosti omul rămas singur, repezind unul în altul inelele de fum spre tavan, cu picioarele rășchirate și cu ceafa rezemată în spătarul moale al jilțului. „Scîrbă!"

Obrazul aspru și colțuros, cu sistemul pilos atît de abundent încît părea întotdeauna nebăr-

bierit de trei zile, arăta cel mai desăvîrșit dispreț pentru cel plecat. Și acesta, mai rîvnea șefia ! Cîrpa aceasta ! În locul unui om ca Ion Burdea-Niculești ! Puah !... Pe urmă trăsăturile i se îndulcirăă treptat, fiindcă Tudoriță Stîrcu își întoarse gîndurile la Ion Burdea-Niculești și era acum din tot sufletul mîhnit de răul care mistuia ascuns prietenul.

Se ridică și merse iarăși pînă la fereastră, privind cu mîinile la spate. Privea, dar nu lămurea nimic din vînturarea trecătorilor. Gîndul nu se despărțea de tainica schimbare a prietenului. Ce putea fi ?... O femeie ? Trecu în revistă toate femeile în a căror apropriere s-ar putea afla Ion Burdea-Niculești. Nici una... Altă patimă ! Un om închis, stăpîn pe sine, pînă la cruzime cu sine, în casa aceea glacială ca un cavou, ce patimă ar tăinui oare ? Ce resort s-a clătinat brusc ?... Întotdeauna i-a spus că viața aceasta e absurdă ; totul măsurat cu compasul, totul prevăzut ca evoluția precisă a planetelor, rigida existență de monah care se martirizează cu cingătoare de cuie întoarse înlăuntru, dar fără halucinarea nici unei credințe. Nu pricepuse aceasta, niciodată, mai ales el, care nu știa niciodată ce va vorbi și va săvîrși peste o jumătate de oră ; mînca și bea zdravăn ; nu-și înfrîna nici o patimă ; găsea tot atîta plăcere într-o luptă cu episoade neprevăzute și cu dușman necunoscut, ca într-o partidă de cărți rămasă de pomină, ori cu chef epic, de trei zile și trei nopți, la via

devenită celebră într-un anumit public al capitalei.

Zvîrli țigara, ca întotdeauna, pe covor. Recunoscuse automobilul negru al lui Ion Burdea-Niculești, stopînd înaintea clubului.

Se uită la ceas : exact patru și jumătate.

Șeful nu-și dezmințea încă exactitatea de cronometru. Deschise portiera și sărise înainte, la marginea trotuarului, secretarul așteptînd înclinat cu servieta sub braț : pe urmă coborî Ion Burdea-Niculești, apăsîndu-și pleoapele cu degetele înmănușate ca să împingă parcă o vedenie lăuntrică. Tudoriță Stîrcu tuși să-și dreagă glasul și își încheie nasturii ; chiar el și chiar acum încă, nu-și putea alunga sentimentul că înaintea lui Ion Burdea-Niculești, toți muritorii se înfățișează la o severă inspecție.

Și îndată, ca să-și dovedească hotărîrile rebele, descheie la loc nasturele, numai unul, și-l întîmpină cu o mînă în buzunar.

— Ca întotdeauna, cronometru, Burdea !...

— Ca întotdeauna, cronometru, replică sec Ion Burdea-Niculești, fără să clintească o fibră în fața osoasă.

Discuția începu rău.

În stradă, țipă agresiv o sirenă de automobil. Secretarul depuse servieta pe brațul unui jilț, și fiindcă nu-l invita nimeni să stea jos, își căuta de lucru foiletînd agenda.

— Credeam că sînteți mai mulți. Mi s-a părut că e vorba de o convocare. Singur, puteai veni tu la mine. Știi unde stau.

Ion Burdea-Niculeşti vorbea cu spatele spre fereastră. Aşa avea umbra în faţă. O putea supraveghea. N-avea cum să încerce cine ştie ce surpriză în dosul lui. Biată figură ostenită de insomnie, liniile mai trase, cute subţiri în jurul pleoapelor viorii ! Părul mai albit. Iar cei care-l cunoşteau bine, ar fi putut descoperi o abia perceptibilă neglijenţă în îmbrăcăminte : fire de praf pe postavul negru, cravata înnodată în grabă, acul de aur cu perla neagră, gata să cadă.

Observă că ochii lui Tudoriţă nu se dezlipeau de la acest ac. Îl pipăi, îl înfipse la loc şi fu nemulţumit că există cineva, care i-a surprins o neorînduială.

— Despre ce e vorba ? Mai aşteptaţi pe cineva ?

— Nu, Burdea ! Tocmai voiam înadins să fim singuri, răspunse Stîrcu aruncînd o privire repede secretarului.

Secretarul înţelese şi luîndu-şi servieta, îşi ceru voie să lucreze în altă cameră. Tudoriţă Stîrcu îi mulţumi din ochi. Pe urmă împinse două fotolii alături :

— Burdea, să stăm ! Avem de discutat lucruri serioase.

— Cred că n-am obiceiul să discut lucruri neserioase, vorbi Ion Burdea-Niculeşti, răsucind jilţul cu spătarul la fereastră şi întinzîndu-se între braţele elastice.

Mulţumit că umbra i se contopea cu a scaunului, împreună mîinile, aşteptînd :

— Ei ?

Tudoriță Stîrcu desfăcu o hîrtie bătută la mașină, cu un șir lung de semnături :

— Am aici demisia unui grup din Romanați...

— Cunosc... Altceva.

— Aici alta, din Moldova...

—Cunosc și p-aia. Să le fie de bine ! Nu ținem pe nimeni cu sila. Cine vrea pleacă, cine vrea rămîne. Pentru aceasta m-ai chemat ?

Stîrcu împături colile de hîrtie și le vîrî în buzunar. Îl privi lung, punîndu-i mîna pe braț :

— Burdea, nu mai înțeleg. Știi bine că n-am pus niciodată la îndoială ce faci tu și ce nu faci tu ! Nici nu m-aș simți în drept, eu, care cu zevzecia mea, am adus atîtea încurcături partidului. Dar nu-mi place ce se întîmplă. Nu admit ! Ceilalți mîrîie pe la colțuri. Eu am vrut să fiu și de astă dată, ca întotdeauna, loial...

— Mersi ! rosti ironic Ion Burdea-Niculești.

Celălalt se opri și ridică mîna de pe braț, rupînd apropierea prietenească. Începea să-și piardă răbdarea : „Nu e om cu care să poți vorbi. Uscat... O mașină. O mașină care se detrachează. Pierd vremea în zadar".

Ion Burdea-Niculești îl privi cu cea mai nevinovată mirare :

— Continuă... Am spus că-ți mulțumesc. Ce găsești supărător în aceasta ?

Tudoriță Stîrcu își mușcă mustățile țepoase. Scuipă țigara din gură fără să o atingă cu mîna. Pe urmă, observă cum ochii lui Ion Burdea-Ni-

culeşti privesc cu dezaprobare capătul ţigării fumegînd pe covor. Nu se ridică să-l calce, cum ar fi făcut altădată, înadins ca să arate că acum nu-i păsa. Toate bunele intenţii se risipeau: „Dacă vrei aşa, bine! gîndi. Ai să auzi altele, mai zdravene!"...

Sări, păşind repede ca într-o cuşcă, vorbind cu mîinile în buzunare, de unde smulgea din cînd în cînd dreapta să gesticuleze boxînd aerul:

— Poţi să crezi ce vrei, Burdea!... Am ceva pe suflet: mă răcoresc! Îmi fac o datorie să-ţi spun, fiindcă te văd absent de la toate şi fiindcă ceilalţi mîrîie în loc să vorbească. Am pierdut de două ori ocazia să luăm atitudine. Slăbiciune! Curg demisiile — le înregistrăm şi dăm din umeri. Slăbiciune! A început guvernul să exploateze dezorientarea noastră; acum el atacă şi noi tăcem. Slăbiciune! Nu admit slăbiciune! Pentru aceasta am luptat douăzeci de ani? Decît să asist la falimentul nostru, îmi strîng valizele şi plec la ţară. Îmi văd de plugărie. Înţeleg în politică orice, numai pasivitatea nu. Mă surprinde că tocmai tu...

Se opri.

— Mi se pare că nici nu mă asculţi...

— Ascult. Ce te face să crezi? întrebă distrat Ion Burdea-Niculeşti, privind cum umbra celuilalt îşi însoţea stăpînul la fiecare pas, se frîngea de perete, se întorcea să-l urmeze sau îi lua înainte, exagerînd gestul cînd Stîrcu ridica dreapta în sus, ori o repezea în lături.

Spusese că ascultă, dar era absent cu desăvîrșire de la agitarea prietenului. Se întreba numai : cum nu observă celălalt prezența umbrei parodiindu-i frămîntarea ? cum poate trăi ignorînd-o ?

Și se mai întreba, ce-ar face Stîrcu, dacă l-ar întrerupe să-i atragă atenția : „Există o spioană lîngă tine ! Nu-i scapă nici o mișcare. Nu te părăsește o clipă. Nu te poți ascunde de ea... Tot ce faci, repetă desfigurînd, parodiind, exagerînd, și totuși, poate, ea numai, dă adevărata proporție actelor tale. A crescut cu tine și n-ai luat-o în seamă : s-a pus între tine și femeia pe care ai iubit-o și n-ai fost gelos de ea ; au s-o țintuiască în sicriu cu tine și pe măsură ce viermii au să-ți roadă putreziciunea, ea are să se împuțineze, dar n-are să dispară. Ești singur, numai tu cu umbra. Prieteni, amantă, mamă, copii, oricine, te uită, te pierd, te părăsesc. Numai ea rămîne nedespărțită întotdeauna și orice s-ar întîmpla, trup cu trupul tău și martoră la tot ce-ai săvîrșit tu, neștiut de nimeni. După douăzeci de ani, dacă au să-ți scoată oasele să le dezșire în soare ca pe un schelet preparat anatomic, umbra îndată înviată, are să întindă pe pămînt gratiile coastelor și scăfîrlia grotescă, rînjindu-ți dinții... Și tu nu observi aceasta ! Ți se pare de mai mare însemnătate, că vreo cîțiva imbecili și-au dat demisia din partid".

Pe urmă, Ion Burdea-Niculești își surprinse jalnica absurditate a acestor gînduri și fu cu-

prins de o mare deznădejde. Cutele din jurul pleoapelor se adînciră. Gîtul se încovoie sub greutatea capului osos ; sub pielea încreţită, de gutapercă, se lămuri conturul craniului. Era acum numai un om bătrîn şi slăbănog, ascultînd fără putere de replică, admonestarea altui om mai tînăr, plin de sănătate, de vigoare şi de îndrăzneală.

Celălalt îi vorbea din picioare, neîndurat ; el era în jilţ cu fruntea atrasă de pămînt, încît părea strivit de privirea, de gesturile şi vorbele prietenului mai tînăr. Ar fi îndrăznit el altădată să-i vorbească aşa ? Măsură mai adînc astfel ruinarea din sine. Se scutură. Îşi apăsă pleoapele, cu un obicei nou, de scurtă vreme căpătat, de cînd căuta mereu să alunge ceva dinaintea ochilor.

În încăpere lumina se înveneţea difuză, ca întotdeauna în ceasul dinaintea asfinţitului.

Era ceasul cînd el se dezmorţea, se elibera. Umbrele se topeau. Ca într-o vrajă dezlegată, se risipeau, precum reintră în morminte strigoii la al treilea cîntat al cocoşilor. Nu se mai simţea la îndemînă decît în zilele noroase, cînd lumina murdară nu mai are putere să dea contur unei umbre, sau în ceasurile acestea, cînd soarele muribund e atît de extenuat, încît şi umbrele se retrag să caute altă căldură.

Întinse mîna în lături ; iar jos, pe covor, nu-şi mişcă tentaculele nici o umbră.

Celălalt îl privi mirat, curmînd cataracta vorbelor.

Atunci Ion Burdea-Niculești, își mișcă degetele osoase, trosnindu-le, ca un om care a simțit o durere și încearcă să vadă de unde-i vine.

— Un reumatism... explică mințind, fără să se uite în ochii prietenului, și îndată fu umilit, că a ajuns pînă la asemenea prefăcătorii.

Își pregăti mănușile :

— Concluzia ? întrebă, să pună capăt discuției.

— Cum, concluzia ? lărgi brațele în lături Tudoriță Stîrcu, înțelegînd că a vorbit de prisos. Mai e nevoie de concluzie ? Se impune de la sine. Trebuie să schimbăm tactica. Adică, mai precis, să revenim la tactica noastră veche. Acțiune și gata de ofensivă în orice moment. Nu putem lăsa țara în pradă... Își fac canaliile de cap ! Nu admit...

Ion Burdea-Niculești își deșiră făptura înaltă și slăbănoagă, încheindu-și mănușile cu înfățișare plictisită.

— Credeam că ai ceva mai interesant să-mi spui. Am pierdut timpul degeaba. Și n-am timp de pierdut...

— Nu așa, nu așa ! îi tăie drumul Stîrcu, vîrînd și scoțînd mîinile din buzunare, ca și cum de acolo își pompa argumentele. N-ai timp de pierdut ? Dumnezeu știe ce faci tu cu timpul !... Nimeni nu te mai vede. Te ascunzi ! Ești absent de la toate ! Uiți că ai o răspundere. Dacă nu pentru noi, măcar față de acesta ! arătă portretul bătrînului Barbu Clejanu, întemeietorul

partidului și părintele sufletesc al lui Ion Burdea-Niculești.

Ion Burdea-Niculești nu întoarse ochii spre portretul în ulei, care-l privea cu dezaprobare din masiva ramă de aur. Pe acela îl ura acum. De la el porniseră toate.

— Da! continuă Tudoriță Stîrcu, întorcîndu-se cu fața la barba rotundă și albă a bătrînului, deplin convins că a descoperit argumentul decisiv. El ne-a făcut partidul. Ne-a lăsat o tradiție. A avut inspirația norocoasă să-i încredințeze soarta în mîna unui om ca tine; l-ai întărit, ne-ai adus pînă acum numai la victorii. Și deodată părăsești lupta!... Nu se poate! Nu admit! Ești prizonierul trecutului tău. Exact! Repetă cuvîntul fiindcă îi plăcea: Ești prizonierul trecutul tău! Ai o datorie. Nu poți să dezminți tot ce-ai făcut douăzeci de ani. Vorbesc în numele tuturor. Nu m-au împuternicit, fiindcă sînt lași și nu îndrăznesc să spună răspicat ce mormăie prin unghere. Dar eu nu pot tolera, nu admit!

— Concluzia? întrebă încă o dată, sacadat, Ion Burdea-Niculești, privind peste capul lui Stîrcu, un punct gol în perete.

— Lasă concluzia!... Știi mai bine decît mine ce ai de făcut. Nu eu am să te învăț, Burdea!

— Să-ți spun eu concluzia! silabisi apăsat și răutăcios Ion Burdea-Niculești. V-ați săturat. Nu mai aveți răbdare să așteptați. Poate

te tentează şefia ?... Mărturisește !... Ar fi nostim. Un partid condus de un om care *nu admite*... Ar face mare bucurie ăluia ! arătă peste umăr, la spate, cu degetul mare, tabloul lui Barbu Clejanu care privea acum cu o resemnată mîhnire, aceste întîmplări noi şi nemaipomenite.

Tudoriţă Stîrcu îşi vîrî mîinile în păr, zburlindu-şi coama aspră, în semn de cumplită deznădejde :

— Dar e o nebunie, Burdea ! Cum poţi vorbi ?... Eşti altul... Se întîmplă ceva cu tine... Ceva rău !... se apropie, apucîndu-l de nasturul hainei. Spune-mi ce se întîmplă cu tine ?...

— Se întîmplă că nu pot suferi, de exemplu, nesimţirea oamenilor care-şi fac scrumieră din haină ! silabisi cu încăpăţînare maniacă, Ion Burdea-Niculeşti, uitîndu-se cu o schimă de dezgust la veşmintele celuilalt, pe care se sfărîmase cenuşa atîtor ţigări aprinse una după alta.

— Eşti imposibil, Burdea ! se zbătu Tudoriţă Stîrcu, repezind cu picioarele în scaune. Imposibil !... Dacă e vorba aşa, plec ! Uite : îmi string valizele şi mîine plec la ţară, mă dezinteresez de tot, faceţi borş din partid, din organizaţii, din tot... Mi-e perfect egal...

Ion Burdea-Niculeşti îl privi fix, din cap în tălpi :

— Bagă de seamă... Dacă pleci, te lucrează ălălalt de la şefie, Algiu...

— E o nebunie, curată nebunie ; se tîngui Stîrcu, adresîndu-se tabloului din perete, să-l cheme martor. Plec ! Asemenea lucruri nu admit !

Își încheia nasturii hainei, așteptînd de la celălalt un cuvînt să-l oprească. Dar Ion Burdea-Niculești rămăsese impasibil fără să clintească un mușchi al feței ; părea că dormitează din picioare, cum pirotesc caii bătrîni, resemnați mizeriei.

Atunci Tudoriță Stîrcu se întoarse cu degetele pe mînerul ușii, să-i arunce în loc de răzbunare, un sfat :

— *Tu ferais mieux de te soigner. Tu as une sale gueule !*

Pe urmă trînti ușa și pașii sunară apăsați pe coridor.

Ion Burdea-Niculești își strivi pleoapele cu palma, să ridice o perdea grea. Se apropie de fereastră și privi în stradă, unde, după cîteva clipe, apăru Tudoriță Stîrcu, precipitat pe scări, îmbrăcîndu-și mînecile pardesiului din mers și izbind trecătorii agresiv, ca într-un asalt. După cîțiva pași se opri, cu toată înfățișarea schimbată, luminată și plină de înveselire, salutînd pînă la pămînt o doamnă blondă și roză, de o superbă frumusețe animală, tolănită răsfățat într-un Alfa-Romeo.

Doamna făcu semn șoferului, și cînd mașina acostă la marginea trotuarului, Tudoriță Stîrcu, descoperit, sărută mîna întinsă leneș, la înche-

ietură, deasupra mănușii cenușii. Omul care nu admitea, transformat cu desăvîrșire, rosti desigur un grațios madrigal căci doamna hohoti arătînd dinții mărunți și albi trecîndu-și pe buze o limbă roșie de pisică.

Păru convinsă îndată de cele ce-i spunea Tudoriță Stîrcu și îi făcu loc alături. Mașina vîră, iar strada rămase din nou populată numai cu mulțimea anonimă, pe ale cărei fețe Ion Burdea-Niculești nu putea pune nici un nume. Geamul era murdar, se cunoșteau urme grase de degete : totul devenise în club trivial, neglijent și provizoriu. Iar trecătorii se deslușeau tulbure, ca în apa unui acvariu.

Cineva deschise ușa, răsuci butonul luminii. Ion Burdea-Niculești se întoarse repede, știind că umbra i-a înviat alături.

Servitorul cel nou, n-avusese de unde să învețe respectul celorlalți, pentru omul temut. Orîndui scaunele cu o singură mînă, în cealaltă păstrînd abia dosit în găvanul palmei, un capăt de țigară, pe care nu se îndurase să-l arunce.

Era un om mic, cu obrazul jovial și bucălat, surîzînd bucuros tuturor celor ce-i porunceau, de s-ar fi spus că nu așteaptă de la viață o fericire mai mare, decît să găsească stăpîni care să-i ordone, ca el să aibă ce executa.

— Ce e aceasta ? întrebă sever Ion Burdea-Niculești, arătînd mucul din care se resfirau ațe de fum.

— Ţigară, să trăiţi ! răspunse nevinovat sluga, ferindu-şi degetele să nu se frigă.

Lui Ion Burdea-Niculeşti i se păru că i-a luat umbra înainte. Că el n-a făcut alt decît să-i urmeze gestul ei de pe perete, cînd palma osoasă şi înmănuşată lovi obrazul rubicond al servitorului, atît de neaşteptat, încît omul scăpă restul ţigării dintre degete.

Şi în aceeaşi clipă, Ion Burdea-Niculeşti fu ruşinat de ceea ce săvîrşise. Nu lovise niciodată un om. Fusese întotdeauna destul să-i împietrească dintr-o singură privire. Iar acum, ajunsese şi la aceasta ! Ceva se prăbuşea tot mai repede în el : „*Tu as une sale gueule... Tu ferais mieux de te soigner*".

Sluga culese capătul ţigării de jos, fără să ridice ochii la el. Ion Burdea-Niculeşti zări cum îi tremură mîna. Vedea cum obrazul bucălat se dogorea treptat de urmele degetelor.

— Ţine, rosti cu glas rugător desfăcînd portbiletul şi întinzîndu-i o hîrtie de bancă.

Omul tot nu ridică ochii, continuînd să orînduiască jilţurile în jurul meselor.

— Ia aceasta... Ascultă ! Nici eu nu ştiu cum... Ia aceasta, şi uită !...

Servitorul începu să lustruiască îndesat, cu şervetul, o scrumieră nichelată. Era mai nedumerit de ceea ce se întîmpla acum, decît de palma venită din senin. Ar fi luat hîrtia (trăsese cu coada ochiului şi ştia că e de cinci sute), dar

nu se încumeta. Dacă Ion Burdea-Niculești ar fi întors capul, ori ar fi aruncat bancnota pe marginea mesei, sluga ar fi mistuit-o într-o clipă, îngînînd o mulțumire oarecare. Dar celălalt îl privea țintă, cu ochii lui cenușii, reci și bolnavi. Iar fiindcă sub această privire nu putea primi banii fără umilință, servitorul simți dilatîndu-se în el o nemărginită mîndrie pentru atîta demnitate omenească, de care se descoperise capabil: „S-o știe și ăla! O palmă nu se cumpără cu bani". Și continua să frece scrumiera cu metalul încălzit între degete.

— Ascultă omule!... Înțelege o dată... A fost un moment de enervare... Nu trebuie...

Ion Burdea-Niculești nu-și recunoștea glasul. Se compătimea pentru cele ce săvîrșea, dar o putere mai tare ca el nu-l lăsa să se desprindă de acolo, îi dicta cuvintele care-i scîrbeau buzele.

Puse mîna înmănușată pe umărul omului, implorînd:

— Uite... Poate ai casă grea, copii!... Sîntem oameni...

Tresări, întorcîndu-se, fiindcă auzise pași.

Secretarul, în prag, aștepta cu servieta subsuoară, privind încremenit de mirare. Atunci Ion Burdea-Niculești își desprinse mîna de pe umărul slugii. Încruntă sprîncenele subțiri și schimbă glasul, redevenit totodată tăios și fără îndurare:

— Să-i facă imediat socoteala şi să-l concedieze !... Auzi ? Imediat ! Nu tolerez obraznici aici. A devenit clubul un han, o infecţie...

Servitorul holbă ochii în care se stinse brusc, jovialitatea naivă dintotdeauna. Acum stătu zugrăvită în bulbii lărgiţi cea mai desăvîrşită stupoare. Îi era dat să vadă în ziua aceea numai întîmplări care întreceau puterea sărmanei sale înţelegeri. Dar secretarul se înclină. Aşa da, îşi recunoştea patronul !

Şi plecă să transmită ordinul de concediere.

În biroul cu biblioteca masivă şi neagră, împresurat de rafturile cărţilor cu legătura neagră de piele, în faţa bustului de bronz cu piedestalul negru, Ion Burdea-Niculeşti, cu ceafa rezemată de spătarul elastic al fotoliului, privea un punct nevăzut în perete.

Se aflau toate luminile aprinse, iar la masă nici o foaie de hîrtie nu mai aştepta calculele complicate, din tomurile lui Weierstrass şi Poincaré. Creioanele fin ascuţite, rămaseră de multă vreme neclintite în cupa de cristal. În încăpere, cu cheia răsucită, se aflau închişi după miez de noapte, singuri, numai omul şi umbra lui.

Umbra docil culcată la picioare, ca un cîine ghemuit înaintea stăpînului.

Fotoliul era într-aşa fel întors cu spatele la lumini, încît Ion Burdea-Niculeşti o avea mereu înainte, domesticită şi veşnic sub privegherea ochilor. Între amîndoi dura un armistiţiu. Nu-

mai aici și numai acum, cînd rumoarea orașului se oprea înăbușită în draperiile compacte.

Nu s-ar fi putut spune, dacă omul își păzea umbra sau umbra își păzea omul.

Dar într-asemenea ceas, Ion Burdea-Niculești o știa îmbunată, renunțînd la el, așteptîndu-l ca în fiecare noapte să pirotească între brațele jilțului, pînă cînd în toată figura osoasă se săpau cute amare. Căci armistițiul îi era acordat numai cu acest preț. Ion Burdea-Niculești, se închidea în birou, după miezul nopții, privegheat de umbra atentă, *să-și amintească !*

Umbra îl aștepta, răbdătoare, neclintită, și enigmatică. Îndată ce ar fi încercat să se miște, ar porni și dînsa să-i joace în jur, dansul satanic. Și atunci totul ar redeveni chinuitor și absurd.

Așa, umbra i se culca la picioare, prefăcîndu-se că l-a uitat : „Uite, ești liber ! Deșiră-ți oasele degetelor pe brațele fotoliului... Lasă pleoapele zbircite să acopere jumătate din privire. Și privește înlăuntru... Eu aștept".

Tăcerea se căscă nefirească în clădirea deșartă.

Omul se înfiora de singurătatea pe care toată viața o căutase, ca să rămînă întreg și puternic.

Ar fi tresăltat de-o nouă, nemărginită și mîntuitoare bucurie să audă un pas cunoscut, străbătînd ușor camerele goale. Să pogoare o mînă prietenoasă care să-i alunge cu o atingere

bună pe frunte, gîndul rozînd cuibărit înlăuntru ca un vierme.

Paşii însă nu se auzeau : mîna însă n-avea de unde să vină.

Era cum se voise, numai el singur. Şi umbra aşteptînd.

Acum înţelegea de ce umbra îl alunga toată ziua, desfigurîndu-i grotesc fiecare mişcare, rîzîndu-şi de gravitatea tuturor actelor sale care deveneau îndată dezarticulate, rizibile, ţinîndu-i cale ori călcîndu-i pe urmă, mereu nedespărţită, prezentă şi atentă. Îl urmărea ca să-l aducă aici. Să-l ţintuiască în fiecare noapte în scaunul de piele şi să-l silească să măsoare toată zădărnicia pentru care a trăit.

Iar aci, la scaunul judecăţii, totul apărea, deodată, înfricoşător şi ireparabil.

Omul pirotea cu bărbia în piept. Amintiri vechi de tot se amestecau confuz cu întîmplări de ieri. Şi ciudat ! Ca într-un binoclu cînd întors, cînd privit prin capătul bun, ceea ce socotise întotdeauna de nemăsurată însemnătate, devenea derizoriu şi fără importanţă ; iar ceea ce-i păruse amănunt trecător, de mult uitat, creştea monstruos ca acele plante stranii, care germinează dintr-un singur grăunte, în palma făchirilor şi în cîteva clipe înăbuşă cerul.

Mîna uscată netezea braţul elastic al fotoliului. Atingerea pielii lucioase era dezagreabilă. Totuşi îi amintea ceva uitat, ceva pierdut. Da !

acum se lămurește precis... O senzație care învie deodată, în carnea lui veștedă. În ziua cînd Mara l-a rugat să-i țină o clipă umbrela. Nu îndrăznise încă să-i prindă brațul, nu-i cunoștea sărutul umed și proaspăt. Luase umbrela și simțise în mîner căldura transmisă din mîna Marei. Fusese o intimitate voluptuoasă, în care întîia dată pătrundea. Cînd Mara i-a cerut umbrela îndărăt, s-a despărțit cu părere de rău. „Mai las-o o clipă!" a rugat-o. Și Mara l-a privit surprinsă. Cu ochii aceia, castanii cu fire de aur, în care nu era nimic alt decît vioiciune, sinceritate și ceva ca o reverie vagă și dulce, poate un presentiment îndată risipit.

Tot așa erau ochii copilului. I-a văzut bine, de două ori. Ochi cu fire de aur, sub fruntea bombată, care-i dădea o înfățișare de atenție răbdătoare și blîndă. Nici nu știe cum se numea. *Era copilul lui și nu știa cum se numea.* Era copilul lui și nu știe cum s-a numit. Avea bucle ca un paj — ar fi fost astăzi de cîți ani? Ar fi crescut înalt și elastic ca Mara, așa cum o privise în ultima zi, cînd era întoarsă cu fața spre fereastră să-și ascundă lacrimile, iar pentru el era deja ștearsă din memorie, ca și cum n-ar fi fost decît o umbră fără viață îndeajevea...

Unghiile lui scorțoase se înfigeau în pielea mobilei și tăcerea începea să-i hăuie în urechi, ca într-un ghioc. Ce cald i-ar suna acum un glas, să-l cheme cineva pe nume: „Ioane, e tîrziu... Sfîrșește odată!"

Ioane! Lui nu i-a spus nimeni pe nume, de-atunci. Mara și Atanasie au fost cei din urmă. Chiar glasul lui Atanasie și chiar rîsul lui de capră: hehe! hehe! i-ar suna poate prietenos. Nu. De rîsul acela s-ar teme acum; și de om s-ar teme să-l vadă apărînd ca un strigoi al trecutului, în jilțul din față, netezindu-și bărbița roșcată de capră și începînd: „Hehe! hehe! Așadar, Ioane, pentru aceasta au fost toate? Și renunțările și cruzimile tale, toate, toate? Ca să te găsesc aci? Și în această plăcută tovărășie“? — ar arăta behăind, umbra culcată la picioarele scaunului.

„Ioane!“ — între el și ceilalți, s-a pus de atîta vreme atîta distanță, încît nimeni nu și-a mai îngăduit să-l cheme ca pe orice muritor, care are un nume pentru dezmierdare și intimitate.

Cecil i-a spus de la început: Jean! I-a trebuit mult timp să se deprindă cu această etichetare nouă, din oficiu. Îl chema și nu-i răspundea. I se părea totdeauna că e vorba de altul. Jean! — cu glasul acela afectat, care n-a adus niciodată căldură și apropiere între dînșii...

Ciudat! Nici nu și-o mai poate închipui, reaminti, pe Cecil. Parcă nici n-au fost împreună zece ani, zi de zi, în încăperile acestea întotdeauna reci și solemne, față în față, la aceeași masă. Închide ochii și nu-i apare decît o pălărie, o toaletă decoltată de seară — demodate toate, ca într-un album cu gravuri de costume

desuete și puțin ridicole, ca toate veșmintele după ce nu se mai poartă. Atît, un manechin pentru haine ! Nici ochii nu și-i mai amintește, totul s-a șters, numai sunetul glasului mai durează antipatic și afectat : Jean, Jean !...

Și mai ciudat încă ! Acum ochii Marei, din ce în ce mai halucinant de lămurit își tremură firele aurii din pupilă, și toată mlădierea trupului subțire cu umerii mici și cu zveltețea androgină de adolescent, toate capătă extraordinară viață ca o fantomă întoarsă foarte de departe, mereu mai aproape, aci în față, străbătînd prin ziduri acum numai ca să-l compătimească pentru singurătatea lui înfricoșătoare, de om puternic care și-a plantat inimă aspră de piatră sub coaste, să nu cunoască nici o înduioșare, nici o slăbiciune și nici o șovăială.

— Hehe ! Hehe ! Și pentru ce toate acestea, Ioane ?

Cum ar behăi rîsul nesuferit al lui Atanasie, și cum l-ar privi neîndurat ochii aceia bulbucați și sticloși, neîndurat și curios, ca pe-un șoarece prins sub globul aparatului de pompat vidul.

— Hehe ! Hehe !...

Aude, chiar aude glasul. A început să audă glasuri care nu sînt !

E foarte tîrziu. Ar putea să se culce. Acum chiar umbra e ostenită și-l lasă... Are să se înalțe odată cu el, și are să-l urmeze fără nici

un gînd rău. Pînă mîine nu mai vrea nimic de la dînsul. E foarte tîrziu.

Uite umbra i-a făcut semn și a pornit ca înainte.

— Ascultă! Lasă aceste și privește mai bine ce încîntătoare e șoseaua, acum, înainte de asfințitul soarelui!

Vorbind, Ion Burdea-Niculești pusese mîna osoasă pe genunchiul secretarului. Limuzina, cu largi geamuri de cristal, săgeta fîșiind ușor înaintea altor mașini, pe sub teii cu frunzișul străpuns de razele oblice ale apusului.

Secretarul închise servieta cu părere de rău și încercă să descopere o desfătare în priveliștea automobilelor și trăsurilor, gonind în două coloane, spre vila cu clopoței de cleștar.

Dar nu găsea nici o încîntare. Oameni vînturîndu-și timpul fără nici un scop, femei arătîndu-și toalete în răsfăț, copii și cîini, vietăți care nu știu pentru ce trăiesc și nici nu sînt torturați de nici o întrebare; lume deșartă. Și în ghiozdan, atîtea hîrtii așteptau soluții care nu îngăduiau întîrziere!

— Mă gîndesc că ești tînăr de tot... Poate ai ceva mai bun de făcut cu timpul! La vîrsta aceasta, nu e o plăcere să ții tovărășie unui bătrîn posac ca mine...

Vocea lui Ion Burdea-Niculești era stinsă și blîndă. Vorbind, nu privea în ochi. Poate nu vedea vertiginoasa perindare a vehiculelor. Poate

zărea, aşa neclintit, ceva foarte îndepărtat acum, pierdut în începerea timpului. Căci pe buzele uscate, flutura un surîs trist şi îmbunat, pe care nimeni nu i-l cunoscuse vreodată.

Secretarul apăsă pe genunchi geanta tixită de hîrtii. Nu înţelegea. Ridica ochii să cerceteze în privirea patronului, vinovat: Săvîrşise ceva rău? Nu era gata în orice clipă să execute tot ce i se cerea, înainte de a i se cere? N-o dovedise îndestul?

— Eşti tînăr şi nu înţelegi încă... Sînt ceasuri pe care nu trebuie să le pierzi. Nu se întorc!... continuă Ion Burdea-Niculeşti, uitînd ţigara stinsă între degete.

— Dar nici nu le pierd! Am ajuns să storc tot ce pot da cele şaizeci de minute ale unui ceas! rosti cu încredere secretarul, apăsînd cu podul palmei servieta, unde stătea dovada că nu risipeşte nimic din timpul atît de preţios.

— Hehe! hehe!

Ion Burdea-Niculeşti se opri, descoperind că a rîs cu glasul lui Atanasie.

Tuşi, să alunge glasul străin, şi numai după un timp, continuă:

— Nu ne înţelegem, tinere... Am pierdut de mult cuvintele pentru astfel de gînduri. Cuvintele mele sînt numai pentru noţiuni precise. Şi viaţa mai are, mai cere, altceva... Noţiunile precise şi sistemele sînt născocirea noastră. Construcţiile logice nu sînt viaţă. Viaţa e continuă, mobilă, fluidă; nu poate fi comprimată

într-un concept. Eroarea noastră e că o credem atît de micșorată, să încapă într-un sistem. Eroare ireparabilă! Cînd o descoperi, e prea tîrziu... Dumneata te afli la o vîrstă cînd pentru toate ai o teorie și un sistem: pentru viață, pentru iubire, pentru prietenie... Iar cu ele îți falsifici viața. Ucizi în ea tot ce e neprevăzut și divin... Lasă ghiozdanul acesta cu hîrtii inutile și mergi de săvîrșește toate prostiile adorabile ale vîrstei dumitale. După aceea, numai dacă mai ai poftă, întoarce-te! Dar cît mai tîrziu. Ai întotdeauna timp. Pentru aceasta niciodată nu e prea tîrziu...

„Vrea să mă concedieze" — gîndi secretarul, bănuind în cuvintele patronului o intenție crudă și ironică, neînduplecată. În obrazul tînăr și în ochii osteniți de munca nopților, se săpă mîhnire pentru atîta nedreptate. „Cu ce m-am făcut vinovat? Niciodată n-am greșit nimic; n-am întîrziat nimic. Totul în faptele mele e măsurat și prevăzut. I-am fost credincios ca un cîine. Și acum nu mai are nevoie de mine. Mă alungă. Îmi zdrobește cariera tocmai cînd..."

— Hehe! Hehe!

A rîs patronul, ori altcineva în gîtlejul lui Ion Burdea-Niculești? Și ca să nu mai audă rîsul acela, Ion Burdea-Niculești tace. Așa i s-a întîmplat întotdeauna, cînd a încercat să rostească tot ce-l devora înlăuntru, în vremea din urmă. Toți l-au privit nedumeriți, au bănuit că-și exercită sarcasmul pe socoteala credulității

lor ; n-au găsit altceva decît un suris nehotărît și silnic. Așa cu Sache Algiu, care a început îndată să se vaiete de ficatul lui, pipăindu-și nasul moale de cocă. Așa cu tînărul acesta de alături, care-și strînge cu amîndouă mîinile ghiozdanul cu terfeloage, ca cine știe ce neprețuită comoară.

Numai Tudoriță Stîrcu, numai el poate ar înțelege și i-ar pune mîna pe umăr, robustă, cu o îmbărbătare care-ți comunică viața. Dar el e departe acum, nu mai dă nici un semn ; a trîntit ușile și a plecat — nu admite ! Atîta om se aflase lîngă el, într-adevăr om, într-adevăr întreg, și pe acesta l-a alungat.

Pe fața uscată a lui Ion Burdea-Niculești, lumina bună de adineaori s-a stins ca din obrazul unui convalescent, din nou cuprins de frica boalei. Poate fiindcă soarele a coborît mai oblic, poate fiindcă din nou și-a amintit prezența umbrei de jos.

Cît a vorbit, uitase.

Acum ochii sînt atrași alături, unde umbra lungită peste măsură, aleargă paralel pe asfaltul șoselei, retezată de roți, izbită în trunchiurile teilor, călcată în picioare, zdrobită de copitele cailor. Pentru această tortură acuși are să-i plătească — cînd se vor opri, și va începe ea să-i danseze împrejur, în cerc magic, ca să-l paralizeze și să-și rîdă de tot ce încearcă a săvîrși singur, autonom, în absurda iluzie că-și mai aparține.

A lăsat automobilul să se întoarcă fără el, numai cu secretarul și ghiozdanul lui plin de hîrtii. El păşeşte încet, sub teii cu mirosul ameţitor. În lumina becurilor, frunzele au înfăţişarea artificială, sînt albastre, decupate în zinc. Pe o bancă, o pereche. Pe lîngă el a trecut alta. Nici nu l-au văzut. Erau strînşi şi se priveau în ochi cu lăcomie : dispăruse tot în jurul lor.

Un vînt cald clătina voluptos frunzele. Seara e fierbinte şi parfumată, ca o seră cu atmosfera umedă, unde se fecundează florile. Şi toţi păşesc elastic în mers cu unduiri de îmbrăţişare : e sigur că după ce-au trecut de el, îşi caută buzele. Poate nici nu-l observă. Cine mai ia seamă în asemenea seară, la un domn bătrîn, care-şi poartă umbra deşirată după el ?

Domnul bătrîn s-a oprit. Netezeşte părul mătăsos al unui copil. Copilul surîde fricos. Se smulge şi fuge — l-a strigat cineva.

— Ţi-am spus că n-ai voie să vorbeşti cu străinii ! mustră un glas de contraltă, pe bancă.

— N-am vorbit, mamă ! M-a oprit, nu ştiu ce vrea... Era un domn bătrîn ca bunicul, un domn bun.

Domnul bătrîn e departe. Dar nu e un domn bun.

E un domn singur şi poate fiindcă e singur, veşnic singur, iremediabil singur, e un domn duşmănos cu tot ce e în jurul lui. Un strigoi care nu şi-a trăit viaţa şi duşmăneşte toate vieţile trăite de alţii.

În palma uscată durează senzația atingerii mătăsoase și calde, ca o dezmierdare, da! exact ca senzația de atunci, cînd mînerul umbrelei i-a transmis întîia oară căldura din mîna Marei.

Și umbra, acum umbra, îl tîrîie după dînsa. El știe unde-l duce. În fiecare seară, acolo... Din cînd în cînd, Ion Burdea-Niculești se întoarce să cerceteze dacă nu-l observă cineva. Atunci și umbra întoarce capul și așteaptă: „Haide odată, e tîrziu!"

Locul e întunecos și buruienile împrăștie o miasmă înveninată de măselariță și cucută răscoaptă în arșița de peste zi. Sînt movile de piatră; împrejmuirea provizorie de sîrmă ghimpată e ruptă: gunoaiele își dospesc duhoarea. Fuge un cîine speriat, mîrîind cu toți dinții rînjiți...

În fiecare seară se oprește aci; dă tîrcoale, strigoi întors din lumea mormintelor, să caute urmele celor de mult înghițiți de morminte. Acolo erau straturile, aci poteca unde se juca întotdeauna copilul Marei. Copilul lui.

Avea ochi cu fire de aur ca ochii Marei; i-a văzut bine, de aproape, de două ori. Ochi în care rîsul se oprea brusc în mijlocul joacăi, cu tristețea precoce a unui presentiment. Și nici nu știe cum se va fi numit.

O creangă se clatină. A fîlfîit cu aripi moi o pasăre de noapte. O pasăre de cobe.

Iar umbra lui s-a urcat pe bulgării de piatră și de moloz; de-acolo, umbra îl cheamă. El a

întors capul să cerceteze încă o dată, dacă nu e nimeni să-l vadă. Strada e pustie și luminile becurilor clipesc palide. Sus, atîtea stele !... Cerul, atît de adînc și albastru ! Pasărea a fîlfîit iar cu aripile moi. S-a întors pe aceeași creangă și privește cu ochi fosforici. Ce dureros, ca într-o rană, îi pătrunde în piept aerul amețitor al nopții !... Ar pleca, ar pleca să doarmă, să uite ; sertarul e plin de medicamente care aduc somnul adînc, fără nici un vis, somn de mort.

Dar nu poate pleca.

Umbra e aici, îl așteaptă, nu-i mai îngăduie nici o șovăială, poruncește despotic. S-a urcat și îl cheamă după ea, acolo sub arborele cu crengile strîmbe, de unde pasărea de noapte îl hipnotizează cu ochii fosforici.

În dimineața vînătă, casele dorm, încă, enigmatice, cu storurile trase. Nici o țipenie. Numai vrăbiile s-au deșteptat și se pregătesc a întîmpina soarele, ciripind cu larmă sonoră de prund aruncat pe-o placă de marmoră. Nici o țipenie. Chiar gardistul nu s-a trezit încă, în bucătăria casei înalte, cu grilaj verde.

Pe turia bisericii, cea dintîi rază a poleit crucea. Acuși va incendia ferestrele și toate se vor deschide ca la un semn ; orașul dezlegat de vraja-i cataleptică va dezlănțui tumultul lui cel de toate zilele. Acum e încă nefirească, absurdă, neliniștitoare tăcere.

Din capătul străzii, se va fi mişcat oare harnicul din proverb, care se deşteaptă mai de dimineaţă, ca să ajungă mai departe ?

Nu încă.

E numai un beţiv. Acelaşi, înaintează cu paşi clătinaţi ; înconjură stîlpii de schijă, salută şi vorbeşte singur. E cu mustăţile pleoştite, cu ochii aproape închişi ; între degete ţine o ţigară frîntă, o scapă, o ridică şi iar înaintează împleticindu-se. A zărit o bancă. Mai mult cade, decît se aşază pe ea... Dormitează o clipă, tresare. I-a scăpat din nou ţigara. Îi face semn cu degetele. Poate aşteaptă să vină singură la el ; o cheamă atît de duios !... Şi nu ridică ochii la locul viran din faţă.

Dacă i-ar ridica, o priveliştе plină de spaimă i-ar risipi deodată aburii tulburi ai vinului. Acum soarele a ridicat geana peste casă. Şi în arborul cu crengile strîmbe atîrnă un om. Un om cu limba alungită şi neagră, strîmbîndu-se straniu la cer.

Cu tălpile despărţite de pămînt, e despărţit, în sfîrşit, de umbra care-i stă jos, căzută, ca o haină lepădată. Un om care a scăpat pentru totdeauna de umbra lui.

Beţivul a izbutit să-şi ridice ţigara. O răsuceşte între degete, privind-o cu dezgust. Nu se arată a trece nimeni să-i dea foc. Nici o nădejde. O aruncă. Somnoros, repetă cleios, printre sughiţuri :

— Josss guvernul !

Dar strigătul sună, în dimineața vînătă și deșartă, fără convingere, ca un psalm lipsit de sens, repetat mecanic dintr-un vechi și abolit ritual de ultimul supraviețuitor al unei rase dispărute.

— Josss guvernul!

Nici n-are cine-l mai răsturna. Aceasta toată lumea o știe de cînd Ion Burdea-Niculești a amăgit toate așteptările și a pierdut toate ocaziile.

Pe măsură ce soarele se înalță, de picioarele neclintite, verticale, suspendate, ale omului, umbra, ea vie încă, se apropie, pîșin, tîlhară.

Se tîrîie pe pămîntul grunzuros, se tîrîie rănindu-se în spini — dar nu-și va mai atinge niciodată stăpînul. Și de aceea poate, eliberat, într-o triumfală bucurie plină de spaimă, omul se strîmbă cu vînăta-i limbă la cer.

Tovarășul meu de drum, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, se dovedi de la început întruparea cea mai desăvîrșită a prevederii. După cum era, fără îndoială, și cea mai corpolentă.

Încă nu părăsisem Clujul, și ne aflam blocați în mașină de o sută și una de coșuri, pachete, pachețele, sticle, franzele, cornuri, flacoane, borcane și cutii de conserve; lungi, late, dreptunghiulare, sferice, cilindrice, dodecaedrice și încă de alte multe și surprinzătoare forme ignorate atît de geometria în spațiu, cît și de cea plană.

— S-ar spune că mergem să inaugurăm o popotă sau o expoziție de produse alimentare! am încercat să ironizez această inofensivă pasiune gastronomică.

Și-o nimerisem cu ironia, exact în clipa cînd avocatul dr. juridic Silvestru Hotăran, luîndu-și seama că tot nu și-a completat colecția, atinse cu mîna grăsună umărul șoferului, să oprească la al treilea *Magazin de coloniale și delicatese.*

Tovarășul mă privi pe deasupra ochelarilor

înrămați în baga de culoarea zahărului ars, cu gravitatea ardelenească impermeabilă glumei.

Mă privi și mă compătimi.

Apoi, serios și metodic, îmi explică într-un aspru rechizitoriu orînduit pe capitole, că n-am de ce rîde.

Vom rămîne cel puțin trei zile într-un ținut cu adevărat pustiu, printre oameni sălbatici și ostili. El mai urma să asigure masa magistratului, expertului, grefierului și eventualilor licitatori, dacă publicațiile de lichidare vor fi ademenit cumva amatorii de lucruri vechi, mobile istorice, cărți rare, tablouri și poate chiar vreun mizantrop îndestul de sătul de lume și de nebun, pentru a achiziționa castelul cu stafii.

Datoria lui era deci să apere prin toate mijloacele, interesele clienților care l-au onorat cu încrederea absolută, dîndu-i procură pe nevăzute, de la Pesta, să transforme în cecuri această moștenire neașteptată. Iar experiența profesională și umană l-a învățat că asemenea operațiuni se încheie mai expeditiv și fără dificultăți, cînd toți : magistrați, experți și licitatori, se află după digestia moleșitoare a unei cine îmbelșugate, decît atunci cînd, iritați de gustarea frugală pe un colț de masă și preocupați de problema dejunului de a doua zi, își răcoresc nervozitatea născocind tot soiul de șicane.

Zeflemeaua mea ușuratică îi confirma astfel, încă o dată, lipsa de grijă și frivolitatea straniei

spețe omenești pe care o reprezentam și care se rezuma la vocabularul său, în epitetul incriminat de „scatiu transcarpatic".

Acestea fiind spuse, dr. Silvestru Hotăran se răsuci să mă bată pe umăr prietenos, cu o palmă lată cît o broască țestoasă.

Își îmbuna într-acest chip, severitatea rechizitoriului și îmi dovedea că personal, îmi acordă oarecare circumstanțe atenuante, fiindcă nu eu purtam vina acestor infirmități, ci răspunzător era mediul nevrednic care mi-a ucis instinctul robust de cumpăt și de conservare.

Pe urmă, coborî descurcîndu-și anevoie picioarele scurte și groase, dintre cutii și pachete.

Intră în băcănie și nu apăru decît după un sfert de oră, urmat de un băiat cîrn și pistruiat, în șorț alb, cu brațele încărcate de alte coșuri, pachete, borcane și sticle, înfățișînd alte forme geometrice inedite, care se vede că tot îi mai lipseau pentru completarea colecției.

Șoferul, nerăbdător, dădu drumul motorului. Tovarășul meu îi făcu însă semn să aștepte. Nu isprăvise.

Traversă strada, la farmacie.

Prin geamul vitrinei, îl văzui înfundîndu-și buzunarul mantalei de praf, cu misterioase pachete ambalate în tradiționala hîrtie subțire, pestriță și mătăsoasă ; șnuruite, sigilate și etichetate, fără de care laborios și indispensabil ritual, orice gingașă fiică a lui Esculap nu eliberează nici o cataplasmă de bătături.

— Iată cel puțin o precauție deplin justificată ! mi-am spus singur, împins de demonul frivolității și recidivînd fără nici o rușine, după o atît de cruntă admonestare. Iată o precauție pe care o înțeleg ! După ingurgitarea atîtor copioase provizii, un medicament contra indigestiei e absolut indicat. Astfel, lichidarea ar amenința să rămînă fără magistrat, expert și licitatori, sucombați cu toții în corpore și în convulsiuni, după cel dintîi supraabundent dejun... Bine hrănitul și mult încercatul meu tovarăș nu neglija nimic. Îl admiram !... În alte vremuri, ar fi meritat comanda supremă a aprovizionării și echipării unei întregi armate. Cu el n-ar fi existat nici o neplăcută sau catastrofală surpriză. Ar fi dus-o la victorie sigură.

Mă pregăteam să-i exprim acest omagiu, pentru a repara impresia imprudentelor reflecții de adineaori. Dar tovarășul, pipăindu-și cu deplină satisfacție pachetul în buzunar, în timp ce-și dădea drumul cu toate cele o sută zece kilograme ale corpolenței sale pe perna elastică, lămuri laconic :

— Chinină.

— Chinină ? am întrebat nedumerit. De ce nu atunci termometru, vată termogenă și de ce nu o mică farmacie ambulantă ?... Cum văd, mergem la capătul lumii și nu mai e vorba de o simplă plimbare, ci de o adevărată expediție plină de riscuri... Dacă mă avertizai din vreme, doctore, știam cel puțin să-mi pregătesc testa-

mentul !... Nu vreau să-mi las succesorii, legitimi și nelegitimi, pradă procedurii și avocaților, care nu sînt, după cum știi, cu toții expeditivi și maniaci de corectitudine ca dumneata...

După un timp, cu perfidă intenție de a cuceri definitiv bunăvoința tovarășului meu de drum și de a face iertat tonul nepotrivit de glumă de pînă acum, am continuat, ca pentru mine singur, convins că am pus degetul pe o sensibilă slăbiciune omenească :

— Parol ! Mă gîndesc într-adevăr că nici unul la o mie de moștenitori, n-au norocul acestor veri și nepoți de a douăsprezecea spiță, ai contelui Kemény. Judecă serios... Să le cadă o moștenire la care nu se așteptau ! Să se dezintereseze complet de ea ! Să nu trimită măcar un om de încredere pentru a vedea la fața locului despre ce e vorba !... În ultimul moment, cînd primesc avertismentul că succesiunea amenință să fie confiscată de statul român, să aleagă la întîmplare, dintr-un anuar oarecare, un avocat despre care nu aveau nici o informație. Și să cadă tocmai peste cel mai stăruitor, mai prob și mai priceput, cum nu l-ar fi putut alege nici după cea mai minuțioasă anchetă cu detectiv secret ; iată un noroc pe care acești ciudați moștenitori mi se pare că nu-l meritau. Stranie moștenire, stranii moștenitori !

Tovarășul de drum, nu lăsă să străbată pe figura iremediabil gravă, nici un semn că mo-

nologul meu i-a făcut plăcere ori nu. Îmi păru că nici n-a ascultat.

Dădusem greș.

M-am simțit deodată umilit și ridicol, după această incontinență verbală, prin care, în chipul cel mai vulgar, îmi arătam voioșia că pot evada din orașul cu ziduri sure, într-o dimineață cu atît de strălucitor soare, și certitudinea că la capătul drumului mă aștepta capturarea unei cărți rare și vechi, incunabule din edițiile cele mai prețioase, licitate pe o sumă accesibilă modestului meu buget.

Biblioteca acestui magnat maghiar, latinist, erudit și despotic, se bucura, după toate spusele, de-o faimă veche în toată fosta Ungarie. Iar amatori serioși nu prea amenințau să apară. Și chiar dacă s-ar fi ivit, proaspăta amiciție cu dr. avocat Silvestru Hotăran mă privilegia între toți.

Aveam răgaz să cercetez pe îndelete rafturile dulapurilor, să pipăi legături originale, bătrîne de trei, de patru și de cinci veacuri; să răsfoiesc infoliile; să verific autenticitatea manuscriselor, confruntîndu-le cu diversele cataloage și publicații de specialitate cu care veneam înarmat.

Mai descoperisem ceva.

Cu toată dorința neclintită și lăudabilă de a apăra înverșunat interesele clienților, ghicisem îndată în armătura împuternicitului avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, un punct vulnerabil.

Mi-a părut departe de a prețui valoarea adevărată a acestor cărți și manuscrise. Le socotea un capital pierdut și infructuos. Un capriciu ereditar și risipelnic al defunctului conte Kemény, în a cărui familie această nebunie nu fusese nici cea dintîi nici cea de pe urmă.

Expertul improvizat după decizia unui tribunal de provincie, ca și magistratul desigur, n-aveau de unde să fie mai preveniți. Nu era exclus să decidă vînzarea bibliotecii cu kilogramul, într-o ignoranță pe care imaginația mea o exagera cu fiecare clipă trecută; promițîndu-mi o adevărată orgie de biblioman, asemeni visurilor de avar, cînd descoperă prin somn hrube fără capăt, tixite cu saci de galbeni și sipete de mărgăritare.

Iar acum, cînd eram aproape să-mi realizez neastîmpărul insomniilor, iată că-mi primejduiam singur izbînda finală, îndepărtîndu-mi protecția atotputernicului procurist, cu necurmata-mi piuială de scatiu gureș și insuportabil, care nu-i era nicidecum pe plac.

Doctorul Silvestru Hotăran avea toată dreptatea. Veneam dintr-o lume care-și pierduse cu adevărat, în frivolitate, instinctul robust de cumpăt și de conservare.

M-am hotărît să repar printr-o tăcere cît mai însondabilă și cu aparența unei profunde meditații, culpabila-mi verbozitate, care provocase dezaprobarea tovarășului meu de drum, din fire taciturn, grav, bănuitor — și după cum

îi aplicasem diagnoza în secreta mea apreciere lăuntrică — îndestul de sărac cu duhul; biet avocat de capitală provincială, abrutizat de articole de cod, juris prudențe și chichițe de procedură.

Instalat, așadar, în această ostentativă tăcere, am aprins o țigară, două, a treia.

Sfîrșitul rapid al roților de gumă, schimbarea succesivă a decorului rustic la fiecare viraj, aerul încă răcoros și parfumat de roua fînețelor șuvoind pe lîngă urechi, soarele triumfal al dimineții, îmi aduceau pe buze exclamații de beatitudine îndată înăbușite.

Tovarășul meu, absent de la toate acestea, cu geanta tixită de acte pe genunchii scurți, își recapitula preocupările profesionale. Căci din timp în timp, deschidea agenda scurtă și groasă cît o cutie de chibrituri, cerceta o dată, adăuga un semn hieroglific cu creionul subțire cît un chibrit, și părea că a uitat cu desăvîrșire prezența-mi readusă la neant prin supliciul tăcerii.

Sub înfățișarea sumbrelor meditații, îmi jucau maliții sub țeastă, cele mai hître și ireverențioase gînduri.

Îmi asemuiam tovarășul cu un Buda obez. Îmi propuneam să-l utilizez decisiv argument împotriva celor ce susțin după erezia lui Henry Béraud și William Johnston, că oamenii depășind o sută de kilograme sînt comunicativi, optimiști, fără grijă și de o irezistibilă bonomie.

Pe urmă, mă întrevedeam întorcîndu-mă cu automobilul încărcat de infolii și de manuscrise; poate urmat de un camion cărînd toată biblioteca răposatului conte, întru dispreţuitorul surîs superior al doctorului Silvestru Hotăran. Ah! îmi făgăduiam o diabolică revanșă. După ce-i voi excamota de sub nas volumele cele mai preţioase, suportînd cu resignare reflecţiile împotriva vinovatei deșertăciuni de a arunca banii în hîrtie tipărită și fără nici o valoare; cînd totul va fi sfîrșit, îi voi șopti în ureche fabuloasele preţuri reale ale fiecărui tom: „O Biblie în superbă legătură originală din secolul al XVI-lea: 120.000 lei! O ediţie princeps din *Discursul asupra metodei*, cu dedicaţia lui Descartes: 80.000 lei! Autografele lui Jean-Jacques, Voltaire, Diderot; alte zeci și sute de mii!“

Savurînd stupefacţia crescîndă de pe această figură, în sfîrșit zdruncinată din placiditatea-i scandaloasă, mă voi răsuci într-un picior cu o reverenţă batjocoritoare:

— Iată, onorabile doctor, ce acuitate de simţ practic și ce geniu al afacerilor, poate mocni sub aparenta frivolitate, a noastră, a scatiilor transcarpatici!

Tovarășul, nebănuind aceste asasine și ingrate reflecţii, privea acum cu o inocentă îngîndurare peste umărul șoferului, șoseaua desfășurată rectiliniu.

Am urcat, mai apoi, dealuri în serpentină; am străbătut mai apoi sate secuieşti şi ungureşti, tăcute şi monotone cu dezolatele lor case identice; am gonit mai apoi pe valea unui rîu cu argintate lunci de plopi şi de sălcii; un defileu spintecat în munţi stîncoşi, şi din nou s-a deschis orizontul linear al şesului, cu depărtate cupole de biserici şi sate cu acoperişuri de ţiglă roşie, între livezi.

Indicatorul kilometric se menţinea uniform, între 100—110. Motorul pulsa regulat şi fin, ca inima metalică a unui ceasornic. Şoseaua ne aspira vertiginos. Am socotit că străbătusem mai bine de jumătate de cale.

Îmi comprimasem în gîtlej şi această inofensivă constatare, consecvent jurămîntului către mine însumi, cînd, neaşteptat, doctorul Silvestru Hotăran rupse el tăcerea:

— Aşadar, dragă domnule, te-a mirat că am cumpărat chinină?

Într-adevăr uitasem.

Tovarăşul meu nu-şi dezminţea reputaţia de fenomen. I-au trebuit trei ore de reculegere, ca să răspundă la o întrebare, la care renunţasem după două minute. Era frate bun cu englezul flegmatic din nu ştiu ce anecdotă, cînd îşi trezeşte nevasta din somn, după miezul nopţii, să-i spună cît e ora, luîndu-şi seama că-l întrebase aşa ceva, înainte de prînz, cu două zile în urmă...

— Da! M-a surprins această chinină... Am mărturisit cu indiferență, fiindcă acum curiozitatea era răcită. M-a surprins mai ales cantitatea... Mi-ai arătat un pachet respectabil, să ajungă pentru o infirmerie!

Doctorul Silvestru Hotăran își pipăi pachetul în buzunarul mantalei de praf și își exteriorizâ într-un mormăit gutural și aprobativ, mulțumirea că-l are asupră-și și că e intact.

Dură tăcere. Evaluată la zece kilometri, prin asemuire cu calculele astronomice care măsoară distanțele interastrale, în ani, luni, zile și ceasuri lumină. Zece kilometri, adică cinci minute, după viteza înregistrată pe banda kilometrajului. Tovarășul se decise să continuie:

— Am înțeles după mirarea dumitale, dragă domnule, că tot nu știi lămurit unde merem...

— La castelul contelui Kemény! am răspuns în sublima-mi candoare. Castelul cu stafii...

— O! tune-le dracu de stafii, că nu de ele vorbim. Aiste-s basme din proști. Află dumneata, dragă domnule, că merem într-un ținut blăstămat și stricat de ape. Patru mii de jugăre de bălți, papură, heleștaie cum ziceți voi în regat, smârcuri, nămol și zăvoiuri inundabile. O sălbăticie de te doare inima! Un ținut care numa-n zece ani de irigație inteligentă ar fi însemnat pentru grofui Kemény aur. Aur și sănătate!... Ci fiindcă n-a fost minte, au rămas bălți. Bălți înseamnă țințari. Țințarii înseamnă friguri. Iară chinina înseamnă deocamdată

singurul mediţin bun pentru frigurile de baltă, ori, cum se spune în termen savant, pentru malarie. Dreptu-i, domnule dragă ?

— Drept ! fui silit să recunosc implacabila logică a doctorului Silvestru Hotăran.

— Atuncia dacă dreptu-i, nu te mai miră, mă rog frumos, că am coborît la apoticar să cumpăr chinină. Ai să înghiţi şi dumneata odată cu mine, în fiecare dimineaţă şi seară cîte un praf. Dăm frumos şi celorlalti oaspeţi. (Nu m-am putut opri să surîd, imaginîndu-mî figurile celorlalţi oaspeţi ai doctorului Silvestru Hotăran, trataţi în loc de aperitiv şi desert, cu prafuri amare.) Dăm şi la slugi. Ai să-i vezi şi dumneata şi să te prindă durerea... Eu am fost îngrozit, dragă domnule. Încă n-au ieşit pe-ntregul din rîndul animalelor şi i-au îndobitocit mai vîrtos, frigurile şi delirium. A patra oară merg calea asta şi nu-i pot vedea în ochi. Viermi omeneşti, domnule ! Moluşte, domnule !... Neam cu sîngele otrăvit din tată în fiu, de aerul rău pe care-l răsuflă şi de hematozoar. Ci cred că nici soarta familiei Kemény nu-i străină de aceste bălţi, blestematele. Am să-ţi spun dumitale istoria şi-ai să înţelegi sigur că am dreptate.

Astfel, tovarăşul meu de drum, cuprins de unul din acele rare accese de expansiune, prin care oamenii din fire tăcuţi se eliberează de reflecţiile îndelung înăbuşite, îmi povesti amănunţit istoria şi sfîrşitul familiei Kemény.

Pe măsură ce înainta am înțeles că dă o însemnătate exagerată și desigur, îndestul de simplistă, țințarilor. Țințarii — după el — distruseseră o familie!

— Chinina — vorbi avocatul dr. Silvestru Hotăran, bătîndu-și pachetul, din buzunarul mantalei de praf — o cură zdravănă de chinină și s-ar fi gătat! N-am mai umbla astăzi pe drumuri. Pe drumuri, ca să luăm parte la risipa în patru vînturi, a unei avuții agonisite în șapte veacuri. Eu, dragă domnule, știi ce aș fi făcut?

— Nu știu ce-ai fi făcut! mi-am mărturisit umilit netrebnica-mi ignoranță.

Domnul avocat dr. Silvestru Hotăran rîse foarte înveselit și foarte satisfăcut. Îi plăcea grozav, se vede, această francheță. Nici nu se aștepta doar, să-i răspund cine știe ce ispravă! Știa că nu sînt capabil să scot din ușuratica-mi minte de scatiu transcarpatic, vreun gînd chibzuit și matur.

— Eu, dragă domnule, aș fi săpat niște irigații faine! Aș fi sleit smîrcurile și bălțile. Aș fi secat blestemata de apă, să fac patru mii de jugăre de fînețe și arături... Asta-i ispravă de gospodar! Dădeam valoare pămîntului. Adunam coroane bune în fiecare an și atunce baiu, de țințari și de friguri. La minte bună, treabă bună! Aduceam frumos, sănătate și prosperitate... Pe urmă, dragă domnule, cînd ai coroane bune schimbate în lei, nu-i multă bătaie de cap

să afli şi un praf de chinină pentru expropiere. Cine vrea să trăiască, nu moare!

Mi-a părut foarte rău, în sinea mea, că şi cei din urmă Kemény, nu s-au dovedit vrednici de asemenea judecată înţeleaptă şi că n-au avut măcar norocul unor sfătuitori atît de energici, ca dr. avocat Silvestru Hotăran, de faţă. Îi mîna însă viaţa spre un alt destin; spre întîmplările neguroase şi romantice, pe care mi le împărtăşea, cu o oarecare uimire şi cu îndestul dispreţ compătimitor, tovarăşul meu de drum.

Această familie Kemény, dura de la începuturile Ungariei feudale.

Căpitani vestiţi prin bravură; cruciaţi pierduţi fără urmă în expediţiile pentru eliberarea Sfîntului Mormînt; sfetnici, curteni, cărturari subţiri, diplomaţi şi cardinali din viaţa acestor Kemény apar la fiecare filă din hronicul Ungariei.

Moşiile se întindeau vaste, în pustă, cît cuprind ochii. Castele cu arogante turnuri străjuiau în vreo trei domenii de ale lor, ţărmul Dunării. Cestălalt castel, din smîrcuri, fusese numai capriciul vreunui senior de acum patru veacuri, cînd poate ţinutul nici nu fusese invadat de apă şi va fi fost salubru şi fertil.

Rămăsese pustiu, poate uitat, ca orice aşezare fără însemnătate, printre atît de falnice latifundii. Pînă acum vreo opt decenii, cînd contele Armin Kemény, văduv şi lovit de un subit dezgust pentru deşertăciunile vieţii de curte, după o vi-

foroasă existență, a descins într-un esfințit, în fruntea unui convoi de chervane.

Din aceste care cu roți înalte de pustă și cu coviltire de papură, oameni pletoși au descărcat a doua zi cu răcnete de luare-aminte, mobile grele și uriașe, lăzi de cărți, panoplii de arme, armuri care-au fost întinse pe iarbă ca tot atîția morți dezgropați ai războaielor vechi, paravane, talere de faianță și o mie de nimicuri care alcătuiesc confortul și decorul absolut necesar al unui atît de străvechi grof. Porțile ruginite au fost desferecate cu chei mai grele decît cele de la porțile iadului. Au fost deschise în lături ferestrele cu pervazuri putrede. Și cînd slugile au purces să mature păianjenii, s-au înălțat, orbite de lumină, stoluri de lilieci care sălășluiau din neam de neam, în ungherele grinzilor negre.

Aci s-a instalat contele Armin, într-o viață ermetică și ciinoasă.

Explicațiile acestei hotărîri au fost în zvonurile din acea vreme, multe și contradictorii.

Se spunea că și-ar fi tocat cheagul averii, în desfrînate petreceri la Pesta. Ba că ar fi căzut în dizgrația Curții. În sfîrșit, merse vestea că s-ar fi retras ca o vietate păduratică, rănită de moarte, să uite durerea unei crunte drame conjugale, pe urma căreia își culcase străpuns cu spada, în duel, cel mai bun și nedespărțit prieten, în vreme ce contesa se stingea de lingoare,

într-o primăvară repede, undeva în Italia, nimicită de umilință și de durere.

Adevărate ori născocite, întîmplările n-au fost cercetate de aproape, de nimeni. Pesta era departe. Calea lungă, peste cîmpii pustii. Oamenii munciți de alte griji.

Era în miezul anului 1848. Kossuth ridicase steagul republicii libere a Ungariei. Honvezii lui Görgey și Hatvany, puseseră pe goană armatele imperiale și se treziseră deodată în față cu un dușman nou, dîrz și obraznic. Valahii unui oarecare practicant de avocat Avram Iancu, luptînd cu coase și cu ciomege, fortificați în văgăunile munților și conduși de popi care-și arogaseră impertinente titulaturi romane, de tribuni și centurioni.

Din multe castele, stăpînii bejeniseră spre locuri mai sigure. Cînd s-au întors, Armin Kemény nu le-a călcat nimănui pragul, nici nu le-a deschis ușile. Între zidurile umede, îmbătrînea ursuz și bărbos. Cînd apărea încruntat, cu flinta de vînătoare pe umăr și înconjurat de haita de cîini, sau cu cizmele înalte pînă peste genunchi și încărcat de complicate unelte de pescuit, toată suflarea omenească din cale intra în pămînt.

Căci asemenea întîlniri nu isprăveau bine. Întotdeauna descoperea o pricină de mînie, dezlănțuită în ocări răstite și în lovituri repezi de harapnic.

Înduioșare și dragoste nu arăta decît pentru cîini și pentru cai. Iar dintre vietățile omenești, numai pentru singurul copil care avea să-i prelungească neamul : Andor.

Cînd îl adusese în caleașcă de la Pesta, acest Andor număra cinci ani. Străveziu și palid, în haina de catifea albastră cu guler de valanciană, copilul deschisese ochii înfricoșat la aceste sălbatice locuri, fiindcă întîia oară ieșea dintre pernele moi, jilțurile cu picioarele scunde de broască, încăperile cu oglinzi cît peretele și parcul cu arbori domesticiți, retezați, aliniați și ajustați, ai palatului de la Pesta, pe țărmul Dunării, cu fața spre insula Margit.

Era fără vlagă, întîrziat în creștere, somnoros. Poate va fi fost nevoie de alt aer, aspru și rece, din înălțimile munților, pentru a biciui sîngele și a altoi vigoare acestui vlăstar de neam ostenit.

Părintele a crezut însă că va înlocui asemenea lipsă, crescîndu-l departe de moleșeala capitalei, îndemnîndu-l de timpuriu să capete dragoste de cîmp, de baltă, de vînat, trezindu-l odată cu zorile răcoroase, învățîndu-l să poruncească și să se ceară ascultat.

I-a adus dascăl, un călugăr cărturar de la Roma, pentru învățătură elină și latinească. Iar pentru cealaltă pregătire a vieții, un maestru de călărie și altul de vînătoare.

Aceștia din urmă, au fost trimiși nu peste multă vreme, îndărăt. Nu-și găseau folosire. Copilul arăta dragoste bolnăvicioasă numai pentru

carte şi pentru reverie trîndavă ; iar pentru exerciţiile violente, dovedea o repulsie femeiască.

O singură aşteptare a contelui Armin nu dăduse greş. Feciorul ştia să poruncească, să bată din picior şi să se facă temut. Într-atîta doar se adunaseră toate puterile sleite ale celor douăzeci de generaţii, care umpluseră hronicul Ungariei cu isprăvile lor.

Tînărul cu fruntea bombată şi cu ochii mutereşti, se învineţea de mînie cînd găsea împotrivire ; vinele scriau sfori groase în jurul tîmplelor ; privirea se aprindea fulgeroasă din leneşa visare. Ultimul Kemény nu-şi dezminţea măcar într-aceasta sîngele focos al familiei : era capricios şi despotic.

Ce-a însemnat viaţa celor doi singuratici în castelul cu porţile totdeauna zăvorîte, nimeni nu putea şti cu precizie. Argaţii erau puţini la număr. Cel mai apropiat sat, la două poşte. Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran se văzuse silit să reconstituie această existenţă din scrisorile de afaceri, actele, însemnările şi celelalte documente din arhiva familiei, pe care le puricase cu de-amănuntul vreme de două luni, cînd orînduise dosarul moştenirii. Îşi însemnase aceste date pe cele patru feţe ale unei coale de hîrtie, care-i stătea la îndemînă şi pe care, pentru mai multă uşurinţă a înţelegerii şi o mai repede scurtare a povestirii, mi-o va citi.

Deschise ghiozdanul burduhos de pe genunchi. Își vîrî înlăuntru nasul rotund încălecat de ochelarii înrămați în bagà de culoarea zahărului ars, și scoase la lumină coala scrisă mărunt, în care istoricul ultimilor Kemény se afla consemnat în ordine cronologică, așa cum era de așteptat de la un om atît de metodic și scrupulos ca tovarășul meu de drum.

Domnul avocat dr. Silvestru Hotăran își aburi ochelarii, îi șterse de praf cu o batistă, trecu cîrligele după ureche și citi această :

PRESCURTARE

Despre viața și actele defuncților Armin, Andor, Ana și Aranca Kemény, începînd de la anul 1860 pînă la anul 1926.

Februarie 1860. Junele conte Andor împlinește șaptesprezece ani. Cu prilejul aniversării, discuție violentă între părinte și copil asupra carierei ce urmează să-și aleagă tînărul conte. Contele Armin vrea pentru copil cariera armelor. Contele Andor o respinge indignat. Se declară mulțumit cu viața claustrată între cărți, afirmînd că nu dorește nimic altceva.

Iunie 1862. Contele Andor tînjește de o boală nelămurită. (Friguri ! Țînțari ! — sublinie avocat dr. Silvestru Hotăran.)

Mai 1863. Contele Andor din nou arată aceleași simptome. Febră, insomnie, oroare de zgomot și de mișcare. Un medic de la Pesta, adus

și consultat, prescrie aer liber, plimbare, vînat, canotaj, călărie, exerciții violente... Diagnoză: Criză tîrzie de pubertate. (Imbecilul, declară satisfăcut dr. Silvestru Hotăran. Imbecilul! Chinină trebuia să prescrie, nu exerciții violente!)

Ianuarie 1867. Contele Armin se răneşte singur cu puşca, la vînătoare. O lună de nemişcare în pat. Contele Andor comandă trei lăzi cu cărți, de la Pesta, Viena și Lipsca.

Iunie 1868. Contele Armin aduce din Germania şase perechi de pui de lutră, pentru aclimatizare în bălțile domeniului. Contele Andor începe o monografie a familiei Kemény, cu documente din arhiva familiei și cu date procurate prin corespondență cu abatele Matteo Bandello, de la diferiți călugări cărturari din Roma și Pesta, cu intrare liberă la Biblioteca Vaticanului și alte arhive publice și particulare.

August 1868. Contele Andor întrerupe lucrarea. Febră, insomnie, etc. (Iarăși țînțarii! — bate hîrtia cu dosul palmei, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran.)

Decembrie 1870. Contele Armin împuşcă într-o singură zi trei lupi. Contele Andor află documente încă necunoscute despre isprăvile cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, plecat cu oastea lui Frederic Barbarossa în a treia cruciadă.

Februarie 1871. Ceartă violentă între contele Armin și Andor. Abatele Matteo Bandello este

expediat în plină noapte, pe viscol, cu sania, sub învinuirea că, împotriva tuturor avertismentelor, întreține bolnăvicioasa înclinare a tînărului conte pentru „trîndăvia cărturărească". Copilul și părintele nu-și vorbesc două luni. Fiecare ia masa în cameră separată. Contele Armin împușcă doi lupi, mai multe vulpi și născocește două sisteme de capcane, după modelul propriu, pentru lutrele care s-au înmulțit simțitor. Contele Andor a terminat ultima parte de *Viața eroică a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény*.

Iulie 1874. Contele Andor cade la pat. Febră, viziuni, delir. (Anofelul ! dă din cap tovarășul meu de drum.)

Octombrie 1878. Contele Armin îndiguiește partea sudică a bălților, pentru a mări suprafața lacului numit „Lacul turcilor", în amintirea bătăliei unde au fost înecate rămășițele unei oaste turcești.

Contele Andor trimite pe ascuns bani abatelui Matteo Bandello să-i completeze știrile despre a treia cruciadă, din arhiva secretă a Vaticanului.

Aprilie 1879. Contele Armin aduce canal de apă pînă în parcul castelului, pentru a comunica direct, cu barca, pînă la Lacul turcilor. (Nenorocitul ! — surîde cu o mare compătimire avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Își aduce miasmele mai aproape de casă... Nu-i erau destul !) Contele Andor descoperă amănunte neașteptate

despre ultimii ani ai cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, căzut în captivitatea musulmanilor.

Iunie 1880. Contele Andor cade la pat de unde nu se mai ridică pînă în septembrie. Febră, viziuni, delir. Îi apare întîia oară, arătarea cavalerului Ştefan Kemény.

Ianuarie 1881. Bătrînul conte Armin se întoarce cu aprindere la plămîni de la vînătoare, zace două zile şi moare în dimineaţa de Sf. Iulian. Contele Andor, trimite răvaş abatelui Matteo Bandello, să sosească de urgenţă.

Martie, acelaşi an. Abatele Matteo Bandello se instalează în castel, aducînd două lăzi cu cărţi, documente transcrise, etc. Contele Andor capătă toate documentele doveditoare că eroul său, cavalerul Ştefan Koloman Andrei Kemény în captivitatea lui Saladin, trece la mahomedanism, se îndrăgosteşte de nepoata sultanului, o ia în căsătorie şi devine unul din comandanţii oastei turceşti care apără cetatea Zara, împotriva cruciadei a patra.

Noiembrie 1882. Contele Andor e ales membru corespondent şi membru de onoare al mai multor societăţi istorice de la Pesta, în urma primelor două volume din *Viaţa eroică a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény,* tipărite în primăvara aceluiaşi an.

Mai 1883. Contele Andor e din nou bolnav. Febră, delir, viziuni. În fiecare noapte îi apare arătarea lui Ştefan Koloman Andrei Kemény,

făcîndu-i un semn misterios şi dispărînd la cîntatul cocoşilor.

Iunie, acelaşi an. Contele Andor porunceşte să se taie toţi cocoşii din cuprinsul castelului.

August, acelaşi an. Discuţie violentă între contele Andor şi abatele Matteo, care îl învinuieşte de idei eretice, predilecţie pentru un erou sperjur, etc. Abatele Matteo Bandello este expediat la prima gară, în timpul nopţii.

Noiembrie 1884. În urma inundaţiilor, zăgazurile de la Lacul turcilor cedează, iar toată regiunea e acoperită de apă. Contele Andor comandă la Lipsca şi Viena, un ciclu de cărţi despre ştiinţele oculte, reîncarnare, spiritism, magnetism, etc.

Aprilie 1885. Contele Andor cere librarilor săi de la Pesta şi Viena să-i completeze operele lui Allan Kardek, Swedenborg, Samuel Taylor Coleridge, Sfîntul Denis Areopagitul, Ruysbroeck l'Admirable.

Iunie 1887. Contele Andor se îmbolnăveşte din nou. Febră, delir, viziuni.

Iulie, acelaşi an. Contele Andor intră în comunicaţie directă cu spiritul cavalerului Ştefan Kemény.

Ianuarie 1889. Contele Andor aruncă în foc manuscrisul părţii a treia şi ultima din *Viaţa eroică a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény.* Se decide să o refacă, după dictarea directă a spiritului, care acum îi e nedespărţit în castel.

Mai 1890. Contele Andor capătă după mai multe indicii, siguranța că este spiritul reîncarnat al cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény; după cum spiritul poetului celt Allan Kardek s-a reîncarnat în Hippolyte Denisard Rivail, șeful doctrinei spiritiste.

Ianuarie 1891. Contele Andor intră în corespondență cu mai mulți pionieri ai spiritismului din Europa și din America.

Iulie 1892. Febră, insomnie, delir.

August, același an. Contele Andor descoperă printr-o metodă ocultă care îi aparține, că rămășițele pământești din oastea lui Soliman Magnificul care s-au înecat în mlaștinile din jurul castelului numite „Lacul turcilor", au fost comandate de Hussein Ibuzolair, strănepot direct al cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény turcitul. Armata maghiară care i-a împins în mlaștini, înecîndu-i, luptase sub conducerea unui Kemény. Astfel căpitani din aceeași viță a familiei Kemény, se războiseră fără să se cunoască, unul pentru apărarea creștinității și altul pentru steagul verde, cu semiluna mahomedană. Contele Andor cere prin corespondență, de la diferite biblioteci din Pesta și Viena, date despre ocupația turcească în Ungaria, între anii 1520—1566.

Octombrie, același an. Informațiile obținute de la arhivele din Pesta și Viena îl nemulțumesc. Contele Andor renunță la ele, urmînd să le completeze prin mijlocirea unui medium.

Ianuarie 1893. Contele Andor, cheamă prin scrisoare, după recomandațiile baroanei Clara Peyron, cunoscută prin corespondență, celebrii medium, soții Florence și Nicholas Blacke.

Februarie 1893. Sosirea soților Florence și Nicholas Blacke. Contele Andor semnează o scrisoare, prin care oferă despăgubire de 20.000 coroane, soților Blacke, pentru o ședere de șase luni în castel.

August, același an. Plecarea soților Blacke. Contele Andor descoperă după o săptămînă, dispariția mai multor lucruri de valoare, între care, parte din bijuteriile familiei. Scrie o reclamație adresată justiției. Se răzgîndește și nu o mai trimite. Originalul petiției se află în arhiva familiei.

Aprilie 1894. Contele Andor își propune să caute un medium, printre persoanele simple și ignorante, care să nu-i înșele buna-credință. Scrie mai multe scrisori. E nemulțumit de toate răspunsurile.

Septembrie, același an. Încunoștințat de avocat că în domeniul de vînătoare al familiei, în pădurile vecine Sibiului, se află mai multe lăzi cu documente pînă atunci neglijate, contele Andor părăsește întîia dată castelul, la virsta de 51 ani. Rămîne două săptămîni, la Racovița, lîngă Sibiu. Oferă 30.000 coroane țăranului Gheorghe Porumbacu pentru a-i încredința fiica sa Ana Gh. Porumbacu, în care a găsit toate însușirile

unui medium excepţional. Gh. Porumbacu refuză.

Octombrie, acelaşi an. Prin intermediul avocatului din Sibiu, contele Andor ridică oferta la 40.000 coroane. Săteanul Gh. Porumbacu refuză.

Ianuarie 1895. Contele Andor face din nou drumul la Sibiu şi de aici la Racoviţa, pentru a stărui personal. Săteanul Gh. Porumbacu refuză.

Martie, acelaşi an. Prin intermediul avocatului, contele Andor cere în căsătorie pe Ana Gh. Porumbacu.

Aprilie, acelaşi an. Contract de căsătorie între contele Andor Kemény, proprietar, născut la 15 februarie 1838 şi Ana Gh. Porumbacu, profesie casnică, născută la 2 octombrie 1877. Contele Andor constituie dotă soţiei sale 200.000 coroane şi o rentă viageră de 3.000 coroane anual, săteanului Gh. Porumbacu din Racoviţa, comitatul Sibiului.

Septembrie, acelaşi an. Contesa Ana Kemény, încearcă să fugă noaptea, din castel, în înţelegere cu o servitoare care angajează căruţă, etc. Contele Andor surprinde servitoarea, o loveşte pînă la sînge. Contesa e închisă în cele două camere nord-vestice de sub turnul castelului.

Octombrie, acelaşi an. Contele Andor renunţă la şedinţele spiritiste şi magnetice. E îndrăgostit de contesă.

Noiembrie, acelaşi an. Contesa Ana Kemény, încearcă să trimită o scrisoare părinţilor, prin altă servitoare, cerînd să o elibereze numaidecît.

Contele interceptează scrisoarea. Într-un acces de violență rănește mortal servitoarea vinovată. Victima e îngropată lîngă capela castelului.

Decembrie, același an. Contele Andor comandă de la Pesta diferite cadouri feminine : bijuterii, haine, blănuri, etc. Se informează despre posibilitatea unei călătorii în Italia, ignorînd complet în viața pe care a dus-o pînă acum, atît mijloacele de călătorie, cît și formalitățile respective.

Martie 1896. Contele Andor și contesa Ana Kemény, plecară în călătorie în Italia.

Iunie 1896. Contele și contesa se află în Elveția.

Septembrie 1896. Întoarcerea contelui și contesei Kemény.

Mai 1897. Contesa Ana Kemény naște o fetiță care e botezată Aranka Maria Ștefania.

Ianuarie 1900. Contele Andor angajează printr-un birou de la Londra, o guvernantă pentru Aranka : Miss Elisabeta Landor.

August 1901. Contesa Ana se înecă în canalul din parcul castelului. Cercetările nu pot dovedi dacă e vorba de sinucidere sau de accident. Contele Andor încearcă să se sinucidă la rîndul său. E salvat de un servitor bătrîn — actualul păzitor al castelului. Zace o lună de pneumonie. Ridicat din pat, reia preocupările spiritiste și magnetice.

Cheamă spiritul contesei Ana.

Mai 1902. Febră, insomnie, delir.

Iunie, același an. O pereche de servitori, angajați de curînd, cer rezilierea contractului, sub cuvînt că nu pot locui sub un acoperămînt unde se arată în fiecare noapte o vedenie albă, care cutreieră coridoarele.

Septembrie, același an. Contele Andor se închide în bibliotecă unde guvernanta îl aude vorbind singur cu spiritul contesei Ana.

Aprilie 1903. Contele Andor face comunicări interesante societăților spiritiste, magnetice și diferitelor publicații spiritiste din Anglia, Franța, Germania și America, despre : fluidul magnetic, efluvii, corp astral, corpul odic, aura, materializări, etc.

Iunie 1905. Contele Andor scrie unui coleg spiritist că se află în posesiunea tuturor dovezilor că defuncta contesă Ana Kemény, fostă Ana Porumbacu din Racovița, era reîncarnarea principesei Azisa, nepoata sultanului Saladin. Aceeași de care se îndrăgostise acum șapte sute de ani cavalerul Ștefan Koloman Andrei Kemény și pentru care se turcise. Contele Andor, la rîndul său, fiind o altă reîncarnare terestră a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény, căsătoria sa nu fusese decît o repetare, dinainte dictată, a unui act din ciclul reîncarnărilor pămîntești. Copia scrisorii cu răspunsul se află în arhiva familiei.

Septembrie 1907. Contesa Aranka e internată pentru completarea studiilor, într-un pension din Cambridge (Anglia).

Ianuarie 1910. Contele Andor, prezidează congresul Uniunii spiritiste de la Londra, unde face senzaționale comunicări despre lanțul reîncarnărilor terestre, telekinezie, etc.

Iunie 1911. Contesa Aranka se întoarce în vacanță din Anglia. În scrisorile adresate colegelor de școală se arată cu totul încîntată de sălbăticia și atmosfera romantică a domeniului părintesc. Aici își poate exercita în voie pasiunea pentru vînătoare, pescuit, canotaj, etc. Se plînge că nu poate avea tovarăș la aceste expediții pe bătrînul conte, pe care îl descrie ca pe un ursuz, „cu frunte exagerată și cu barbă idem, de gnom" și care n-a fost niciodată să-și vadă pînă unde i se întinde hotarul moșiei.

Iulie 1913. Contele Andor face un voiaj la Londra, chemat de mai mulți confrați întru spiritism. Se întoarce însoțit de contesa Aranka, în penultima vacanță.

Decembrie 1914. Contele Andor e chemat la Budapesta pentru a da relații asupra legăturilor cu diferiți savanți englezi inamici. Contesa Aranka, obligată să rămînă în Ungaria, refuză să-l întovărășească în capitală. Vînează, patinează, a deschis copci în gheață pentru a pîndi lutrele aduse odinioară de bunicul Armin Kémény și părăsite în mod alarmant.

Iunie 1915. Contesa Aranka aduce un meșter de la Pesta să repare toate bărcile rămase în părăsire de la moartea bunicului Armin. Își petrece toată ziua pe apă.

Ianuarie 1916. Contele Andor nu mai părăsește biblioteca. Vorbește singur. Contesa Aranka își permite glume ireverențioase, care produc conflict între părinte și copilă. Contesa Aranka împușcă două vulpi.

Iunie 1916. Contele Andor e grav bolnav. Delir, de astă dată fără febră. Un medic, chemat de la Pesta, ordonă imediata îngrijire într-un sanatoriu. Contesa Aranka îl însoțește în capitală, unde intră soră de caritate într-un spital de răniți, pentru a nu rămîne inactivă. Aparițiа sa face senzație în anumite cercuri înalte din Budapesta. Un pictor celebru și nemobilizabil, cere onoarea de a-i face portretul. Contesa Aranka acceptă, dar nu-și poate găsi astîmpăr în timpul pozei. Mărturisește în această vreme pictorului, că nu poate suporta viața efeminizată din capitală și că abia așteaptă să se poată întoarce la viața liberă și pitorească de acasă.

Decembrie 1916. Consultul medicilor ajunge la concluzia că boala contelui Kemény e incurabilă, însă că poate dura zece, doisprezece ani. Contesa Aranka se întoarce la castelul părintesc. Vînează trei lupi în prima săptămînă.

Martie 1917. Contesa Aranka suferă întîia oară de singurătate. Insomnie. Într-un carnet de însemnări notează că o dezgustă abrutizarea servitorilor bătrîni. În două nopți consecutive i se arată vedenia albă din coridoare, de care pînă acum și-a rîs.

Iulie, același an. Febră, insomnie (A venit și rîndul ei ! dă din umeri domnul avocat dr. Silvestru Hotăran. Febră, adică : țînțari ! Malarie !)

Martie 1918. Sosește în convalescență, după ce a fost rănit pe frontul galițian, sublocotenentul în rezervă Tivadar Vágo, feciorul moșneagului servitor de încredere, care și astăzi păzește castelul Kemény, același care a scăpat de la înec, în august 1901, pe contele Andor. Tivadar Vágo e democrat și revoluționar. Vorbește entuziasmat despre revoluția din Rusia. De cîteva ori însoțește pe contesa Aranka în expedițiile cu barca în diferitele lacuri ale domeniului.

Mai 1918. Tivadar Vágo este rechemat la regiment, la Pesta. În tot cursul verii expediază respectuoase scrisori din localitățile unde se afla cu regimentul. Contesa Aranka născocește procedee noi de pescuit.

Iunie 1918. Contesa Aranka suferă de febră, temperatură, etc. Dar refuză să rămînă în casă. Pînă noaptea tîrziu, se află cu barca pe lac, vînînd sau pescuind.

Ianuarie 1919. Contesa Aranka vînează un lup și două vulpi. Tivadar Vágo a încetat să scrie. După informațiile ulterioare, se află înregimentat în armata revoluționară a lui Béla Kun.

14 martie 1919. Castelul Kemény e atacat de trupe neregulate revoluționare. Contesa Aranka împușcă doi soldați pe fereastră.

15 martie 1919. Trupele neregulate se retrag pentru a face front unei armate românești în înaintare. Apare locotenentul de rezervă Tivadar Vágo, comandant al unei trupe roșii, sfătuind servitorii să părăsească domeniul și în special pe contesa Aranka să se refugieze pentru a scăpa de răzbunarea soldaților împușcați. Contesa Aranka refuză.

18 martie 1919. Contesa Aranka dispare. Ultima dată a fost văzută seara, înainte de apusul soarelui, cu barca și cu o carabină militară.

19 martie 1919—20 decembrie 1926. Toate cercetările pentru a descoperi urma contesei Aranka nu dau nici un rezultat. Tivadar Vágo se află refugiat în Rusia, împreună cu mai mulți conducători ai revoluției ungare.

21 decembrie 1926. Contele Andor moare octogenar în sanatoriul Sf. Géllért din Budapesta, după ce timp de zece ani își pierduse cu desăvîrșire rațiunea și se socotea reîncarnarea terestră a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény.

22 decembrie 1926. Deschiderea succesiunii Kemény.

*

— Aceasta e tot, dragă domnule ! își încheie prea lunga lectură, avocat dr. Silvestru Hotăran. Acesta e tot, și întărește spusele mele. Un neam întreg scos din viață de anofel !... Toată

nebunia contelui Andor ; stricăciunea de nervi a fetei de țăran înălțată la rang de contesă și alegînd moartea sau fuga în locul vieții din asemenea temniță împresurată de ape, firea șuie a contesei Aranka și dispariția dînsei fără urme ; toate dovedesc că boala s-a încuibat adînc și că nici un altoi de sînge proaspăt n-a mai putut aduce salvare neamului. O vreme, am socotit că a fost o fugă romantică.

— Romantică și sentimentală ? am subliniat, fiindcă și eu preferam aceeași concluzie.

— Da, dragă domnule. Romantică și sentimentală. Mă cugetam că poate contesa Aranka, ascultînd pornirile ei plebee, a fugit cu feciorul servitorilor, locotenentul revoluționar... Informațiile mele au dovedit însă că Tivadar Vágo a plecat singur în Rusia după răsturnarea lui Béla Kun și că se află astăzi, amnistiat și om nevoiaș, de afaceri, la Pesta. Contesa Aranka n-a dat semn că este în viață. Toate publicațiile legale, în termen, n-au fost de folos... Succesiunea trece asupra ramurii depărtată a familiei, cu care ramul principal nu mai păstra nici o legătură de trei sferturi de secol... Castelul e păzit de slugile vechi, de credință. Slugi bătrîne și cu mintea bolnavă de nălucile frigurilor. Toți jură cu mîna pe Sfînta Cruce, că încăperile castelului și împrejurimile parcului sînt umblate noaptea de stafia contesei Aranka. Pînă ce nu plecase dînsa, era contesa Ana. Acum e contesa Aranka !... Vezi bine, dintr-această rătăcire a minții, dragă

domnule, unde i-a adus balta și țînțarii. Dealtminteri, dumneata cu ochii dumitale, ai să vezi și ai să te cugeți. Pe urmă ai să-mi dai mie dreptate, cum toți mi-au dat pînă-n ceasul prezinte. Ne apropiem...

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran își împături documentul cronologic. Îl închise în geanta doldora, verificînd minuțios toate resorturile încuietorilor. Apoi se întinse pe spate, cu un suspin de ușurare, între pernele moi ale mașinii.

Ne apropiam într-adevăr. Se simțea suflînd împotriva automobilului, vîntul jilav și mirosul putred, de apă stătută.

Șoseaua rămase înaltă, ca muchia unui dig, împresurată de o parte și de alta de smîrcuri glodoase. Ici-colo, din apele negre, se ridicau copaci noduroși cu scorburi imense și cu crengi torturate, care noaptea vor fi luînd desigur înfățișări spectrale de spaimă.

Zburau păsări necunoscute, speriate din păpurișuri care-și clătinau latele săbii vegetale.

Dar ceea ce neliniștea într-adevăr, strecurînd un sentiment insuportabil, de oroare și de dezgust, era întinderea aceasta de apă chiftită; abia de-un lat de palmă ridicată deasupra pămîntului; amestec de fertilitate și de putreziciune, cu flori cărnoase și păroase ca animalele vii și cu vietățile oribile, care se ghiceau mișunînd în globul gras, înnodîndu-se, tîrîndu-se, vînîndu-se; reptile și insecte cu o sută de picioare, moluște moi cu hidoase convulsiuni, li-

pitori închiotate în struguri băloși, un întreg univers vîscos și veninos, dospind ca într-o imensă etuvă.

Din humusul negru veneau valuri de fermentare acră.

Mici insule, scoțîndu-și cucuiele ierboase din fongositatea verzuie, păreau tot atîtea abcese intrate în putreziciune.

Departe, în zarea aburită de umezeală, sălciile moarte străjuiau domeniul acesta al iremediabilei tristeți, cu brațe carbonizate și ciunge, care speriau orizontul.

— Aur ! mormăi avocat dr. juridic Sivestru Hotăran. Un drenaj sistematic, și aur ar fi însemnat pămîntul acesta untos ca păcura...

N-am răspuns.

Ochii se chinuiau să desluşească din fuga mașinii, dacă ceea ce-mi părea uneori că mișcă mătreața spongioasă a apei era un pistil de floare monstruoasă ori numai un bot de animal cuibărit în nămol.

Strigătul claxonului fu bizar și mat. Cu toată sonoritatea absorbită de smîrcuri. Un strigăt înăbușit cu vată. Și roțile călcau acum fără zgomot, pe drumul capitonat cu iarbă, tăiată din șosea pînă la porțile de fier ruginit.

Nu se mișca nimic. Totul era părăsit și deșert, cum n-ar mai fi locuit nimeni de o sută, de sute de ani.

În poarta cu rugina asudată de umezeală, un singur semn al veacului ne reintegra în timp.

Publicația roșie de licitație, lipită cu clei de făină.

— Dorm ! se impacientă avocat dr. Silvestru Hotăran. Dorm, bestiile ! Mai sună ! porunci șoferului.

Abia la a treia chemare, în dosul porții se auzi cineva mișcîndu-se, scrîșnind zăvoarele, și grele, laturile se deschiseră izbindu-se de perete.

O jivină de om, păroasă, cu mîinile pînă la genunchi, își ridică pălăria verzuie cu labă de iepure la ceafă.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran vorbi mînios ceva în limba lui Petöfi, din care n-am fost vrednic să înțeleg niciodată un singur cuvînt. Omul răspunse mergînd cu pălăria în mînă, lîngă mașină, pe drumeagul năpădit de buruieni.

De după zid apăru o monstruoasă arătare : un gușat cu traista de carne lucioasă, căscînd ochii cîrpiți, rînjind dinții galbeni într-un rîs grotesc și strîmbîndu-se tîmp la noi. Cînd mașina fu lîngă el, dădu un răcnet și dispăru fluturîndu-și zdrențele.

— Poftim ! Vezi și dumneata, dragă domnule, printre ce oameni sîntem condamnați să trăim cîteva zile... se tîngui avocat dr. Silvestru Hotăran, descurcîndu-și picioarele dintre pachete și scoborînd cu un geamăt.

M-am tras cîțiva pași îndărăt, să cuprind în întregime cu privirea, fațada castelului cu stafii.

Răspundea exact închipuirii : cu cele două rînduri de ferestre înguste și opace, cu turnu-

rile laterale, cu ușile înexpugnabile de stejar ferecat în ținte, cu mușchiul ruginiu, crescut între blocurile de piatră. Era solemn, întunecat, invadat de umezeală. Fuliginos și mut.

— Ai timp ! mă strigă avocat dr. juridic Silvestru Hotăran din capul scărilor. Ai timp să-l vezi, mai tîrziu... Toată mizeria e dincolo, în cealaltă fațadă, spre parc... Acum să ne scuturăm praful, dragă domnule, să ne dezmorțim, să ne spălăm ochii și să aflu ce surprize mi-a mai pregătit justiția. Îmi spune acest Micloș, că am primit telegrame și acte... Mie nu-mi plac niciodată telegramele. Nu anunță decît complicațiuni neprevăzute, după cum vei fi aflat și dumneata...

Am renunțat să văd deocamdată „mizeria" de dincolo — cum o numea avocat dr. Silvestru Hotăran, și l-am urmat pe scările intrării.

M-am oprit orbit, să-mi deprind ochii cu întunericul și plămînii cu mirosul înecăcios și iute, de mucegai. M-am lovit de un om rece și am sărit repede în lături.

Omul era numai o armură ; iar alte armuri, cu coifuri pe ochi și cu gesturi încremenite, păzeau sala de jur împrejur.

Avocat dr. Silvestru Hotăran își aruncă în cea mai desăvîrșită lipsă de pietate, cascheta în pumnul metalic al unui fost Kemény ; pardesiul de praf, pe brațul altuia : apoi, nerăbdător, desfăcu telegramele și adresele justiției, apropiindu-se de lumina ușii.

După mormăielile guturale am înțeles că nu-i aduceau vești pe plac.

Păși apăsat pe lespezile de piatră, cu mîinile la spate, mototolind între degetele grase cît cinci perechi din *würști* congestionați, vraful de hîrtii. Se opri în fața unei armuri cu pieptul de metal lucios. O măsură din vîrful prelung al picioarelor articulate, pînă în creștetul coifului cu crucea dublă. Și amîndoi : uriașul înalt, dar cu mijlocul subțire în solzii lați de oțel, și omul în contemporan veston de stofă englezească, îmbumbat peste abdomenul sferic, au părut un moment că se înfruntă cu un egal dispreț.

Avocat dr. Silvestru Hotăran întoarse brusc spatele omului de fier și se însenină la figură. Îmi fu ușor să pricep că nu se încruntase nicidecum agresiv la armura inofensivă, ci numai că meditase la neprevăzute complicații ; că găsise o dezlegare și că luase o hotărîre.

— În definitiv, putea fi ceva și mai rău ! rosti avocat dr. Silvestru Hotăran. Imaginează-ți dragă domnule, că trebuie să amînăm cu patru zile termenul și că trebuie să mă prezint la reședință, chiar astăzi. (Consultă ceasul priponit cu lanț gros de aur, între nasturii vestei.) Adică să plec în cel mult o oră, dacă vreau să ajung înainte de închiderea tribunalului. Cum facem ? Te-am încurcat de la treburile dumitale...

— Facem foarte simplu ! am răspuns cu voioșie, ca unul care nu prea aveam cine știe ce treburi de încurcat și nu păstram agendă plină de misterioase hieroglife, pentru întrebuințarea dinainte destinată a zilelor și a ceasurilor. Simplu, fiindcă rămîn aici, dacă nu încurc pe nimeni... Dumneata te duci la reședință. Te întorci, cînd ai terminat. Îmi lași ceva din provizii. Slavă Domnului, este de unde ! Această împrejurare îmi face chiar plăcere. Am timp să cercetez pe îndelete biblioteca.

Nu mărturiseam adevărata pricină. Că mă ademeneau mai ales aceste două, trei zile, fiindcă mai bine voi înțelege romanticile și fumegoasele peripeții, atît de prozaic rezumate de avocat dr. Silvestru Hotăran, în referatul său sec ca un raport de expertiză.

Singur, eliberat de prezența preaterestrului meu tovarăș de drum, voi avea răgaz să respir această atmosferă. Să mă înveninez de ea ! — cum spunea avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Și să reconstitui acest împătrit roman, altfel de cum îl voia interpretarea lipsită de fantezie a celui mai înverșunat și corpolent dușman, pe care l-au avut cîndva bălțile, țînțarii și malaria.

Tovarășul de drum prețui însă în felul său această promptă hotărîre. Mă găsi „băiat fain" — și mă bătu afectuos pe umăr cu palma-i lată cît broasca țestoasă.

— Nu crede că n-am înțeles !... Ce plăcere poate să-ți facă trei zile de plictiseală, singur, în ticăloșia de-aici ?... Adevărul este că în delicateţea dumitale, dragă domnule, nu vrei să mă incomodezi și ești gata să te sacrifici. Apreciez aceasta !... Dar fiindcă așa ai hotărît, așa să rămînă ! Acum, hai să ne spălăm ochii și să gustăm ceva...

L-am lăsat pe avocat dr. juridic Silvestru Hotăran în aceste dulci iluzii asupra presupusei mele delicatețe și am mers să ne răcorim ochii.

Ștergîndu-și mîinile cu șervetul, vrăjmașul anofelilor observă pe sticla ferestrei un imprudent inculpat. Își așează repede ochelarii pe nasul rotund, se plecă să-l studieze cu cea mai mare luare-aminte și se ridică pufnind de satisfacţie :

— Anofel ! mă asigură. Observi colea, cum ține coada ?... Ceilalți, vulgari și inofensivi, o poartă în jos. Acesta o ține ridicată : canalia e infectată de hematozoar. Exact ceea ce-ți spuneam.

Am mulțumit pentru acest supliment de informații, care-mi rememorau îndepărtatele lecții de igienă de pe băncile școlii. Dar n-am arătat prea gravă alarmare. Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran înțelegea însă altfel lucrurile. Se apropie în vîrful picioarelor, încruntat sub ochelarii bombați, cum ar fi pîndit pe la spate un teribil adversar, ridică mîna cu lentă pre-

cauțiune și brusc, cu degetul, îl strivi într-o asasină răsucitură.

Abia mi-am stăpînit înveselirea. Îndeletnicirile prea gravului avocat dr. juridic erau îndestul de comice și de-un efect derizoriu. Ucisese unul ; dar cele patru mii de jugăre de smîrcuri mai furnizau încă vreo cîteva milioane de „canalii". Războiul era cu totul inegal. Inamicul se bucura de rezerve inepuizabile.

— Să nu uit cumva, să-ți las chinina ! își aminti avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Și am să te rog serios, să iei în fiecare dimineață și seară, cîte o doză. Nu vreau să te am pe suflet...

— Eh ! Pentru conștiința unui avocat, o victimă mai mult ori una mai puțin...

— Iertare, dragă domnule ! Conștiința mea e limpede ca acest cristal ! — se apără avocatul dr. juridic, dovedindu-se încă o dată impermeabil la frivolele glume.

Și spunînd, luă în mînă, de pe masă, un pahar de cristal, să-mi arate în zare cît de virginală își simte conștiința.

Paharul era prăfuit, cu urme opace și grase ca o placă de amprente digitale.

— Trebuia șters nițel în prealabil !... am întins batista cu nevinovăție.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran binevoi, în sfîrșit, să surîdă biruit, așezînd la loc paharul cel ce arăta mai scîrnav ca o conștiință încărcată de criminal.

— Domnule, domnule, sînteţi cu toţii niște... Nici nu găsesc cuvîntul... Niște... răi !

— Răi, doctore... Adevărate „canalii", ca anofelul.

— Lasă ! Am să te văd eu !... mă amenință cu degetul gras și roșcovan, ca un veritabil francfurter cu hrean. Acum să te predau lui Micloș. Îți las cheile. Trei zile rămîi aici, singurul custode.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă predă lui Micloș care cu toată bătrînețea gîrbovindu-i spinarea, lipi călcîiele cizmelor milităreşte și rosti respectuos, ceva, cam așa :

— *Egészenrendelkezéséreállok !*

— Ce spune ? am întrebat.

— Ci dracu să-l ia ! îmi tălmăci avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Plecăciuni de-ale lor, de-ale slugilor. Zice că-ți stă la dispoziție.

— Răspunde-i că-i mulțumesc, dar că n-am să prea am nevoie. Cum nu înțeleg nimic din limba onorabilului Micloș, nici n-am să-i pot cere nimic !...

Avocatul dr. juridic îi transmise această sinceră părere de rău, la care moșneagul îmi răspunse tot atît de respectuos și servil ceva, cam ca :

— *Sziwesenfelajánlomönnekszolgálataimát !*

— Să-mi dea înainte de toate un foarfece ! am exclamat rîzînd. Ca să pot despărți subiectele de predicat...

Tovarășul nu aprecia însă ușurătatea generoasă cu care acceptam aceste noi complicații ; după cum și Micloș mi s-a părut crunt ofensat de veselia mea prin nimic justificată.

Nu răspundeau cu zîmbet măcar de politețe, la această exuberanță mai mult sau mai puțin meridională. Amîndoi mă dezaprobau, deși pentru motive diferite.

Dar ca să mă scutească de neînțelegerile viitoare din lipsa unui tălmaciu, avocat dr. Silvestru Hotăran porunci din vreme unde să-mi fie pregătit patul, la ce oră să se servească masa și alte vulgare amănunte ale cotidianului.

Mi s-a părut că sluga arată un fel de teamă surprinsă și că mă privește cu dezaprobare.

— Ce vrea ? am întrebat.

— Prostii ! rosti cu dispreț avocat dr. Silvestru Hotăran. Au început iar, cu prostiile lor !... Se miră cum ai să dormi singur aci trei nopți. Întreabă dacă nu te temi de stafii ! Se pare că domnița Aranka a început să se plimbe iar prin coridoare și prin parc... Zice că nimeni n-a rezistat... Acum opt ani, un locotenent român încartiruit aici a plecat după prima noapte... N-a vrut să spună de ce ; dar a preferat să doarmă cu soldații în corturi... Iar acum trei ani, un servitor tînăr, un flăcău tocmit să taie copacii bătrîni din parc, s-a înecat după a doua noapte... Cum vezi, te las în plin mister, dragă domnule ! Noroc că n-am grijă ; ești destul de

civilizat ca să nu te impresioneze basmele acestor sălbatici.

— O, cît despre asta ! am spus cu bărbăție și cu un gest larg, care desfidea toate duhurile tenebrelor.

Apoi, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, ordonă să descarce cele o sută și una de pachete, supraveghe orînduiala lor la rece, îmbrăcă mantaua de praf de pe mîna țeapănă a armurii transformată în cuier, se scufundă între pernele moi ale mașinii și porni spunînd șoferului să mîne cu viteză maximă.

— Ia seama, anofelul ! îmi recomandă ultima oară, agitînd mîna cu degetul ridicat într-o protectoare amenințare.

— Și stafiile ! am spus, din capătul scărilor, cu un rîs stupid.

Poarta se trînti grea închizîndu-mă înlăuntrul zidurilor de piatră, înalte cît trei staturi de om.

*

„În sfîrșit, singur !“ am răsuflat bucuros ca un erou de vodevil, clătinînd veriga pe care se aflau înșirate cheile uriașe și pornind să cutreier încăperile.

Pînze prăfuite de păianjen atîrnau în lumina ușilor, grele ca draperiile. Cu repulsie, trebuia să le sfîșii, ca să trec dincolo.

O vietate cenușie — șoarec sau altceva ? — se mistui sperios, dintr-un ungher în alt un-

gher. Umbra rece și umedă coclise luciul metalelor. Praful se așternuse pretutindeni verzui.

Am încercat să deschid o fereastră — atît de înecăcios și mucegăit era aerul! Dar fereastra înaltă, prinsă în zăvoare îngroșate de rugină, se împotrivi, sîngerîndu-mi degetele.

Lumina filtra vînătă, bolnavă și tristă.

Și tăcerea fu, într-adevăr, intolerabilă.

Îndată, toată voioșia-mi pieri.

Din jilțurile seculare exala miros de mort. Tablourile pereților priveau cu o fixitate inumană. Perdelele se clătinau la trecere; încuietorile scrîșneau strident; o ușă de dulap se deschise singură și atît de brusc cînd am ajuns în față, încît am tresărit.

Cu luare-aminte încordată, țineam socoteală de fiecare coridor, ca și cum s-ar fi putut să mă rătăcesc în cine știe ce vast labirint. Și m-am surprins trăgînd cu ochiul îndărăt, ca și cum s-ar fi putut să-mi pășească pe urme cine știe ce dușman perfid.

Umezeala de hrubă, desigur, și nimic altceva mi-a strecurat de-a lungul spinării un fior.

Dar în clipa aceea m-am disprețuit.

Ca să mă birui, am pășit îndată mai apăsat, fluierînd cu o falsă nepăsare, cum fac toți fricoșii, și aplecîndu-mă cu o silită atenție, să cercetez de aproape ornamentele sculptate ale sipetelor și scrinelor, vasele fine de faianță, panopliile de vînătoare, stofele vechi.

Nici o culoare vie. Totul, opac și mat.

Totul atît de străvechi şi de minat de jilăveală, încît s-ar fi spus că un singur pumn izbit într-o masă, ar preface-o într-o movilă de fărîmituri roşcate, cum se macină inima putredă a butucilor mucezi în pădure.

Dar mai ales mirosul acesta, care sufocă, şi tăcerea aceasta intolerabilă.

Abia în biblioteca dreptunghiulară, între zidurile răftuite de cărţi, m-am simţit într-un adăpost prietenos. Nu m-am temut de prezenţa duhului nevăzut : bătrînul maniac care zăvora uşa să vorbească în inofensiva lui nebunie cu spiritul contesei Ana şi să îmbrace costumul reîncarnatului cavaler Ştefan Koloman Andrei Kemény. Aici îmi era pasiunea mai tare ! Lacom am deschis dulapurile, m-am căţărat pe scaune să citesc titlurile cu aurul verde, am răscolit rafturile. Mă aşteptă dintru-ntîi o dezamăgire. Nu se afla ce căutasem. Cărţi indice şi cărţi oculte. Reîncarnaţii, revelaţii, magie, magnetism : William Crookes, Léon Denis, Maxwel, Rousel Wallace. Numai în fundul rafturilor, şi numai după ce-am dat la o parte evangheliile spiritiste, am descoperit, înăbuşite de această invazie mai recentă, tomurile vechi care făcuseră faima de odinioară a bibliotecii Kemény. Infoliile bătrîne de două şi trei şi patru veacuri : ediţiile după care alergi o viaţă de om. Mi se curmă respiraţia de emoţie, ca vînătorului care-a descoperit, unicul în lume, magica floare de feregă.

Înfrigurat, coboram cu un vraf în brațe, și fără să-mi mai scutur colbul înecăcios de pe haine, deșertam cărțile pe masa imensă din mijlocul sălii, răsfoiam filele, căutam gravurile despre care se știuse pînă acum că există într-un singur exemplar și cărora le găseam perechea încă necunoscută. Ce lăcomie de avar! Încă și încă... Un *Plutarh* din 1509 cu semnătura lui Rabelais. *Introducere în viața smerită* cu o scrisoare autografă și ignorată, a Sfîntului Francisc din Sales. Cărți cu armele principilor Ungariei. *Principele* lui Machiavel, cu adnotații de mîna autorului. O comoară prețuind tot atît măcar, cît întreg acest castel cu cele patru mii de jugăre de bălți, smîrcuri și țînțari.

Mă bucuram că în nevinovata sa ignoranță, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran va trăda fără voie interesele clienților, risipindu-le pe un preț de nimic. Îmi pregăteam figura nepăsătoare cu care să cîntăresc fiecare tom, prefăcîndu-mă că îl voi cumpăra în silă. Și cu aceste gînduri înfame, întorceam cu pioasă luare-aminte foile late ale unei *Biblii* din veacul al șaisprezecelea, în legătura lui Nicolas Eve și cu gravurile fin tăiate de un maestru necunoscut, cînd pași m-au făcut să ridic ochii cu o tresărire, încît îmi lunecă tomul greu din mîini.

— Stupid! m-am mustrat singur, înciudat pe această tresărire de spaimă. Cine altcineva, ar fi putut să fie?

Căci nu era decît Micloș, moșneagul, și o bă-bușcă tot atît de gîrbovă și scundă ca el.

Înaintaseră amîndoi, și se opriseră ca două mizerabile cioturi omenești, supraviețuind din alt veac, ca tot ce ne înconjura aici, în hainele lor largi, uzate și fără culoare ; cu brațele lor lungi, spînzurînd pînă aproape de dușumele ; cu obrazurile lor zbîrcite, uscate și pergamentate, care semănau leit, cum sfîrșesc prin a se asemăna între dînșii toți bătrînii după ce-au trăit o jumătate de veac împreună.

Înaintaseră și se ploconeau. Întrebau ceva și n-am înțeles.

Moșneagul rosti o duzină de cuvinte, din care n-am prins decît un lanț de sunete enigmatice, cam ca acestea :

— *Ouszolgákbörönd jeiketlefogjákrakniklserje-elazuratist ?*

Femeia îl întrerupse, ca să spună cu glasul ei fonf, ceva care s-ar apropia de :

— *Podgyászukrolgondoskodnifolok !*

— Ce dracu vreți, stimabililor, de la mine ? am întrebat cu aerul cel mai amabil din lume.

— *Kérem !* rostiră amîndoi într-un glas

— *Kérem — nekérem,* sînteți tîmpiți de nu mă lăsați în pace ? Nu vedeți că nu înțeleg nimic ?

Moșneagul se ploconi cu foarte mare bunăvoință, începînd iarăși, cu *gakboroc* și *krakuik* și *zolgoborok.*

Baba nu se lăsa mai prejos și fonfăi repede, un fel de :

— *Mivelszolgálhatokönnek ?*

— Sînteți nebuni ! am strigat, scos din sărite. Duceți-vă dracului !

— *Örömest !* îmi părură că au căzut amîndoi de acord.

Dar nu se mișcă nici unul.

Dimpotrivă. Începură să discute ceva foarte aprins între dînșii, vîrîndu-și degetele prelungi în ochi, privind din cînd în cînd la mine ca la un obiect neînsuflețit, încrucișîndu-și palmele pe piept, cu ochii ridicați în plafon, cum s-ar descărca de orice răspundere și din nou întărîtîndu-se în controversa fără sfîrșit.

Era, se vede, la mijloc, ceva foarte grav, dar care mă lăsa cu desăvîrșire indiferent, de vreme ce nu înțelegeam despre ce e vorba. Nu-mi puteam desprinde ochii în schimb de la figurile lor în care orice umanitate era uscată. Fără buze, cu pielea vînătă cenușie, cu gingiile violete, dezgustătoare, boțiți de atîtea crețuri cîte n-aș fi crezut vreodată că pot să încapă pe-o atît de redusă suprafață de piele, cu ochi sticloși de huhurez și cu tot scheletul împuținat, păreau doi vrăjitori din cei care fierb băuturi blestemate din labe de mort, piele de broască și inimă de motan negru, dezbrăcîndu-se la piele în miezul nopții, ca să joace dansurile lor deșănțate, atunci cînd lumina cretoasă a lunii face cîinii să urle de groază.

Femeia își trăgea din cînd în cînd tulpanul negru pe ochii uzați ; bărbatul își scărmăna favoriții alb-gălbui, așa cum se văd pe portretele cunoscute ale lui Frantz Josef. Dar lămurit era, că împotriva înfățișării lor de prepuși vrăjitori, nu-mi purtau nici un gînd dușmănos ; ei veniseră numai pentru a mă convinge să fac ori să nu fac un lucru care le sta pe inimă. Ce ? Numai Dumnezeu îi putea înțelege.

În mijlocul unei fraze am auzit un „*nem*" — și mi-am adus aminte că e singurul cuvînt din graiul lui Petöfi, al cărui înțeles îl cunoșteam cu precizie.

— *Nem !* Nu ! *Nem !* am strigat energic, foarte satisfăcut că-mi pot afirma o voință pe înțelesul lor.

Amîndoi tăcură bruse și întinseră brațele în lături. Semn că întru cît îi privește, și-au făcut datoria și că de acum, totul rămîne în voia mea și pe răspunderea mea.

Micloș îmi făcu semn să-i urmez.

Am trecut dintr-o sală în alta, pînă într-o încăpere luminoasă și tinerească, adevărată oază neașteptată și surîzătoare, în acest sumbru castel. Totul, fu deodată viu, colorat și fragil.

Nedefinit, în orînduiala lucrurilor, sau mai degrabă în încîntătoarea neorînduială, se desprindea nu știu ce capricioasă mînă și ce vivace prezență, străină cu totul de muceda atmosferă a celorlalte odăi, vaste cît catedralele și întunecoase ca temnițele.

Pereții erau spoiți alb ; albă blana de urs de sub picioare ; albe perdelele ; totul alb și printr-un miracol, nemucegăit, necoclit, neînverzit de invazia umezelii.

Moșneagul strîmb, cu picioarele scurte și arcuite, călcă respectuos în vîrful cizmelor. Îmi arătă un pat alb — pat de pension — și cu semne de mut, întrebă dacă acolo într-adevăr doream să-mi facă așternutul, cum desigur poruncise avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Am dat din cap afirmativ. Conversația noastră, după neizbutitele tentative, se afla astfel redusă la pantomimă.

Am dat din cap, și Micloș mă privi cu dezaprobare. Își mormăi nemulțumirea și, luînd o plapomă și o pernă imaginară, se îndreptă cu acest bagaj invizibil spre ușă, vrînd să-mi arate prin aceste semne că-mi poate găsi aiurea un culcuș măcar tot atît de mulțumitor.

— *Nem !* am poruncit energic, arătînd patul. *Nem !* Aici vrut dormit eu ! am strigat cu acea inevitabilă imbecilitate a omului care se crede mai ușor înțeles de un străin, dacă răcnește din răsputeri cuvintele ca pentru surzi și dacă-și scîlciază graiul matern. *Nem !* Aici vreau dormit !

Moșneagul înclină supus fruntea pleașă.

Vorbisem cu fața întoarsă spre cele două ferestre, fiindcă patul cu pricina își avea căpătîiul chiar între perdele.

Şi m-am întors brusc, simţindu-mă privit de la spate, cum în cea mai compactă şi lărmuitoare mulţime, ştii deodată că te-a fixat insistent o privire. Am ridicat capul.

Dintr-un portret alb, mă priveau doi ochi verzi. Iar în aceeaşi clipă cînd îi văzusem verzi, mi-am şi spus că nu sînt într-adevăr verzi, ci aurii şi negri şi viorii în acelaşi timp, schimbători, profunzi, şi hipnotici cum sînt ochii de leopard.

Portretul era recent după factură şi după puritatea culorii; veşmîntul alb era al surorilor de caritate. Am înţeles îndată.

— Aranka? am întrebat.

— Aranka! vorbi încet femeia bătrînă.

Şi cu mîna uscată la gura ei de vrăjitoare, îşi clătină capul, cu sughiţ de tînguire puerilă.

M-am uitat surprins la obrazul tăbăcit de mumie, la ochii uzaţi, atît de uzaţi încît de mult îşi vor fi secătuit izvorul uşurător al plînsului; bieţi ochi decoloraţi şi înfundaţi în văgăunele orbitelor, ca drojdia palidă de lumină pe fundul sleit de fîntîni.

Era atîta jale concentrată şi neputincioasă, atîta adoraţie înduioşătoare în această gîrbovă şi dezgustătoare făptură, din care crezusem orice simţire omenească uscată, încît odată cu mila, mi s-a strecurat şi o mare mustrare pentru nevrednica-mi nesimţire cu care mai înainte mă răstisem şi le batjocorisem statornica lor fidelitate de slugi. Baba nu-şi desprindea

ochii de la portretul din perete, clătinînd capul ca o grosolană păpușă deșurubată din jocul vasilachilor și își ridică poalele șorțului negru spre colțul pleoapelor creț de gutapercă : gest femeiesc de plîns, rămas din vremea cînd va fi avut încă lacrimi.

Moșneagul căută în altă parte.

Spuse ceva în limba lor necunoscută. Vorbiră ceva, în limba lor necunoscută.

Nu-i mai găseam odioși și dezgustători. Nu mai aflam nimic în ei, din brutele atît de sumar și aspru judecate, de avocat dr. juridic Silvestru Hotăran.

Erau niște slugi bătrîne și credincioase, peste care trecuseră toate întîmplările și care mîine vor fi alungate de stăpînii cei noi. Ei numai știau, ei numai simțiseră și trăiseră viața ciudată a solemnilor seniori de aici, cu toate nebuniile și inexplicabilele lor capricii.

Eu eram un simplu intrus. Un cumpărător. Un complice al devastării.

Eram dușmanul.

M-am apropiat de o fereastră, ca să nu le înfrunt privirea. Fereastra răspundea în ecalată față dă, spre parcul inundat de ape. Încă nu-l văzusem. Era doar prelungirea smîrcurilor nemărginite pe unde-am venit, cu aceleași ochiuri de apă stătută, cu același humus negru și veninos, umflat de toată fecunditatea putreziciunilor. Copaci de cîteva ori seculari înălțau cioturi scrofuloase, brațe ciunge, crăci aș chiate.

Iar cei căzuți de-a curmezișul potecilor năvălite de apă, arcuind punți scorburoase și diforme, măreau dezordinea și desăvîrșita paragină. Unii erau surpați numai pe jumătate. Se rezemaseră în prăbușire pe crengile celorlați. Era în plin august și aproape toți nu mai purtau frunze : negri și morți, devastau peisajul.

Soarele, oblic în asfințit, turna găleți de sînge purulent peste bălțile ruginite. Un stol de corbi descinse în roată de funingine, cum îi știam năpustindu-se pe cîmpurile de cadavre.

Irezistibil, chemarea smîrcurilor înmiasmate mă îndemnă să cobor.

Slugile dispăruseră din încăpere, fără să-i aud plecînd. Portretul mă fixa cu ochii impasibili : verzi și negri și viorii. Pe buze, pictorul izbutise fericit să surprindă un început de zîmbet care încă nu se hotărîse să fie zîmbet, și lucea făgăduindu-se numai în adîncul privirii. În orice caz, un mare maestru, un subtil și mare maestru ! — îmi spuneam, coborînd scările sonore și late, din sala cu armuri. Am trîntit ușa grea, am înconjurat zidul din față, pe patul moale de mușchi și de ierburi tîrîtoare.

Gușatul în zdrențele cafenii, răsări de după o scorbură, rîse tîmp, gîlgîindu-și traista lucioasă de la gît, fugi după alt copac. De acolo, se ivi să vadă încotro apuc. Am vrut să-l chem, biruindu-mi scîrba. I-am întins palma, cum încerci să îmblînzești un cîine... Gușatul prinse curaj, părăsi ascunzătoarea, se apropie ocolit cu

rîsul oribil care-i dezvelea dinții galbeni și tociți, cu pieptul dezgolit care-i arăta smocurile de păr, roșcate și grețoase. Venea și se hlizea fricos, trăgînd din cînd în cînd cu coada ochilor îndărăt.

Apoi, deodată, fără motiv, din cine știe ce năzărire, începu să se vaiete cu un fel de schelălăială animalică și o rupse la fugă printre tufișuri.

L-am lăsat ascuns, pîndindu-mă.

Pășind din piatră în piatră, pe potecile dospite de apă, am fost de la început izbit în față, de duhoarea germinațiilor, ca de-un răsuflet înveninat.

Glodul cleios fermenta cu bulbuci. Am trecut pe punțile putrede de trunchiuri răsturnate, am sărit peste gropile pline pînă la gură, speriind broscoi rîioși care zvîcneau neașteptat ca pietroaie aruncate de o mînă nevăzută, am păsit peste scînduri muiate de umezeală, care se sfărîmau sub greutate, fără nici un sunet.

Nu aveam ce vedea mai departe : aceeași apă băloasă, aceleași plante grase și apoase, aceleași liane fleșcăite de putrezeală, aceeași hidoasă palpitație de animale moi, de păianjeni fugind spasmodic pe luciul imobil, de rîme, de viermi, de larve, aceleași ciuperci obscene care se sfărîmau fragile la cea mai mică atingere, aceleași movile de țărînă neagră, ieșite din mătreața buboasă ca abcesele și în care piciorul înșelat, nu găsea rezistență și se scufunda pînă la glezne,

lăsîndu-te să simți sub talpă zvîrcolirea scîrboasă a unei vietăți pe care ai strivit-o și se smulge ; toate le-am cunoscut îndată și totuși ceva mai puternic mă atrăgea mai departe, să văd, încă. Încă, ce ?

Am ocolit un bazin negru și neclintit, din care se prelungea canalul cu apă tot atît de mocnită și neagră pe sub o boltă a împrejmuirii, pînă în miezul lacurilor adînci, de departe.

O barcă își scufundase botul surpat, pe jumătate. Stîlpi de fier, cu verigi ruginite și noduri de funie putredă, arătau că aici se aflase popasul bărcilor, de unde mai demult contele Armin, mai încoace Aranka, porneau spre iazurile fără capăt.

Acum nu mai rămăseseră decît scînduri curbe, îngropate în nămol. Și lopețile frînte.

Am pus mîna pe-o asemenea vîslă. Lemnul muced se îndoi moale ca aluatul. Iar în palmă, fugiră gîngănii roșcate și negre, cu o sută de deșănțate picioare. Le-am scuturat, cutremurat de scîrbă.

Pe muchia canalului, cu pietrele parapetelor prăbușite, am trecut pe sub bolta împrejmuirii, afară, de unde se desfăcea nemărginirea smîrcurilor.

În asfințitul deodată stins, nesfîrșitul movilelor spongioase, brăzdate de canaluri stătute și presărate cu ochiurile păcurii, mă împresură într-o vastitate sinistră. Cît cuprindeau ochii, aceeași chiftea1ă de apă, aceleași ierburi încîlcite,

aceeași răsuflare pestilențială. Zburau fluturi grei cu aripile de vată neagră, cu trupurile groase cît omizile. Și bîzîiau mărunt țînțarii — „anofelii avocatului dr. Silvestru Hotăran !“ — am gîndit, vrînd să-mi aduc o înveselire care nu veni.

Pe luciul de smoală al peteceelor de apă mai adînci, nuferi albi și galbeni pluteau pe micile lor bărci ovale de frunze ; dar nu aveau nimic din gingașa candoare cîntată în stihuri.

Cărnoși și putrezi ; păreau tot atîtea răni ulcerate.

Am să înnoptez aici ! — m-a cuprins deodată îngrijorarea și m-am întors să privesc îndărăt. Zidul împrejmuirii rămăsese departe de tot ; vîrful întunecat al castelului, în negura bruscă a înnoptării, îmi păru că se cufundă în mlaștini, inaccesibil, la capătul lumii.

Și am văzut că nu eram singur. Cineva mă urmărise tăcut și gesticula acum, nătîng, de cealaltă parte a șanțului cu apă, hohotind cu rîsul lui de nebun.

M-am răstit la el.

Gușatul gîrîi din cimpoiul lucios de carne. Se strîmbă bezmetic, rîzîndu-și de neputința mea. M-am plecat, prefăcîndu-mă că ridic o piatră de jos, cum sperii cîinii cînd n-ai altă apărare.

Gușatul chelălăi :

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Chelălăi, fugi mai departe, bălăngănindu-și brațele lungi de gorilă cu care s-ar fi spus că se ajuta la mers : pe urmă se opri și mă aștepta rînjind.

Hidoasa făptură mărea sinistrul acestui crepuscul livid, care se întindea repede, ca o altfel de zi, murdară și veștedă, peste smîrcurile pustii. Ceața creștea groasă ca vata din ape. M-am trezit deodată mergînd repede, încă mai repede, fugind. Strîngîndu-mi haina la piept și fugind, cu un singur gînd înfipt în creier : numai să nu mă apuce noaptea aici !

Călcam peste bălți, îmi smulgeam piciorul scufundat în nămolul vîscos, mă împiedicam în cioatele putrede, în movilele moi care mă sugeau, mă împleticeam o clipă cu un început de deznădejde și iar porneam. De cealaltă parte a șanțului cu apa de smoală, gușatul fugea și el, întovărășindu-mă cu chelălăiala animalică :

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Eram scîrbit de mine însumi că fug, și fugeam. Într-o dedublare ciudată, mă vedeam gonind, măsuram ridicolul, îmi dădeam socoteală cu ce hohot ar asista cunoscuții care mă știau plimbîndu-mă întotdeauna pașnic și corect pe trotuarele orașului, și mă bucuram că nu se poate afla aici nici un martor să povestească vreodată.

Gușatul mă însoțea, ajutîndu-se la fugă cu brațele lungi de paing.

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Gîfîind, am urcat treptele. Am trîntit ușa grea care detună toate încăperile, cu un ecou de catastrofă. Am tras zăvorul după mine, în sala cu cele douăsprezece armuri ale celor doisprezece Kemény, solemni, tăcuți și amenințători în întuneric.

Am aprins un chibrit, altul, altele, pînă ce am ajuns din încăpere în încăpere, bîjbîind și rătăcindu-mă de-a lungul coridoarelor nesfîrșite, în odaia albă.

— De mi-ar fi pus o lampă ori o lumînare ! — gîndeam și nu îndrăzneam să-mi închipui ce s-ar întîmpla, dacă slugile ar fi uitat să-mi lase o lampă ori o lumînare.

Lumînarea era înfiptă într-un sfeșnic coclit, ca o gheară de pasăre. Am aprins-o arzîndu-mi degetele, stricînd alte chibrituri și abia nimerind fitilul neînceput, care refuza flacăra.

Cînd lumina fu în sfîrșit caldă, prietenoasă și sigură, mi-am dat drumul pe marginea patului, privindu-mi cu dezgust de mine însumi hainele mînjite de glod și încălțămintele grele de pămînt gras și vîscos. Mi-am șters fruntea brobonită de sudoare, cu palma murdară. Bravo ! Admirabil debut ! — mă felicitam singur, scîrbit de lașitatea pe care mi-o ignorasem pînă acum.

De sus, portretul mă privea curios în lumina jucăușă a flăcării, cu ochii negri și verzi și viorii, în începutul de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs.

Valiza de drum se afla așezată la îndemînă, pe brațele unui jilț. Prezența aceasta familiară, îmi ajută să mă regăsesc întru totul.

Am deschis încuietorile și am răscolit cu adevărată voluptate, nimicurile care mă reintegrau în viața veacului meu de confort și de pacte de neagresiune. Eram din nou contemporanul lui Ford, al radiofonici și al Ligii Națiunilor. Cu delicată luare-aminte de îndrăgostit, mînuiam dosul de fildeș al periilor, flacoanele de cristal, pilele de unghii, oglinda ovală în care m-am văzut zburlit și glodos, cu dîrele degetelor murdare pe obraz, cu șuvițele asudate de păr, încolăcite viermi pe fruntea brobonită. Tot așa, convalescenții, după ce au scăpat dintr-o criză de moarte, se bucură copilărește, de tot ce înainte le păruse neînsemnat și banal, ca să devină deodată neprețuit ca însăși viața.

Mă întorceam de departe, cu înfățișarea sălbatică și cutremurată încă, așa cum arăta oglinda, revenit din hrubele altor vîrste ale umanității : omul lacustru înfricoșat de superstiții și de vedeniile smîrcurilor înmiasmate.

— Ha-ha ! — am rîs tare, iar rîsul răsună bizar, în tăcerea care țiuia în urechi.

De afară, de sub fereastră, ca un prompt ecou, răspunse gîrîitul nevolnic al gușatului :

— Uuu ! Ululu ! Uuu-Ululu !...

Dar nu-mi mai răscolea nici o neliniște. Un biet idiot, fără nici o mijire de conștiință — și alt nimic !

Pe urmă, am căutat să-mi pregătesc noaptea, cu toate tabieturile unui călător deprins să-și organizeze singur confortul în adăposturi de întîmplare, la orice hotel *Terminus* de lîngă gară. Mi-am înșirat prosoapele pe spătarul jilțului, pijamaua, plasa de păr, săpunul, apa de dinți. Mi-am spălat obrazul de stigmatele umilitoare ale înfricoșării, care mă gonise de-a curmezișul mlaștinilor.

Mă supravegheam în toate aceste îndeletniciri minuțioase, de maniac, cu o vanitoasă mulțumire de sine, fiindcă atît de repede știusem să-mi regăsesc calmul.

Instalat la biroul mic, de trandafir — desigur biroul domniței Aranka — cu picioarele rășchirate și cu ceafa sprijinită în rezemătoarea scaunului de piele, îmi surîdeam cu dispreț și compătimire, recapitulînd rușinoasa cursă de viteză și de obstacole, din norocire, rămasă fără spectatori.

Nu cunoscusem pînă acum frica. Și toată întîmplarea făcuse irupție neașteptat, răscolind nevrednice slăbiciuni ignorate în cel mai întunecat adînc al ființei mele, așa cum cutremurele din fundul oceanului azvîrl la suprafață pești necunoscuți și monstruoși, orbiți de lumină și îndată plesnind cu burta în sus, cînd nu-i mai comprimă apăsarea abisurilor de apă.

„Dar acum nu mai merge!“ — am vorbit tare, iar în aceeași clipă, mi-am spus că vorbesc tare numai ca să-mi dau curaj.

Nemulțumit de această descoperire, am mutat lumînarea cu flacăra jucăușă, dintr-o parte a biroului, în cealaltă.

Cum de nu observasem ? Brav servitor bătrîn, dresat să prevină toate poftele stăpînilor, chiar cînd sînt numai trecători de-o zi ! Micloș pregătise din bunul lui gînd, fără nici o poruncă, o sticlă de vin, cu paharul alături. Și am înțeles îndată, după nisipul nescuturat și după păienjeniș, că nu era o butelie din cele cărate de avocat dr. Silvestru Hotăran, marfă de rînd și de prăvălie, ci o băutură străveche, din hrubele subpămîntene ale castelului. Minunată tovarășă de singurătate și încă mai minunat elixir pentru curajele șovăielnice !

Abia acum m-am simțit destul de viteaz într-adevăr, să înfrunt noaptea.

Am desfundat sticla cu băgare de seamă, ca să nu turbur licoarea de chihlimbar. Cînd am turnat în pahar, încăperea s-a parfumat cu aroma frunzei de nuc. Tokay ! Frate mai mare și încă de o străveche noblețe al Cotnarului nostru de pe Dealul lui Vodă, Dealul Cătălinului și Paraclis...

Prinzînd piciorul înalt și subțire al cupei, am ridicat să închin pentru gazda primitoare și absentă, cu fața întoarsă spre portretul domniței Aranka. Cerîndu-i firește, iertare, pentru plebeele mele apucături.

Portretul îmi răspunse, viu, cu începutul îngăduitor de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs.

Am spus : *viu !* Era într-adevăr *viu.*

Pictorul care concentrase tot fluidul vieții în ochii verzi și negri și aurii și viorii, ca ochii schimbători de leopard, dezlegase toate dificultățile modelului plin de neastîmpăr, aruncînd o plasă transparentă, abia văzută de umbra verde-albăstrie, deasupra obrazului și veșmîntului alb. Ghiceai că lumina a fost căutată înadins, să cadă prin desenul unui vitraliu ori să se răsfrîngă din frunzele late și lucioase ale unei exotice plante de seră. Iar vicleșugul acesta de neîntrecut meșter, dădea o halucinantă viață imaginii de pe pînză. S-ar fi spus că dacă din cadră chipul s-ar mișca, vor începe îndată să joace toate umbrele străvezii, ca pe-o făptură care se mișcă aievea.

Numai ochii mă urmăreau neclintiți, cu o luare-aminte ironică și cu începutul acela de surîs, mai neliniștitor și viu, ca un surîs deplin.

Am deșertat a doua cupă, a treia... Sorbind pe îndelete aroma, filtrată de cine știe cîte decenii. Și la fiecare pocal, am închinat cu domnița Aranka. Apropiindu-mă chiar și ridicîndu-i paharul sub nări, cu o cutezanță de la care nu era străină licoarea celebrelor podgorii de Tokay.

Surisul indecis, îmi părea provocator ca o ofensă. Vulgar, în închinările cu glas tare, am somat-o să-mi destăinuie secretul plecării fără întoarcere și al stafiei, în care numai proștii mai pot crede.

Ochii mă ţinteau enigmatici, reci şi dispreţuitori. Cu o răceală arzătoare, cum sînt acele picături de lichide gheţoase care topesc placa de plumb mai lată ca latul de palmă.

Ca să-mi desprind privirea, i-am întors spatele şi m-am aşezat din nou, la biroul de trandafir, strămutîndu-mi sticla golită pe jumătate, mai aproape.

Am împins mapa de marochin, cu aurite inscripţii englezeşti — desigur mapa domniţei Aranka, adusă printre nimicurile ei de pension. Degetele au jucat între filele poroase de sugativă... O scrisoare ! O scrisoare neisprăvită, numai cîteva rînduri întrerupte. Şi încă o scrisoare românească ! La flacăra tremurătoare a lumînării, am citit :

Dragă Mioara,

„Îţi scriu prin ordonanţă. Peste cinci zile regimentul pleacă spre Budapesta, cu toată divizia. Fii fără grijă. Sînt sănătos, voios şi mă pregătesc mai mult pentru o plimbare plăcută decît pentru război. Acum mă aflu încartiruit cu batalionul, într-un castel faimos de grof. Un castel cu stafii. Cînd mi-a spus ieri tălmaciul această poveste, am rîs şi am strîns din umeri. Dar astă-noapte, în camera de unde-ţi scriu, o întîmplare ciudată m-a silit să rîd mai puţin. Imaginează-ţi...“

Scriscarea se întrerupea aici. Desigur era epistola ofițerului care după prima noapte a renunțat să mai doarmă în castel și s-a dus să se culce cu soldații în cort.

Turnînd alt pahar, mă întrebam ce întîmplare ciudată l-a silit să-și curme rîsul, pe acest brav necunoscut care se pregătea atît de voios pentru război, ca pentru o plimbare plăcută? Ce l-a înfricoșat să fugă din această încăpere alături cu soldații de rînd? Și ce l-a întrerupt din scris?

Cu ultimul pahar plin, m-am ridicat clătinîndu-mă, să închin încă o dată pentru stăpîna acestor locuri și să-i izbucnesc impertinent în nas, asigurînd-o că pe mine nu mă mai puteau atinge aceste înfricoșări copilărești.

L-am hohotit, și am ridicat cupa într-un lung monolog.

Cuprins de subit patriotism, am gratulat-o, că atît de simplu și fără prejudecăți, și-a ascultat glasul sîngelui — ea, nepoata țăranului Gheorghe Porumbacu si fiica Anei Porumbacu, din Racovița, de lîngă Sibiu. Complice, m-am bucurat că împotriva blazonului și împotriva aristocraticelor moșturi, de la pensionul din Cambridge, n-a rămas odrasla degenerată a unui maniac cu statură de pitic și frunte exagerată de gnom, ci a știut să fie numai nepoata și strănepoata unui neam, simplu și brav, de țărani. De la dînșii moștenise dragostea de hoinăreală, în vînturi aspre și încropeala arșiței. Pentru

dînşii răspunsese la nebiruita chemare a apelor... Ea singură, cu de la sine îndemn, înţelese că tot ce-o înconjura şi toate strictele orînduieli la care o constrîngeau tradiţia acestui solemn şi funerar castel, fuseseră deşarte minciuni.

Era predestinată să fie copilă a munţilor în satul ei, lîngă Sibiu ; devenise copilă a apelor ; atît şi nimic mai mult !

Ce bine îi presimţeam romanul ei ; cum participam la toate peripeţiile, lămurite deodată din uscatele date de dosar, ale avocatului dr. Silvestru Hotăran ! O sufocase mocnita viaţă, lîngă moşneagul stăpînit de sminteala reîncorporărilor. O dezgustase viaţa sclivisită şi muieratică a capitalei binecuvîntate de crucea Sfîntului Gellért ! Ea, care nu-şi trăia viaţa adevărată, decît atunci cînd pescuia şi vîna haiduceşte, ca o autentică şi rustică fiică a naturii !...

Şi iarăşi, o înţelegeam prea bine, dezrădăcinată şi născută dintr-un amestec de sînge încă nereconciliat, că ostenită de acest strîmt şi monoton decor, evadase din existenţa încarcerată aici, să plece oriunde în lume, unde soarele e mai luminos şi văzduhul mai puţin înmiasmat...

N-aveam de ce mă teme. Ce rău mi-ar putea dori, mie, care o presimt abia acum, aşa cum nimeni n-a priceput-o desigur vreodată, şi pentru care atît de senin închin ?

Clătinîndu-mă, cu mîna rezemată de spătarul scaunului, am gîlgîit paharul peste cap. Amintindu-mi tradiţia magnaţilor la asemenea toas-

turi, am aruncat viteaz cupa deșertată, să se sfarme în țăndări. La izbucnirea cristalului spart în sute de așchii, mi s-a părut că privirea domniței Aranka tresare ofensată și că se încruntă.

Ceea ce îndată m-a indignat.

Cu o mobilitate, de la care nici de astă dată nu era străină butelia de Tokay, am trecut brusc, de la înduioșarea și admirația de adineaori, la cel mai amar rînjet.

— Vă dezgustă purtările mele plebee, nobilă domniță ? — am întrebat cu obrăznicie. S-a deșteptat în vinele voastre corcite sîngele grofilor cruciați ? Surîdeți, cu scîrbă și cu milă ?... Haha ! Poate credeți că vinul numai a vorbit și vorbește ?... Cum vă înșelați, prea nobilă contesă, de pînză și de vopsea. Sînt lucid !... Nu mă impresionează nici castelul acesta populat cu armuri ruginite și cu stafii ! Nici surîsul vostru, care vrea să fie enigmatic și de care nu-mi pasă ! Și ca să dovedesc că nu-mi pasă, uite, voi alege o carte din biblioteca maniacului vostru părinte și voi citi calm, pînă la adormire, ca în orice hotel banal, de oriunde !... Surîzi ?... Poți surîde cît vrei, cromolitografie care vei fi vîndută mîine la darabană...

Acestea spunînd, gesticulam cu ochii împăienjeniți de aburii vinului, în fața portretului alb și neclintit. Privirea domniței Aranka, răspunse nepăsătoare, cu sclipirea ghețos-arzătoare a ochilor verzi și negri și aurii și viorii — și cu

același început de surîs care tot nu se hotărîse, încă, să fie surîs deplin.

Am luat sfeșnicul și, silindu-mă să-mi păstrez verticala, am păşit din încăpere în încăpere, pînă în bibliotecă, să-mi ţin cuvîntul. Am ales o carte, două, trei... Tăcerea neagră și mucedă din cavoul acesta al cărţilor unde-și slujea liturghiile ocultiste groful cuprins de sminteală, mă lăsa indiferent cu desăvîrşire, acum. Ca să-mi probez mai vîrtos sîngele rece, am început să fluier cu o voluptate rea și sacrilegă, un refren de cabaret.

Cu teancul subsuoară, m-am întors, izbindumă în uşori și împiedicîndu-mă în praguri. Haha! Să poftească toate stafiile din lume, să horească în jurul meu cel mai dezmăţat al lor sabat și să le rîd în nas la toate; da, la toate...

Am aruncat hainele răvăşite pe spătarul scaunelor și pe covoare; am aşezat lumînarea la căpătîi și cele trei cărţi cu scoarţele tari. În urechi îmi hăuia tăcerea, tîmplele îmi erau încinse de fierbinţeală. Am deschis fereastra să dau drumul răcorii nocturne și numai după aceea, tacticos, m-am vîrît în aşternut. Cu o fluturare de degete, ironică și arogantă, mi-am luat noapte bună de la portretul domniţei Aranka.

Ochii m-au privit cu mila lor rece și dispreţuitoare.

Și de la primele file, am vrut să mă știu prins numai de carte, în lumea ei veche de veacuri și veacuri, căci cartea era al treilea tom, din

spovedaniile Sfîntului Augustin : *„Je tombai donc, chez des hommes orgueilleusement délirants, et charnels excessivement et grands parleurs, dans la bouche de qui étaient les lacs du diable et une glu composée d'un mélange des sillabes de ton nom et du Seigneur Jésus-Christ et du Paraclet notre consolateur l'Espirit saint. Ces mots ne quittaient pas leur bouche, mais seulement le son et le bruit de la langue ; et d'ailleurs un coeur vide du vrai. Et ils disaient : Vérité, et Vérité !"*...

Întorcînd foaia, fără voie ridicam ochii la ochii domniței Aranka, fiindcă îi simțeam urmărindu-mă neclintit.

Rîndurile jucau, deșirîndu-se și împletindu-se ; înțelesul cuvintelor se risipea, lunecîndu-mi din minte. Stăruitoarea prezență îmi atrăgea ochii hipnotic.

Iar începutul acela de surîs, se lămurea din ce în ce mai usturător ; demonică provocare.

— Ce vrei ? m-am răstit, întorcîndu-mă într-un cot, să nu-i mai văd fața și ochii, plecat numai pe foile cărții. Nu sînt nici Tivadar Vágo, ofițerul dezertor și revoluționar, nici locotenentul român, laș, care a fugit ca să nu te înfrunte, nici rîndașul imbecil, care s-a înecat. Nu mă tem de stafii, cum nu mă ademenește surîsul acesta infam, de fecioară bezmetică...

Spuneam — dar nu-mi ridicam ochii, s-o văd dacă a tresărit sub insultă.

I-am ridicat mai tîrziu, cînd o ceaţă s-a pus între privire şi carte. Toată începerea era năvălită de negură. Miasma lăptoasă a mlaştinilor, intrată pe nesimţite prin fereastra deschisă. Flacăra luminării se împuţinase aburită. Lucrurile se estompau vag, îndepărtate, imaterial — numai ochii portretului scînteiau fosforic, ca ochii de topaz ai felinelor, în tufişuri, noaptea.

— Aşadar, toată miza în scenă ! am hotărît tare, toate vicleşugurile unui film misterios ! Ce proşti ai putut amăgi pînă acum, ca să crezi că tot aşa... ?...

Ochii luceau fosforic, sfredelind ceaţa opacă, batjocoritori şi nepămînteni.

— Ce vrei ? am repetat nestăpînindu-mă, ridicat în capul oaselor şi ridicînd cartea cu scoarţele tari.

Am ridicat-o şi am lovit, aruncînd-o din toate puterile.

Flacăra luminării sfîrîi şi se stinse.

Întunericul mă înghiţi ; un întuneric murdar şi lăptos, aderent, de ceaţă. Dar lovisem bine ; ochii fosforici nu mai sclipeau sus, erau acum la înălţimea mea, aprinzîndu-se şi stingîndu-se în întuneric, cum într-adevăr lucesc intermitent privirile sălbăticiunilor de noapte.

Era la înălţimea mea : portretul, aşadar, căzuse.

Calmat, am pipăit cutia de chibrituri, la căpătîi, lîngă sfeşnic, unde o ştiam aşezată. Am frecat un chibrit, mai multe. Hîrtia umedă şi

vîrful umed al chibriturilor nu dădeau nici o scînteie. Le-am tras pînă la cel din urmă, și am zvîrlit cutia deșartă, blestemînd.

Cînd am ridicat privirea, ochii fosforici nu mai erau acolo ; scînteiau lîngă ușă.

M-am repezit în întunericul vînăt să pipăi tabloul pe care îl știam căzut : rama era intactă și neclintită în perete, dar mîna n-a dat peste pînză — înlăuntrul ramei a pipăit numai peretele gol și aspru.

— Ce înseamnă nebuniile acestea ? am răcnit, întorcîndu-mă.

Fosforicele pupile, verzui și aurii, clipeau acum în altă parte ; în fața ferestrei cu lumina lăptoasă. Am sărit să prind drăceștile lumini, și luminile au săltat alături. Ochii, deprinși acum cu întunericul, desluşeau şi-un veşmînt alb, lipindu-se de zid, făcîndu-mi față. Încă o dată m-am repezit, și încă o dată mi-a scăpat.

— Cu mine nu merg nebuniile acestea ! am gîfîit cu încăpățînare, izbindu-mă prin întuneric de scaune și de alte mobile, împiedicîndu-mă în haine și întinzînd brațele, ca într-un joc de-a baba-oarba, să încleșt arătarea jucăușă.

Și cea mai nebunească goană începu.

Ochii scînteiau pretutindeni, iar mîinile întinse nu-i puteau captura nicăieri.

Lîngă ușă, de cealaltă parte a biroului, între pat și mine, aproape de tot și scăpîndu-mi, cînd strîngeam brațele să cuprind fantasma albă și nu încleștam decît vidul.

Gîfîiam în întuneric, mă opream să calculez o săritură ; fantasma cu ochi de fosfor se oprea şi ea cu lucirile neclintite, şi cînd mă aruncam, îmi zdreleam degetele în zid, palmele în colţuri de fier, tîmplele în uşori.

O dată am prins mîna şi mîna s-a topit în strînsoare, fără nici o smucitură, ca ochii să-mi rîdă în faţă, cu arzătoarea lor lumină, rece şi nepămînteană.

Poate a durat numai cinci minute, bezmeticul joc ; poate un ceas.

Toată îndărătnicia îmi era să dovedesc — să dovedesc cui ? — că n-am nici o frică şi că nu voi conteni, pînă ce nu voi avea aici, în mîini, capturată, dezlegarea absurdei arătări.

M-am oprit să-mi şterg cu dosul palmei, fruntea udă şi înfierbîntată ; ochii cu reccea dogoare s-au oprit şi ei, în dreptul uşii. M-am aruncat, zvîcnind cu mîinile de taur orbit de năvala sîngelui în creier ; arătarea albă s-a strecurat în coridor, deşirîndu-se, şi oprindu-se să mă aştepte în capătul cel mai întunecos. Am căzut, m-am ridicat, am înaintat bîjbîind în umbra de beznă, condus numai de scînteierea ochilor.

Pe urmă, în altă încăpere şi în alta şi încă în alta, jos pe scări, în sala cu armuri.

Se oprea, cînd întîrziam. O rupea înainte, cînd eram aproape.

Tălpile goale se contractau pe lespezile reci ca gheaţa : o clipă am avut nălucirea deşănţatei mele înfăţişări, dezbrăcat, cutreierînd coridoa-

rele negre, după o arătare, după stafia de care-mi rîdeam cu atîta siguranță, ieri, și aseară, și adineaori și care acum își rîdea dinsa de mine... Dar nimic pe lume nu m-ar fi oprit. Voiam să văd, să știu cum are să sfîrșească, să-mi dovedesc... Să-mi dovedesc, ce ?

S-a rezemat de-o armură. M-am aruncat să o cuprind în brațe, la un loc cu armura. Omul de fier s-a prăbușit pe lespezi, cu o detunare care a răscolit ecoul în toate sălile castelului pustiu și sonor ; dar arătarea, neatinsă, mă aștepta în ușă. Încă o dată m-am năpustit, după ea, afară.

Ce lună putredă, între nori bolnavi și ce lumină lăptoasă !

Dintr-o singură aruncare a ochilor am întrevăzut-o, sus pe cer, și îndată, privirea a coborît să regăsească fantasma cu ochi de fosfor, ca să nu-mi scape cumva. Mă aștepta la colțul zidului ; a ocolit spre cealaltă față, în parcul cu mlaștini.

Luna își trase un nor vînăt peste față ; întunericul de sus, fu deodată dens și opac.

Dar numai întunericul de sus. Căci jos, toată întinderea parcului, cu scheletele strîmbe și prăbușite ale copacilor, era luminată straniu de muceda irizație a miasmelor.

O pîclă verzuie, în care dănțuiau sîmburi de flăcări, înfășurate în vată.

Numai o clipă am avut răgaz să mă opresc, vrăjit de fantastica iluminație. Fiindcă îndată,

arătarea mi-a jucat în față, aproape de tot, ca și cum ar fi vrut să mă cheme la hotărîrea mea și să mă sustragă de la vreo șovăială. Nu mă aflam doar aici, ca să admir un spectacol! Aveam altă datorie... Și am alergat după sprintena arătare, albă și jucăușă, printre luminițele care se aprindeau și se stingeau suflate de vînt, alergau alături de noi, ne întreceau și-și transmiteau lumina de la una la alta, o mie de mii de candele gălbui, albastre, verzi și roșii și de toate culorile curcubeului.

Fantasma poposea, se răsucea să mă aștepte. Atunci, cele două lumini fosforice și neclintite, păreau luceferii suverani ai constelațiilor dănțuitoare de jos.

Numai ochii aceștia rămîneau reci, în neclintire; iar toată puzderia luminilor nestatornice din smîrcuri alergau din flacără în flacără să se apropie și să-i facă un covor de licurici împrejur.

Smuceam picioarele goale, scufundate în glodul chiftit și mă repezeam. Arătarea se deșira imaterial înainte, trecea prin trunchiurile răsturnate, gonea întovărășită de toate flăcările miasmelor fugind laolaltă cu noi.

Am ajuns la zid; înainte de a trece dincolo, am privit o dată îndărăt.

Toate luminile din urmă erau stinse.

Numai castelul Kemény, în întunericul aspru ca un postav, se vedea îmbăiat într-o lucire gălbuie și sulfuroasă; lumina care nu venea de

nicăieri și s-ar fi spus că e o sudoare satanică a zidurilor dospite de umezeală și de mucegai.

Umbra albă îmi juca înainte, ochii cu arzătoarea răceală, mă îndemnau impacient :

— „Haide ! Ce aștepți ? Unde te uiți ?“... Iar șerpuit, se strecură dincolo de zid, unde nemărginirea smîrcurilor se întinse iluminată de zvîrcolirea clipirilor gazoase.

Sub tălpi, în glodul dezgustător, simțeam vietățile băloase încovrigîndu-se în jurul degetelor, îmi scuturam scîrbit piciorul din fugă și goneam încă, încă, sărind peste ochiuri păcurii de apă, călcînd în flăcări care se stingeau brusc, împleticindu-mă în rădăcini înnodate care mă atrăgeau îndărăt.

Și deodată, răsuflarea mi s-a gîtuit de spaimă. În urmă, mai alerga cineva.

— Uuuu ! Ululu ! Uuuu ! Ulu-lu !

Gușatul, cu mîinile lungi, cu pași rășchirați, venea șuierîndu-și răsuflarea din cimpoiul de carne, urlînd...

— Uuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Cu toate puterile adunate, am început să gonesc mai deznădăjduit ; înainte, fugărind arătarea albă, în urmă, fugărit de jivina omenească, pe care nu o știam ce vrea și de ce aleargă.

— Uuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Este contagioasă sălbăticirea ? Ceva din strămoșii lacuștri s-a deșteptat în mine ? Nu știu ; dar m-am trezit în goana nebunească, urlînd și eu pe întrecutele, cu gușatul timp și nevolnic.

— Uuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Ne îngînam și ne întreceam ; din fugă întorceam capul pe jumătate fiindcă îi simțeam răsuflarea gîfîită în spate ; zvîcneam mai încordat și urlam mai bestial :

— Uuuuu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Nici un obstacol nu mă oprea. Nici un dezgust. Uneori piciorul intra pînă la gleznă, stropi de abces mă împroșcau în obraz și în ochi, simțeam în gură gustul leșiatic și spurcat al putreziciunilor fermentate, pielea mă ustura de tăieturile săbiilor de papură și poate de mușcăturile animalelor băloase ; dar nimic nu mă oprea, ca o fiară slobozită din mijeala veacurilor. Eram doi care goneam după arătarea lacurilor, și dintre amîndoi, nu gușatul era cel mai aproape de animalitate.

— Uuu ! Ulu-lu ! urlă, la spate, rotind labele uriașe de gorilă.

— Uuuuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu-urlu ! răspundeam mai îndîrjit, cu un glas pe care nu mi-l cunoșteam și tot nu mi se părea destul de fioros.

Cînd deodată alba fantomă s-a oprit. A fost atît de neașteptat, încît nu mi-am putut curma goana și am trecut prin imaterialul veșmînt.

Am vrut să mă întorc, să văd unde s-a topit, s-o caut îndărăt jucînd în altă parte, chemîndu-mă, cum făcuse pînă atunci. Ceva s-a prăbușit în creștet, trosnindu-mi țeasta ; toate luminile dănțuind pe lacuri s-au stins brusc și am căzut cu fața în glodul vîscos.

Într-atît mi-am adunat ultimele puteri : să-mi întorc obrazul, nările și gura din mîlul acru și dospit, ca să-mi feresc răsuflarea liberă. Și să văd, pășind peste mine și fugind mai departe, cu mîinile vînturate roată, gușatul, cu răcnetul lui triumfal și acum rămas singur, stăpîn :

— Uuuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu-uuu !

Fundul oceanului era abia luminat de un crepuscul livid. Madrepori, cu brațe de sfeșnic înflorite întindeau o feerică pădure în adîncul înăbușitor al apelor. Săgetau pești lungi ca sulițele, se opreau pești lați cît tăvile cu ochii bulbucați și ficși. Stelele mării, gigante, își roteau cele cinci brațe ca roza vînturilor. Vietăți străvezii coborau încet, balansînd clopote fără de sunet. Și raci uriași și mustăcioși, necunoscute animale de toate culorile, pești torpilă descărcînd baterii care cutremurau apa, caracatițe cu brațe înnodîndu-se dezgustător, înaintînd zvîcnind din pomparea cu bulbuci a lichidului, viermi, crabi, moluște și toate jivinele monstruoase și fantastice ale profunzimilor ; unele mai divine ca păsările și florile paradisului, altele mai scîrboase și hîde ca arătările de vis rău, treceau în nesfîrșită procesiune pe dinaintea ochilor, vînîndu-se, ascunzîndu-se, gonindu-se și îmbrățișîndu-se în oribile spasmuri.

Aerul țevii din îmbrăcămintea de scafandru se împuțina înăbușindu-mi răsuflarea.

Numai aceasta m-a făcut să clatin semnalul care avea să mă tragă în sus, despărţindu-mă cu părere de rău de magica lume a adîncurilor. Reflectorul puternic al lămpii electrice tăia brazde luminoase scormonind unghere de stînci, unde se ascundeau sub alge alte vietăţi necunoscute — îmi făgăduiam mîine să mă întorc, odihnit, pentru altă explorare.

Acum funia mă ridica legănat, cu greutăţile de plumb atîrnate de picioare, lăsînd dedesubt mişuneala multicoloră din pădurea vrăjită de madrepori.

Apa era mai subţire şi mai luminoasă.

Sprinten jucau numai suveicile peştilor.

Mai repede !

Am scuturat semnalul de sonerie, să mă smucească mai repede, fiindcă îmi vîjîiau tîmplele şi în îmbrăcămintea de oţel deschideam gura sufocat, ca puii de şoarec sub clopotul aparatelor de făcut vidul în laborator.

Ce-a fost aceasta ?

Ascensiunea s-a oprit. Toată lumina s-a înecţoşat acoperită de o caracatiţă enormă, care-şi întinde multiplele braţe cu ventuze în capăt, să mă cuprindă ; mă strînge încolăcit de-mi trosneşte îmbrăcămintea articulată de metal ; mă priveşte cu ochii holbaţi din capul fără frunte şi cu o smucitură mi-a smuls ţeava, prin care aerul a fugit, lăsînd să gîlgîie apa ucigaşă : Uuuu-Ululu, Uuuu-Ululu !

Mă zvîrcolesc fără putere, cu vinele plesnind și cu răsuflarea retezată ; ochii imenși și neclintiți, aproape de tot deasupra ochilor mei, mă privesc atent, cu o crudă și satisfăcută curiozitate — și caracatița rîde, rîde cu glas omenesc.

Cu o ultimă deznădejde încerc să resping vîscoasa îmbrățișare. Tentaculele se desprind ; au rămas numai ochii plecați pe fruntea mea, bulbucați și sticloși. Le implor îndurare. N-am venit cu nici un gînd rău. Nu voi mai tulbura niciodată împărăția apelor. O nevinovată și omenească curiozitate... Dar niciodată nu mai revin ; jur !

Ochii se îmbunează aplecați cu aceeași atenție să-mi sondeze privirea, de astă dată fără cruda răutate. Tot mai aproape, mai atent și mai îndelung, pînă ce se prefac în ochii gălbui, de după ochelarii cu lentilă bombată și cu ramă de baga, ai avocat-doctorului juridic Silvestru Hotăran.

— Uff ! Bine că dădu Sfîntul și te-am văzut întors la viață ! suspină ușurat avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, îndreptîndu-se greoi de șale și strîngîndu-mi mîna întinsă neînsuflețit pe cearceaful alb.

Încerc să surîd încă nedumerit unde mă aflu.

Rotesc ochii : pereți albi ripolinați, fereastră înaltă fără perdele, patul de fier, și peste cap la căpătîi, foaia de observație.

Așadar, o cameră de sanatoriu !

Ce blîndă și bună e lumina caldă, năvălind val, prin fereastra deschisă ! Și garoafele de pe măsuța de metal, cu miros dumnezeiesc !

Vreau să mă mișe între pernele mari. Nici brațele, nici trupul nu se supun.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă contemplă cu o maternă încîntare, frecîndu-și mîinile bunduce și păroase.

— O ! Bată-te că mi-ai și făcut o istorie, cum ai rămas singur ! mă mustră cu bunătate, clătinînd a amenințare inofensivă, arătătorul scurt și gros, ca un francfurter.

— Cine și-ar fi imaginat ?... Prostii... Nici eu nu știu !... am îngăimat, dezvinovățindu-mă și încă o dată, încercînd să mă întorc pe o coastă.

— Acum stai liniștit ! îmi poruncește, așezîndu-se alături, pe marginea patului. Totul e bine dacă sfîrșește cu bine... Și totul s-a sfîrșit mai bine decît îmi închipuiam. Singurul necaz, l-ai tras dumneata... Dar acum, că te văd trecut de criză, pot spune că mi-ai fost un noroc. L-ai plătit scump, erai să-l plătești cu viața ; dar, dragă domnule, ai dezlegat o taină.. Ai limpezit o controversă juridică, de la care puteam să mai aștept încurcături...

— Nu înțeleg ! am spus.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran îmi puse pe umăr palma lată ca o broască țestoasă, în chip de prietenească solicitudine :

— Ai să mai ai răbdare și am să-ți povestesc.

Acum nu trebuie să te ostenești... Medicul ți-a recomandat liniște...

— Și dumneata crezi că o să am liniște dacă nu-mi spui acum ?... Tot timpul am să mă gîndesc... Am să fac tot soiul de supoziții ! m-am îndărătnicit, abia întors la viață și din nou stăpînit de demonul curiozității. În loc să dorm sau să nu cuget la nimic, am să-mi frămînt mintea să aflu... Dumneata numești aceasta liniște ? am stăruit, înțelegînd că fermitatea doctorului juridic Silvestru Hotăran începe să se clatine.

Se ridică în picioare, măsurînd cu pași apăsați de cîteva ori camera în lung și în lat, cu mîinile la spate ; privi pe fereastră, se întoarse.

— Dealtfel, poate e mai bine ! spuse, oprindu-se și trăgîndu-și un scaun în fața mea. Toată istoria e scurtă... Acum două săptămîni cînd te-am găsit...

— Acum două săptămîni ?... am întrebat, și îndată am căutat cu ochii la calendarul din perete.

Într-adevăr : 29 august... Sînt două săptămîni de cînd zac fără cunoștință...

— Acum două săptămîni, reluă avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, cînd te-am găsit căzut în mlaștina aia ticăloasă, după ce te-am adus aci, la Cluj, să te predau în seama medicilor, ne-am întors să procedăm la o anchetă mai amănunțită... Cu autoritățile, bineînțeles. Și n-am greșit. Am descoperit la cîțiva pași de unde căzuseși, în nămol îngropat și în descom-

punere, trupul contesei Aranka Kemény... Ne-a fost ușor să stabilim identitatea... După inelul din deget, după carabina de alături, după ce s-a mai putut cunoaște din îmbrăcămintea putredă... Mai greu este de stabilit cum de a ajuns acolo. Părerea judelui e că s-a înecat și că trupul s-a scufundat singur cu timpul, în mlaștină. S-a înecat din accident, sinucidere, asasinat?... Aceasta, dragă domnule, n-are s-o știe niciodată, nimeni. Ca măsură de precauție a fost arestat Gyula gușatul... Dar e nevolnic; nu-i poți scoate un cuvînt, e mai dobitoc decît dobitoacele din curte... L-am arestat, fiindcă e frate cu fostul locotenent Tivadar Vágo și fiindcă după spusele slugilor, își adora cu simțirea lui de gușat stăpîna... Mi-am spus că, poate gelos pe cele cîteva plimbări nevinovate ale contesei Aranka în tovărășia lui Tivadar Vágo, în cugetul lui de nerod și de nebun va fi mijit ideea crimei... Dar acestea sînt numai presupuneri. Fapt este că descoperirea a înlăturat cea din urmă complicație. Înțelegi bine, că în materie de succesiune, data morții e de cea mai mare însemnătate. Dacă se dovedea că Aranka a murit după contele Andor, atunci asupra averii puteau să ridice pretenții succesorii ei ascendenți, adică neamurile Anei Porumbacu, Gheorghe Porumbacu și așa mai departe. Cu alte cuvinte tot felul de complicații. Acum lucrul e simplificat: ultimul decedat în ordinea cronologică, e contele Andor, și cum a murit

fără testament, averea merge după lege succesorilor de drept, în speță clienților mei... După cum vezi, datorită peripețiilor dumitale au fost înlăturate și cele din urmă dificultăți juridice. Pot spune că îți datorăm recunoștință.

— Mersi ! am întrerupt sec, fără entuziasm, aflînd prozaicul deznodămînt al peripețiilor pe care nu le va ști niciodată, nimeni.

Și am tăcut un timp, cu ochii închiși, revăzînd fantasma albă și sprintenă a domniței Aranka, despre care acum înțelegeam că-și căuta odihna unui mormînt creștinesc și de-aceea chema trecătorii s-o izbăvească din putreziciunea smîrcurilor.

Pe urmă, într-un tîrziu, mai mult de politețe, decît de curiozitate, am întrebat :

— Dar castelul ? Biblioteca ? Licitația a fost ?

— O ! da ! răspunse, frecîndu-și mîinile cu stăpînită satisfacție avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Au mers lucrurile mai fain decît mă așteptam.

Plecîndu-se să-mi destăinuie, cu glas mai scăzut :

— Am pus să liciteze pentru două mii de jugăre de bălți, un om al meu... Le-am luat pe nimic. Nici nu se prezenta să le liciteze nimeni. Cine, ce să facă, cu două mii de jugăre de bălți, papură și smîrcuri ?... Cuibar de țînțari și de friguri palustre. Eu, o iau sistematic. Irigații, canalizări... În cinci ani de muncă, scot aur... Și sînt și cu conștiința curată : n-am ofertat,

decît fiindcă nu se prezenta nimeni. Nu-i drept, dragă domnule ?

În loc de răspuns, ochii mei s-au oprit stăruitor la paharul deșert de la căpătîi, cu urme grase și opace de degete. „Exact, limpede ca acest cristal !“ — am gîndit, amintindu-mi episodul de acum două săptămîni, cînd avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, urmărindu-mi privirea, înțelese cu toate acestea la ce-am cugetat, fiindcă roși, dovedind o subtilitate în citirea gîndurilor ascunse, la care nu m-aș fi așteptat, nicicînd.

— Și cărțile ? Biblioteca ? am întrebat, numai ca să risipesc jena acestei osînde fără cuvinte.

— A ! cărțile ! vorbi cu însuflețire, avocatul dr. juridic. Închipuiește-ți, dragă domnule, că am avut cea mai mare surpriză !... Mă temeam că n-are să se prezinte nimeni. Și a venit un ovrei tocmai de la Pesta, un anticar, care cunoștea dinainte biblioteca. A oferit, cît nu mă așteptam : zece mii de pengö... Dar am avut grijă și de dumneata, dragă domnule, m-am înțeles cu el să aleg întîi măcar o sută de volume pentru dumneata... Și m-a ajutat el, foarte de treabă și serviabil. Uite ! îmi spuse, arătîndu-mi înșirate pe dușumea, lîngă perete, un șir de cărți, cu fericirea unui om care a pregătit o mare și plăcută surpriză.

Am vrut să mă ridic într-un cot, să privesc lacom.

— Te rog, stai liniștit! mă îndesă la locul meu avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, cu palma lată cît broasca țestoasă. Ți le aduc, eu, să le vezi, pe rînd...

Și îmi cără pe rînd, cărțile, ștergîndu-le praful de pe legăturile de piele, cu batista despăturită și așteptînd exclamațiile mele de surpriză și de recunoștință, cu seninătatea bună a unui bunic care a pus la cale cel mai neașteptat dar nepotului.

Erau numai cărți oculiste, de magie, de spiritism și de reîncarnații, toate noi, de trei și de patru decenii alese după cît se înfățișau mai arătoase, legăturile proaspete și aurite. Toate prețuind, pentru mine, mai puțin decît greutatea lor la cîntar. Nici una din celelalte rare și prețioase, rătăcite măcar din întîmplare. Anticarul „serviabil" de la Pesta nu se oferise degeaba, să adauge priceperea lui la nepriceperea avocatului procurist! Dr. juridic Silvestru Hotăran aștepta încîntat și oarecum mirat, de prea searbădul meu entuziasm.

— Zici că pentru toată biblioteca a oferit zece mii de pengö?... Cît fac zece mii de pengö în monedă românească? am întrebat, privind în tavan, unde se topea tot furgonul meu himeric de cărți: o avere.

— Aproape trei sute de mii de lei! răspunse prompt și triumfal, dr. juridic Silvestru Hotăran. Aș fi fost încîntat, după evaluarea mea, să luăm cincizeci de mii de lei; și a dat trei sute

de mii... Un nebun !... Nu m-aș mira să aflu că a ajuns la faliment în scurtă vreme...

— Doctore, doctore ! am rostit amar... Biblioteca contelui Kemény prețuia cu ochii închiși, cinci-șase milioane... Erau cărți acolo care au să fie plătite, una singură, cu zece mii de pengö și mai mult.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă privi cu neîncredere prin ochelarii lui bombați. Pe urmă dădu din cap, și se apropie să-mi așeze mai bine, sub bărbie, cearceaful alb :

— Nu trebuia să te ostenesc... A spus bine medicul. Ai încă febră ! Să-ți pun termometrul...

POSTFAȚĂ

Reprezentarea realității în literatură pune de la început problema noțiunii realitate și a mecanismului proiectării acesteia în conștiința noastră. Literatura în general și cea fantastică, în special, sînt prea strîns legate de cunoaștere ca să nu fie necesare unele lămuriri prealabile în această privință cu tot coeficientul de probabilitate ce însoțește orice încercare de explicație.

Cunoașterea părea la început, primilor gînditori, înainte de a se fi format ca problemă, ceva de la sine înțeles. Lucrurile nu puteau fi altceva decît se arătau prin simțuri și erau înregistrate de ele. Tot ceea ce cădea deci sub incidența acestora alcătuia realitatea obiectivă, cum spunem azi, în afară de conștiință și independentă de ea. Dar nu a trecut mult timp ca să se constate că simțurile erau schimbătoare și sursă de erori, așa cum nici lucrurile nu păreau să aibă o stabilitate. Nici transformările și schimbarea perpetuă, nici poarta prin care ele pătrundeau în suflet nu puteau constitui o garanție și de aceea,

dincolo de lucruri, s-a presupus o permanență a lor, ceva neschimbător care le făcea să fie așa și nu altfel. Dar permanențele, care apoi au primit diverse nume pînă la aceea de esență cu care operăm astăzi, nu erau perceptibile, deschizîndu-se astfel perspectiva largă a realității subiective și a felului cum lumea dinafară de noi se răsfrîngea totuși în conștiință, alcătuind împreună noțiunea „realitate" atît de cuprinzătoare.

Nu este cazul să refacem nici măcar pe scurt procesul îndelungat pe care gînditorii l-au purtat pînă la formarea cunoașterii ca problemă. Este suficient să amintim că, în mare, două sînt direcțiile cunoașterii încă de pe vremea grecilor, perpetuate cu mici variațiuni pînă în zilele noastre. Fie că s-a teoretizat cunoașterea senzorială-rațională, adecvată-neadecvată, părere-adevăr, justă-plină de umbre, noțiunile nu fac decît să trimită la cele două planuri ale existenței, fenomenal și esențial, sensibil-inteligibil pe de o parte, și să arate cele două mari curente ale cunoașterii: empirismul și raționalismul din care apoi se vor desprinde diverse forme caracteristice. Dar în clipa în care se urmărea o cunoaștere integrală, corespunzătoare tuturor nevoilor interioare, conștiința în întregime, cu toate tendințele contradictorii de la rațional la irațional, de la sentimentul estetic la responsabilitatea morală, de la precizia științifică la rigoarea logică, de la întrebările și răspunsurile cele mai ciudate la dialectică, încerca acordul cu existența, cunoașterea și statornicirea acesteia în repere neschimbătoare.

Pe de altă parte, pentru explicitarea atîtor nedeterminări cîte au pus inițial lucrurile, pînă cînd gînditorii au încercat o explicație, animismul primitiv a jucat un rol important, postulîndu-se însuflețirea tuturor lucrurilor, în felul în care mai există și azi în unele părți ale lumii, apoi, pe măsură ce mitul s-a raționalizat iar determinările s-au făcut, să se înlocuiască întreaga însuflețire cu energia specifică sau cu o structură proprie pe măsura descoperirilor științifice treptate.

Planul nevăzut al existenței, gîndit dar tot atît de real ca și cel ce cădea sub simțuri, a pus problema cunoașterii într-o situație dificilă, gîndirea secondată de imaginație făcînd proiectările cele mai neașteptate. Este suficient să amintim proiectarea cosmică a numărului cu tot ceea ce atitudinea a adus după sine, armonia universală, muzica sferelor, dar mai ales fundătura în care Parmenide a ajuns operînd transferul de planuri. Pentru că, în felul acesta, gîndirea se identifica cu existența sau, ca să folosim cuvintele Eleatului: *„e totuna a gîndi cu a fi"*. Imixtiunea principiului logic pe plan ontologic a dus la viziunea eleată despre lume, o viziune fantastică și plină de spaime pentru omul obișnuit ce se afla, sau credea el că se află, într-o lume structurată pe un plan al prefacerilor evidente și după o rînduială anume. Acestui transfer de structuri, care este doar punctul de plecare al explicației ce ne interesează, i-au urmat speculațiile cele mai insolite pe plan filozofic, atingînd acele stranii și nu mai puțin fantastice para-

doxuri ale lui Zenon, de natură să ne facă să înțelegem și mai limpede procesul substituirii și ruptura ce se produce cînd nu se păstrează echilibrul, relativ firește, între cele două tendințe. Sau acele viziuni ontologice ce închipuie realități pline de mister și frumusețe mai mult decît de adevăr și rigoare.

E aici, în capacitatea gîndirii de a proiecta în orizontul cunoașterii structurile cele mai ciudate, noțiunile cele mai stranii, toate cu pretenție de realitate, poarta de intrare în cetatea nu numai a fantasticului ci a artei întregi care urmează după cunoaștere. După o cunoaștere ce prezintă ea însăși, așa cum se știe, atîtea neașteptate și imprevizibile direcții. Cine citește, fără a fi familiarizat cu problemele de filozofie, poema lui Parmenide, versurile lui Empedocle sau miturile platonice, are impresia că plutește în plin fantastic. Dar mistica culorilor, „vedenia" fenomenului originar, absolutul, lucrul în sine și toate reprezentările ce stau la temelia atîtor sisteme ce sînt altceva decît proiectări pe care întîlnindu-le într-o carte de literatură le-am califica fără multă întîrziere și multă gîndire drept misterioase și inexplicabile pentru că ne conduc pe un tărîm ciudat și necontrolabil, chiar dacă recunoaștem o structură proprie și o logică interioară, operînd doar acolo, dincolo de noi sau de datele așa-zicînd obiective ale realității. Sau în noi, fie pe planul imaginar sau în adîncul necontrolabil și plin de surprize al inconștientului. Reținînd animismul, forța de proiectare a imaginației și gîndirii, planurile realității și felul în care cunoașterea

construia un model ideal paralel cu cel real, la care putem adăuga și funcția magică a cuvîntului, așa cum s-a circumscris încă din antichitate și iată întregul arsenal al literaturii fantastice. Gîndirea, prin pretenția ei de identificare cu existența, face un salt, situîndu-ne dintr-o dată pe un plan fără acoperire după unii, cu orice acoperire posibilă după alții.

Ar fi greu de făcut și, dealtfel, inoperant, trimiteri precise într-o zonă atît de imprecisă ca aceea a fantasticului, concept încărcat cu multiple semnificații și care poate fi privit din nenumărate puncte de vedere. Atitudinea fantastică este urmarea fie a unei tensiuni interioare, a unei activități febrile ce-și are originea în zonele umbrite ale conștiinței, fie a decalajului dintre cele cunoscute și necunoscute încă pe plan existențial. Posibile sau imaginare, cu sau fără caracter de probabilitate. Dar nu faptul că avem conștiința unor obsesii, a unui dezechilibru între funcțiile psihice (vis, viziuni, stafii chiar) sau a unui „dincolo" de fenomene investit cu diverse tării, ci neliniștea creată într-o conștiință plină de întrebări și dornică de cele mai neobișnuite răspunsuri determină atmosfera, sarcina și fiorul fantasticului. Atmosferă ciudată și dincolo de orice convențional, sarcini nedeterminante, necunoscute, misterioase, dar posibile măcar unele din ele și fiorul unei așteptări, neliniști, frici, motivată sau nemotivată, a unei apăsări de natură să întărească un sentiment insuficient lămurit, dar copleșitor ca o ceață ce se lasă mai grea decît un munte atunci cînd te afli rătăcind pe poteci nestră-

bătute, pline de surprize și de primejdii peste care nu poți trece.

Cezar Petrescu, scriitor și cu vocație fantastică, a încercat să-și definească singur activitatea în această perspectivă atunci cînd definitivîndu-și *Cronica veacului XX* și-a grupat scrierile de această natură sub titlul: *Fantasticul interior*, din care făceau parte volumele de nuvele: *Omul din vis* (1926), *Omul care și-a găsit umbra* (1928), *Aranca, știma lacurilor* (1929) și romanele: *Simfonia fantastică*, *Baletul mecanic* și *Madala*, ultimul nescris. Din aceeași dorință de a explica nu numai compartimentarea făcută dar însuși procesul de creație, scriitorul a teoretizat așa-numita *„investigație verticală"*, înțelegînd prin aceasta sondarea adîncurilor conștiinței dar și urmărirea proiectărilor ei ciudate și *„investigația orizontală"* ce se duce pe planul social al relațiilor dintre oameni. Firește că fantasticul interior este, în concepția romancierului, legat de întîia modalitate amintită, deși întreaga lui activitate epică ne îndreptățește să ridicăm mari semne de întrebare asupra ambelor direcții.

Eticheta fantasticului interior este destul de greu de acceptat, nu pentru că ea nu ar arăta direcția psihologică a fantasticului așa cum este circumscrisă de către exegeți, ci pentru că nu este acoperită de substanța epică a nuvelelor sale, ținînd mai degrabă de senzaționalul fantastic sau de un senzațional cu infiltrații fantastice. Iar investigațiile psihologice sînt aproape inexistente în majoritatea nuvelelor. Nici vorbă de o analiză a problemelor de conștiință, așa

cum ne-au obișnuit scriitorii moderni, ci doar de declanșare a unor întîmplări bizare sau a unor obsesii urmărite mai mult exterior decît într-o introspecție subtilă, cum era de așteptat. Așa se explică de ce critica le-a primit cu mari rezerve, Pompiliu Constantinescu vorbind de *„coincidențele fatale"*, G. Călinescu de *„disproporția între spațiul real și curgerea imaginației sau a vorbelor"*, adică de senzațional, cu toate că îi recunoștea meritul inventivității, îmbogățind astfel literatura română lipsită, după părerea criticului, de acest element. Realitatea este că romancierul n-a reușit să echilibreze cele două tendințe principale ale întregii lui opere, una ținînd de experiență, de viața reală cu adînci implicații sociale și cealaltă de imaginația nestăvilită, de senzațional și anecdotic, vis, obsesii sau superstiții; să echilibreze, adică, realitatea cu suprarealitatea sau chiar numai cu procesele psihologice. Lăsîndu-se prea ușor furat de jocul întîmplărilor și de alunecarea spre suprarealitate, pornind totuși de la elemente concrete sau de la evenimente trăite, a sfîrșit prin a nesocoti elementele primeia, devenind senzațional și melodramatic și elementele celeilalte insuficient asimilate și convertite artisticește, atingînd procedeele descriptive ale unei literaturi realiste în defavoarea adîncirii.

Două sînt nuvelele fantastice cele mai reușite, deși nici celelalte aparținînd genului nu sînt lipsite de interes. Asupra nuvelei *Adevărata moarte a lui Guynemer* critica a fost unanim elogioasă. Și în *Aranca, știma lacurilor* s-a prețuit realizarea artistică și culoa-

rea exotică, vorbindu-se de un exotism românesc. Tudor Vianu are cuvinte de prețuire și pentru nuvela *Omul din vis*, aspru criticată de către Pompiliu Constantinescu.

Senzaționalul este o caracteristică a întregii literaturi scrise de Cezar Petrescu. E cu atît mai evident în nuvelele ce poartă pecetea fantasticului interior în intenția autorului. Oricît ne-ar asigura că : *„viața depășește mai des decît se crede fantasmagoriile imaginației"*, totuși, întîlnirea cu Guynemer, aviatorul francez dispărut în timpul războiului, în creierul munților, deși posibilă teoretic, este cu totul senzațională. Senzațională e identificarea celor din vis cu realitatea, așa cum se petrec lucrurile în nuvela *Omul din vis*, obsesia umbrei sau terifiantele obsesii din *Somnul*. Tot atît de senzațional debutează *Aranca, știma lacurilor*, prin moștenirea neașteptată a familiei Kemény, dezinteresul acesteia pentru moștenire, căsătoria contelui Andor cu țăranca Ana Porumbacu din Racovița Sibiului. Coincidențele senzaționale continuă prin alegerea la întîmplare, dintr-un anuar, a avocatului Silvestru Hotăran despre care familia de la Budapesta nu avea nici o informație. Doi Kemény, unul creștin, altul turcit, se întîlnesc și luptă pe domeniile din Ardeal ale familiei. Febră, insomnii, delirul contelui Andor, accidentul sau sinuciderea contesei Ana, vedenii, spiritism, întîlnirile cu bătrînii și gușatul, *„figuri din care orice umanitate era uscată"*, accidentul, uciderea sau sinuciderea contesei Aranca, pustiul, dezolarea, etc.

Cu toate acestea nuvela este, alături de *Adevărata moarte a lui Guynemer*, una din cele mai echilibrate pe care le-a scris Cezar Petrescu. Se bazează pe o veche superstiție după care, dispărutul, printr-o moarte violentă și neștiută, nu are liniște pînă cînd trupul nu-i este îngropat după rînduială. Intrarea în fantastic, prin poarta realității însă, este pregătită din timp și cu mijloacele cele mai adecvate prin cîteva deschideri discrete, dar revelatorii. Cîteva aluzii ale avocatului Silvestru Hotăran la începutul călătoriei întreprinse împreună cu autorul la moșia Kemény, scoasă la licitație: *„vom rămîne cel puțin trei zile într-un ținut cu adevărat pustiu"*. E vorba de o moștenire stranie și de moștenitori tot atît de stranii, de un castel cu stafii luate în derîdere, de *„întîmplări neguroase și romantice"*. Deocamdată toate acestea nu spun mare lucru dar stîrnesc interesul, pregătindu-ne pentru necunoscutul și neașteptatul ce o să urmeze.

Prezentarea vieții familiei Kemény, ca un proces-verbal prescurtat, duce mai departe prin trimiterile la ciudățeniile presupuse ale acestei aristocratice spițe maghiare încrucișate cu sînge românesc. Contele Andor s-a născut cu o sensibilitate bolnăvicioasă. Febrele, viziunile, delirul pe care avocatul le pune pe seama malariei, îl mistuiau din tinerețe. Nu-i de mirare că mai tîrziu *„în fiecare noapte îi apărea arătarea lui Ștefan Koloman Andrei Kemény făcîndu-i un semn misterios și dispărînd la cîntatul cocoșilor"*, că practică spiritismul iar progenitura, Aranca, va suferi și ea de febră și insomnie. O creditate încărcată

de la care te poți aștepta la orice. Fantasticul începe însă cu adevărat abia la sosirea pe moșie, prin plecarea neașteptată a avocatului și prima noapte pe care autorul trebuie s-o petreacă singur în pustietățile castelului straniu: *„totul era părăsit și deșert. Nu se mișca nimic"*. O tăcere de nesuportat, singurătatea și sentimentul că e privit insistent de cineva. Erau ochii *„verzui și aurii și negri și viorii în același timp, schimbători, profunzi și hipnotici"* ai portretului contesei Aranca. Recunoașterea împrejurimilor mărește doar sentimentul fricii, alcătuind cadrul neobișnuit în care se va consuma o dramă senzațională și fantastică. În camera de dormit o sticlă de vin străvechi este deșertată pe nerăsuflate. Alt element concret pentru o întîmplare stranie și cu tentă supranaturală pe care parcă autorul înclină s-o explice oarecum logic prin asemenea procedee.

Misterul se dezlănțuie: *„portretul îmi răspunse viu, cu începutul îngăduitor de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs. Am spus* viu *! Era în adevăr* viu". Ceea ce urmează este ușor de bănuit. Vorbește cu portretul, lumina se stinge, bezna sporește misterul dar și teama, apărîndu-i însă în întuneric ochii contesei cu lumina lor rece și nepămînteană: *„ochii scînteiau pretutindeni iar mîinile întinse nu-i puteau captura nicăieri"*. Începe urmărirea nălucii care-l scoate din castel îndreptîndu-l spre șmîrcuri. Peisajul devine și el fantastic ca în *Prăbușirea casei Usher*, luna părînd putredă, norii bolnavi. Urmînd stafia, cade în mlaștini exact pe locul în care era contesa Aranca, al că-

rei cadavru fu, în sfîrșit, descoperit. După un vis, tot atît de fantastic ca întîmplarea, se deșteaptă într-un sanatoriu. Zăcuse inconștient cîteva săptămîni. Dezlegarea e plauzibilă într-un fel — după credințele atîtor popoare — misterul rămînînd totuși: *„am tăcut un timp cu ochii închiși, revăzînd fantasma albă și sprintenă a domniței Aranca despre care acum înțelegeam că-și căutase odihna unui mormînt creștinesc și de aceea chema trecătorii s-o izbăvească din putreziciunea smîrcurilor"*.

Viziunea ține de fantasticul folcloric dar autorul uzează de întreaga recuzită a genului. Imaginația curge ca o apă nestăvilită, întîmplările se succed misterioase dar posibile în parte, alunecarea în fantastic făcîndu-se treptat, ca pe o pantă pe care abia o simți. Trecerea „dincolo" se face pe o punte îngustă, iar comunicarea cu „dincoace" e permanentă. Este, ca să folosim un termen uzual, o continuă întrepătrundere între cele două planuri, după o dialectică a fenomenului și esenței. Deși apăsarea și spaima ar trebui să fie covîrșitoare rămîn totuși nedeterminate din pricină că, majoritatea elementelor fiind exterioare, sfîrșește într-o descripție și retorică superficială ce le scade intensitatea. Permanenta legătură dintre planuri și mai ales elementele explicative concrete reduc sentimentul fantasticului, sărăcind atmosfera. Nuvela se salvează și prin coloritul local deși contaminat și acesta de senzaționalul ce se întinde pretutindeni ca o pecingine.

Ceea ce dă valoare deosebită nuvelei *Adevărata moarte a lui Guynemer* este proiectarea unui real posibil după mecanismul unei autentice semnificări mitice. Comunicarea planurilor e mult mai subtilă aici, pentru că nimic nu ne face să credem că depășim datele realității concrete, decît proiecția mitică de necrezut dar, totuși, nu imposibilă. Pentru că orice mit, după un mecanism greu de explicat dar corespunzător unor nevoi adînci, asemenea oricărei ipoteze, are un grad de probabilitate, nu de certitudine. Probabilitate ducîndu-ne pe un tărîm unde gîndirea și imaginația pot opera în voie. Senzaționalul înecă, însă, totul și-n această echilibrată nuvelă, ca o apă revărsată lăsînd din loc în loc înălțimile ca niște insule pierdute să ne ofere terenul sigur al unei lumi gata să dispară sau poate gata să se nască. Construcția e ingenioasă iar poezia rezistă peste senzațional. Cadrul plin de vrajă, omul ciudat, bizare fiind întîmplările și întîlnirea : *„ochii căutau acum în altă parte. Poate în stîncile sure, care ne împresurau ca ziduri inexpugnabile de temniță. Sau poate nici nu vedeau nimic. De astă-noapte, de cînd am poposit rătăcind aici, tîrîndu-mi piciorul scrîntit și instalîndu-mă oarecum silnic în adăpostul necunoscuților cu chilia lor din stîncă, omul acesta bizar mi s-a părut că nu privește ca ceilalți oameni. Ochii trec absenți dincolo de obstacolul materiei. Văd în nevăzut sau urmăresc numai o halucinantă vedenie lăuntrică"*.

Omul care urmărea lupta dintre vultur și șoim, una din paginile de excepție scrise de Cezar Petrescu, era

un necunoscut rătăcit în munți, care avea o „taină" a lui pe care autorul, întîlnindu-l din întîmplare — coincidență ciudată dar, totuși, necesară invenției literare — așteaptă s-o descifreze, mai mult ca sigur fiind că necunoscutul o va face din proprie inițiativă. Proiecția mitică a eroului Guynemer, aviator francez dispărut la vîrsta de 23 ani în septembrie 1917, e făcută cu îndemînare și artă: *„gîndește-te la sfîrșitul acela misterios și plin de noblețe, cum nu l-ar fi imaginat nici o baladă: Guynemer, pierdut în văzduhuri, fără să lase o urmă a aparatului, fără ca nimeni să-i găsească vreodată corpul. Nici sînge, nici așchii, nici cadavru carbonizat! Nici un mormînt. Om al cerului; l-a luat cerul și nu l-a mai redat viermuielii pămîntești, ca să-l păstreze pur și intact, pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor"*. Ca în orice mit al eroului se pornește de la un caz real. Căpitanul Guynemer, unul din eroii aerului, a luptat și s-a prăbușit în timpul războiului. Pentru că faptele lui de vitejie au ieșit din comun se spunea că încheiase un pact cu cerul iar la dispariție, negăsindu-se nici avionul, nici pilotul, legenda s-a creat repede. Întîlnirea cu el pare cu atît mai surprinzătoare chiar dacă spaima de care vorbește autorul este exagerată: *„De aseară, de cînd căzusem între acești schimnici ai deșertului de piatră, retrăiam aceeași neîncredere în propria-mi luciditate și aceeași teamă de mine însumi. Se insinua perfid, ca începutul de panică treptată care paralizează brațele celui mai sigur de el înotător cînd, sub apa calmă și de amăgitoare inerție, simte o altă apă vie, frămîntată de cu-*

renți încropiți și reci, tîrîndu-l și absorbindu-l, în ventuza unui aspirator. Tot ce vedeam de aseară încoace era atît de în afară de firesc!"

Ceea ce urmează, oricît de senzațional ar fi, de frumos și de romantic totodată, are mai puțină importanță decît semnificația acelei proiectări. Pe de o parte, mitul eroului construit cu mijloace lirice ca un tablou luminat de o sursă necunoscută sporindu-i frumusețea. În el s-au pus tot ceea ce a construit imaginația fierbinte a celor ce au străbătut sau au voit doar să străbată văzduhul. Pînză reprezentînd dorințe, aspirații, nostalgii, un chip cunoscut cîndva, devenit imagine proiectată, tip ideal, model exemplar. Pe de altă parte, eroul mitului, asemeni șoimului în văzduh sau albatrosului stăpîn peste zări, jos, pe pămînt, cu aripa atîrnîndu-i în țărînă, privind cu deznădejde cerul unde nu va mai ajunge niciodată pentru că aripile l-au lăsat între umbrele și mizeriile existenței cotidiene. Interesul nuvelei e în tensiunea dintre cele două planuri puse față-n față. Din această confruntare și sentimentul apăsător al inutilității, al absurdului chiar. Decalajul dintre ele aduce după sine îndoiala dacă cele ce se petrec sînt reale sau fictive, dacă nu cumva s-a trecut dincolo într-un necunoscut posibil dar care scapă, totuși, mijloacelor noastre de cunoaștere. E mai mult tragism decît spaimă în acest neprevăzut ce intervine asemenea unei forțe față de care nu ai cum reacționa și pe care trebuie s-o accepți. Orice intervenție e inutilă: Guynemer se supune mitului, se jertfește legendei rămînînd în pus-

tietatea munților ce l-au înghițit în realitate, asemenea văzduhului limpede ce l-a înghițit în poveste. Este și frumusețea invenției, oricît ar părea de nefirească, dar și gîndul îndrăzneț ce despică asemenea unei lame subțiri realitatea în două: două părți ce alcătuiesc un singur tot iar tăietura e atît de fină încît parcă nici nu există, nici n-a despărțit părțile. Fascicolul de lumină întîlnește umbrele iar farmecul nopții rămîne complementar limpezimilor zilei. Reprezentările mitice sînt dezmințite de realitatea ce pare alt mit, inversat, pentru că eroul, el însuși, respinge propriul său mit acceptînd situația unei iubiri și singurătăți veșnice ce l-a neantizat într-un fel. Deși viu, descoperit acolo, departe, într-un peisaj agrest, mitic și el, străin de lume, în inutilitatea și nevrednicia lui era *„mai mort decît îl cred cu toții mort"*. Consecință firească a celui ce trăiește în mit, în statuia ce i s-a ridicat încă în viață fiind și nu într-o realitate nefirească și imposibilă de acceptat. Mitul concurînd realitatea devine adevărata realitate, suprarealitatea, iar viața lui Guynemer — așa cum o ducea de la apoteoza văzduhului și e surprinsă în acea neașteptată întîlnire din munți — raportată la mitul lui pare doar o subrealitate nesemnificativă și inutilă. Povestea și-a devorat eroul.

Alături de fantasticul cu elemente folclorice sau de altă natură, dar tot în direcție ontologică (ca și în nuvela *Palace*), de proiecția mitică într-un fantastic sublimat, există și o a treia modalitate pe care Cezar Petrescu a utilizat-o în mai multe din nuvelele lui.

O modalitate ce se revendică de la psihanaliză și care nu are nici o motivare decît poate în simptomele unor maladii psihice. *Somnul* deși cea mai nerealizată sub raport artistic rămîne tipică. Sîntem puși dintru început *in medias res: „se împlinesc doi ani de cînd întîia oară am presimțit existența acestei lumi invizibile, perfide și dezgustătoare"*. Despre ce anume poate fi vorba, unde-i această lume atît de deosebită de aceea în care viețuim, deocamdată nu putem ști. Povestirea începe banal și fără nici un indiciu revelator. Eroul, ministeriabil, se afla în așteptarea formării noului guvern (acțiunea se petrece între cele două războaie). Trăia retras, cu frumoasa lui soție, Cordelia, o viață fără complicații. În vederea noului post a deschis însă tuturor casa. În acest punct al povestirii este piatra de hotar între cele două teritorii. Eroul e pus dintr-o dată în lumea invizibilă și perfidă a propriei sale structuri psihice, la discreția unor forțe tulburi copleșitoare ce izvorăsc din subconștientul pe care pînă atunci nici nu-l bănuise măcar.

Soția îi este rîvnită de prietenii politici. Cel mai asiduu este o secătură Bibi Glogoveanu care și dezlănțuie criza. Cordelia îi respinge pe toți dar aici intervine elementul neprevăzut aducînd după el tot atît de neprevăzute întîmplări, fiind ca un teren ce alunecă sau se surpă, deschizînd o prăpastie. E gelozia, explicabilă pînă la un punct dar care este întreținută de ceea ce femeia mărturisește că i se întîmplă în somn. În adevăr, în seara în care începe tragedia, ca la un semnal tras de fatalitatea oarbă și necruțătoare,

visase că se culcase cu acel Bibi. Povestind crispată întîmplarea neplăcută, el e cuprins de mari îndoieli pentru că veghind-o o văzuse în somn senină, zîmbind fericită.

Evenimentele se precipită și acțiunile lui devin necontrolate în raport direct proporțional cu obscuritatea subconștientului, a iraționalului dominant. Analiza unei logici strînse ce ar fi putut aduce redresarea rămîne inoperantă. Ruptura în ordinea firească a lucrurilor se produce nu numai în el dar și-n exterior. Pălmuirea lui Bibi, duelul, plecarea neașteptată în străinătate unde spera pacea și refacerea unui echilibru distrus cu atîta ușurință sînt urmări oarecum firești ale acestei întîmplări nefirești. Dar calvarul obsesiei abia începe. Cordelia visa că se culcă cu toți bărbații întîlniți peste zi și cu o inocență și lipsă de perspicacitate de mirare la o femeie îndrăgostită îi povestea soțului de fiecare dată toate aceste orori. Retragerea la munte, în afara oricărui contact cu oamenii, se dovedește inutilă. Cordelia visează eroii cărților citite, pe bunicul lui mort, pînă cînd, obsedatul, nemaiputînd suporta situația, o sugrumă ca să ucidă visul și să suprime somnul. E un freudism ieftin în jurul căruia Cezar Petrescu a construit o nuvelă cu mult senzațional și neverosimil și cu foarte puțină artă. Pentru că, dacă oarecum obsesia geloziei lui ar fi înțeleasă, mărturisirile ei, deși vede tulburarea și dezechilibrul produs în conștiința soțului său, sînt cu totul puerile.

Sigur, pe această temă se poate scrie oricît și Cezar Petrescu a și scris cîteva nuvele schimbînd doar mobilul ce produce ruptura. În *Omul care și-a găsit umbra* obsesia este propria umbră descoperită la cuvintele unui beți v : *„nu merit să vă calc pe umbră"*. Umbră ce devine elementul esențial al întîmplării ca o întrupare a unor responsabilități trezite deodată în conștiință. Obsesia e urmărită în amănunte adesea nesemnificative, scormonindu-i în primul rînd sufletul încărcat cu atîtea fapte reprobabile uitate, schimbîndu-i felul de viață, aducînd ruptura nu numai cu sine dar și cu oamenii. Existența eroului se duce pe două planuri, unul ce ține de empiric iar altul de fantastic. Pe primul viața se desfășoară normal ca și cum al doilea nici nu ar exista. Celălalt este ascuns, neștiut de nimeni, hotărîtor însă și generînd spaimele. Ultimul la antipodul primului, între ele nefiind posibilitate de conciliere. Ruptura e morbidă, terifiantă, în conștiința însăși petrecîndu-se frîngerea cu repercusiuni tragice în afară, în viața ce va purta pecetea dureroasă a celor dinăuntru. O obsesie căreia personajul nu i se poate împotrivi, împotriva căreia nu poate lupta datorită dezechilibrului psihic intervenit, ducînd cu necesitatea morei la deznodămîntul fatal. Dacă senzaționalul ar fi fost eliminat, rămînea obsesia care, cu toate implicațiile fantastice, putea fi circumscrisă ca un caz de conștiință urmărit cu toate mijloacele analizei și sublimat artistic. Așa nu poate fi înregistrat, asemenea *Somnului*, decît ca un caz de interes clinic.

În *Păianjenul negru* obsesia vine de la această neînsemnată arahnidă și duce, în final, la sinuciderea eroului. Cine face o comparație între textul inițial publicat în 1921 în *Gîndirea* și cel din ediția 1961 își dă seama de valoarea primului: concis, cu evenimente conduse cu grijă și economie spre deznodămînt. Textul ultim a fost încărcat în mod inutil cu versuri și mai ales cu o nouă întîmplare ce se întinde pe cîteva pagini diluînd acțiunea, așa cum dealtfel face Cezar Petrescu în multe din scrierile sale. Lucrurile se repetă în *Palace* unde introduce, spre satisfacția unui comentator străin de problemă, o explicație logică unor întîmplări stranii și dincolo de orice logică. Rezultatele sînt mai mult decît tragice, nuvelele avînd în versiunea inițială o frumusețe și o vrajă izvorînd tocmai din atmosfera cețoasă și forțele imprevizibile ce imprimă o mișcare interioară stranie specifică unei astfel de literaturi.

În *Omul din vis* lucrurile sînt mai complicate dar elementul obsesiv este visul. Cel fantastic este corespondența dintre vis și realitate. Alte două teme contrastînd cu întîia și nereușind să alcătuiască un tot organic și fără fisuri subminează fantasticul. Realitatea omului din vis pune problemele acestuia iar coincidența dintre Angela unuia și aceeași Angelă în viața celuilalt este mai mult decît supărătoare. Planurile oricît ar interfera nu pot alcătui un cosmos cu tot senzaționalul și neprevăzutul ce învăluie asemenea unui abur instabil și repede risipit. Pe bună dreptate Pompiliu Constantinescu arăta toate slăbiciunile, de

la combinația datelor confuze și difuze, la melodramatic și senzațional, de la realismul unor întîmplări tratate liric la imposibilitatea transfigurării fantastice cu toate elementele introduse și puțin convertite artistic într-o scriere nu din cele mai reușite.

Cezar Petrescu n-a fost consecvent față de exigențele genului. Odată intrat într-o stranie atmosferă de taină, trebuia să se conformeze rînduielilor acelui tărîm, imixtiunile ducînd la forme hibride. Rămîn totuși cîteva nuvele ce constituie o reușită a genului. Dacă ne-am limita doar la *Aranca, știma lacurilor* și *Adevărata moarte a lui Guynemer* ar fi suficient, acestea înfățișîndu-ne un creator receptiv la multiple modalități, unele ancorînd în fantastic, toate dovedind o conștiință vie, mișcîndu-se cu ușurință pe diverse planuri posibile, imposibile logic, dar totuși cu o logică proprie, construite metaforic și mitic, obsesive, halucinante chiar, înecate în senzațional și neprevăzut după o tehnică a interferării planurilor ce-i este proprie. O strunire și o limpezire a revărsării verbale ar fi dus la alte rezultate, superioare artisticește. Și așa însă, cu toate aceste scăderi, cîteva nuvele rămîn, fiind urmarea unor investigații stranii, a unei sondări în adîncul conștiinței și a unor proiectări pe care numai o conștiință larg deschisă la cele de „dincolo" și de „dincoace" le poate visa. Toate cuprinse într-o realitate a luminilor și umbrelor. Cu o ruptură ce se dovedește necesară. Legătura cu visul se păstrează în cea mai bună tradiție romantică și constituie o dezlegare de tirania concretului și o des-

chidere spre alte forme tot atît de utile și reale ca primele.

Forme reale și posibile a unei realități cuprinzătoare, plină de necunoscute, din care face parte și conștiința tot atît de imprevizibilă în atitudinea ei dar cu același farmec pe care proiecția fantastică îndreptată și-n interior ca și-n exterior îl aduce. Cu multiple înțelesuri din care am ales unul posibil, alături de alte nenumărate semnificații, ca un drum dintr-o direcție spre același obiectiv spre care pot și se îndreaptă chiar atîtea altele.

ION MAXIM

A. SCRIERI CUPRINSE ÎN VOLUM :

OMUL CARE ȘI-A GĂSIT UMBRA, nuvele, București, Editura Cartea Românească, 1928.

ARANCA, ȘTIMA LACURILOR, București, Editura Socec, 1929.

ARANCA, ȘTIMA LACURILOR, ediție definitivă, București, Editura Cugetarea, 1943.

DRUMUL CU PLOPI, nuvele, cu o prefață de Mihai Gafița, Editura pentru Literatură, 1961.

B. REFERINȚE CRITICE :

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundația pentru literatură și artă, 1941.

Horia Stancu, *Cezar Petrescu*, Editura pentru Literatură, 1958.

Mihai Gafița, *Cezar Petrescu*, Editura pentru Literatură, 1963.

Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, vol. IV, București, Editura Minerva, 1970.

Tudor Vianu, *Cezar Petrescu* (cu prilejul volumului *Omul din vis*), *Scriitori români*, vol. 3, Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, 1971.

Ion Bălu, *Cezar Petrescu*, Editura Albatros, 1972.

CUPRINSUL

Adevărata moarte a lui Guynemer 5
Omul care și-a găsit umbra 74
Aranca, știma lacurilor 145

Postfață 231
Bibliografie 253

Lector : CHIRATA DUMITRU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Apărut 1973. Tiraj 37 860 ex. Broșate 34 560 ex. Legate 4/4 3300. Coli tipar 8.

Tiparul executat sub comanda nr. 20 069 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1 București
Republica Socialistă România